

COI Focus

SERVIË

Algemene situatie

15 december 2022

Cedoca

Oorspronkelijke taal: Nederlands

DISCLAIMER:

Dit COI-product is geschreven door de documentatie- en researchdienst Cedoca van het CGVS en geeft informatie voor de behandeling van individuele verzoeken om internationale bescherming. Het document bevat geen beleidsrichtlijnen of opinies en oordeelt niet over de waarde van het verzoek om internationale bescherming. Het volgt de richtlijnen van de Europese Unie voor de behandeling van informatie over herkomstlanden van april 2008 en is opgesteld conform de van kracht zijnde wettelijke bepalingen. De auteur heeft de tekst gebaseerd op een zo ruim mogelijk aanbod aan zorgvuldig geselecteerde publieke informatie en heeft de bronnen aan elkaar getoetst. Het document probeert alle relevante aspecten van het onderwerp te behandelen, maar is niet noodzakelijk exhaustief. Als bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet vernoemd worden, betekent dit niet dat ze niet bestaan hebben.

Alle gebruikte bronnen staan kort vermeld in een voetnoot en uitgebreid beschreven in een bibliografie achteraan het document. Bronnen die geconsulteerd maar niet gebruikt werden, staan in een lijst van geraadpleegde bronnen. In uitzonderlijke gevallen worden bronnen niet bij naam genoemd. Wie specifieke informatie uit dit document gebruikt, moet de bronverwijzing uit de bibliografie vermelden.

Publicatie of verspreiding van dit document is alleen mogelijk na schriftelijke toestemming van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen.

This COI-product has been written by Cedoca, the Documentation and Research Department of the CGRS, and it provides information for the processing of individual applications for international protection. The document does not contain policy guidelines or opinions and does not pass judgment on the merits of the application for international protection. It follows the Common EU Guidelines for processing country of origin information (April 2008) and is written in accordance with the statutory legal provisions.

The author has based the text on a wide range of public information selected with care and with a permanent concern for crosschecking sources. Even though the document tries to cover all the relevant aspects of the subject, the text is not necessarily exhaustive. If certain events, people or organisations are not mentioned, this does not mean that they did not exist.

All the sources used are briefly mentioned in a footnote and described in detail in a bibliography at the end of the document. Sources which have been consulted but which were not used are listed as consulted sources. In exceptional cases, sources are not mentioned by name. When specific information from this document is used, the user is asked to quote the source mentioned in the bibliography.

This document can only be published or distributed with the written consent of the Office of the Commissioner General for Refugees and Stateless Persons.

Inhoudstafel

Lijst van afkortingen	3
Inleiding.....	5
1. Democratie.....	6
1.1. Algemeen	6
1.2. Politieke omstandigheden en organisatie van verkiezingen	8
1.3. Strijd tegen corruptie	12
1.4. Strijd tegen de georganiseerde misdaad	15
1.5. Toetredingsproces tot de EU.....	16
2. Rechtstoestand/rechtsbescherming.....	19
2.1. Wetgeving in verband met bescherming en toepassing in de praktijk	19
2.2. Veiligheidsdiensten	22
2.2.1. Algemene werking	22
2.2.2. Klachten in verband met de politie.....	23
2.3. Het gerecht.....	25
2.4. Systeem van daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen schending van rechten en vrijheden zoals neergelegd in het EVRM, BUPO-verdrag en het antifolterverdrag	27
2.4.1. Beroepsmogelijkheden	27
2.4.2. Juridische bijstand in de gewone rechtsgang	28
2.5. Bijkomende toegangsmogelijkheden tot bescherming.....	30
2.5.1. Ombudsdienst (Protector of Citizens)	30
2.5.2. Commissaris voor de bescherming van gelijkheid (Commissioner for the protection of equality).....	31
2.5.3. Ngo's en internationale mensenrechtenorganisaties	32
2.6. Detentieomstandigheden	34
3. Specifieke situaties	37
3.1. Roma	37
3.2. Huiselijk geweld	41
3.3. LGBTI.....	44
3.4. Journalisten, activisten, vrijheid van meningsuiting	47
3.5. Zuid-Servië.....	50
3.5.1. Algemeen	50
3.5.2. De kwestie van de bevolkingsregisters	55
Samenvatting	58
Bibliografie.....	61

Lijst van afkortingen

AI	Amnesty International
ATPA	Asylum and Temporary Protection Act
BAMF	Bundesamt für Migration und Flüchtlinge
BCHR	Belgrade Centre for Human Rights
BIRN	Balkan Investigative Reporting Network
CPT	European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
CRTA	Centre for Research, Transparency and Accountability
EASO	European Asylum Support office
EC	Europese Commissie
ECRI	Europese Commissie tegen Racisme en Onverdraagzaamheid
EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de Mens
EP	Europese Parlement
ERRC	European Roma Rights Centre
EU	Europese Unie
EUAA	European Union Agency for Asylum
EVRM	Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens
EWB	European Western Balkans
GONGO	governmental-oriented NGO
GRECO	The Group of States against Corruption
HLC	Humanitarian Law Center
HJC	High Judicial Council
HRW	Human Rights Watch
IDP	Internally Displaced Person
ILGA	International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans & Intersex Association (ILGA)
KRIK	Crime and Corruption Reporting Network (Mreža za istraživanje kriminala i korupcije)
LGBTI	Lesbian Gay Bisexual Transsexual Intersexual Persons
MRGE	Minority Rights Group Europe
ngo	niet-gouvernementele organisatie
NPM	Nationaal Preventiemechanisme
ODIHR	Office for Democratic Institutions and Human Rights
OVSE	Organisatie voor de Veiligheid en Samenwerking in Europa
PACE	Parliamentary Assembly of the Council of Europe
SNS	Serbian Progressive Party (<i>Srpska napredna stranka</i>)

SPC	Serbian State Prosecutorial Council
TI	Transparency International
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
USDoS	United States Department of State
VN	Verenigde Naties
VS	Verenigde Staten
YUCOM	Lawyers' Committee for Human Rights

Inleiding

Deze COI Focus geeft zicht op de actuele situatie in Servië. De informatie in deze COI Focus loopt tot en met 28 oktober 2022.

Dit document is een actualisering van de gelijknamige COI Focus van 16 oktober 2020.

De aandacht gaat hierbij specifiek uit naar de rechtstoestand, de toepassing van de rechtsvoorschriften in het democratische stelsel, de politieke omstandigheden, de mate waarin vervolging of mishandeling voorkomen en er tegen eventuele vervolging of mishandeling bescherming geboden wordt.

Het eerste hoofdstuk analyseert de staat van de democratie. Hierbij gaat de aandacht naar de capaciteit van het kiesstelsel en naar de gang van zaken in de politiek tijdens de laatste jaren maar ook naar de strijd tegen corruptie en de georganiseerde misdaad.

In het tweede hoofdstuk gaat de aandacht naar de wetgeving in verband met de bescherming van burgers (inclusief de toepassing ervan) tegen eventuele mensenrechtenschendingen. Verder is er aandacht voor het functioneren van het gerecht en de veiligheidsdiensten. Dit hoofdstuk biedt ook een overzicht van de mogelijke rechtsmiddelen in geval van een eventuele schending van bepaalde rechten en vrijheden.

Het derde hoofdstuk onderzoekt een aantal heel specifieke situaties, met name de situatie van de Roma, huiselijk geweld, LGBTI-personen, journalisten en activisten en de situatie in Zuid-Servië.

Deze COI Focus is gebaseerd op een brede waaier van relevante en actuele COI-bronnen over Servië. Het gaat hierbij over publicaties van andere lidstaten van de Europese Unie (EU), de European Union Agency for Asylum (EUAA)¹, de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), de Raad van Europa en het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (United States Department of State, USDoS), alsook publicaties van internationale ngo's (Freedom House, Amnesty International (AI), Human Rights Watch (HRW), de Bertelsmann Stiftung en Reporters Without Borders. Ten slotte zijn ook een aantal Servische bronnen opgenomen zoals de ombudsdienst, nationale ngo's en nationale en internationale mediakanalen. Cedoca heeft ook rechtsreeks contact opgenomen met een aantal bronnen in Servië: de Belgische ambassade in Belgrado, een jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado en een bron bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei. Om veiligheidsredenen willen deze twee laatste bronnen anoniem blijven.

Ook de relevante informatie uit de jaarlijkse landenrapporten van de Europese Commissie (EC) maakt deel uit van dit overzicht. In deze rapporten evalueert de EC de lokale implementering van het EU-uitbreidingsbeleid voor Servië. Dit uitbreidingsbeleid is gebaseerd op vooropgestelde criteria waarvan sommige ook relevant zijn in dit COI-overzicht.

Sinds jaren volgt Cedoca de situatie in Servië op de voet. Informatie over de jaren voor 2017 is, voor zover niet relevant, niet meer opgenomen in dit overzicht.

¹ Voorheen European Asylum Support office (EASO)

1. Democratie

1.1. Algemeen

Servië heeft zich onafhankelijk verklaard op 11 april 1992 als de Confederatie Servië en Montenegro maar werd pas vanaf 9 april 1996 ook zo erkend door de EU. Na de omwentelingen van 2000 (de val van het regime van Slobodan Milošević) is het land een constitutionele, parlementaire meerpartijendemocratie geworden waar alle politieke en maatschappelijke vrijheden voorzien zijn. Op 3 juni 2006 heeft Montenegro zich van Servië afgescheurd en in februari 2008 heeft ook Kosovo dit gedaan.²

Artikel 4 van de Servische Grondwet voorziet expliciet in de scheiding der machten. De verhouding tussen de drie machten moet volgens dit artikel gebaseerd zijn op evenwicht en wederzijdse controle. De wetgevende macht heeft de vorm van een eenkamerparlement (*Narodna Skupstina*) dat telkens verkozen wordt voor vier jaar. Het parlement duidt ook de premier aan. De president wordt op zijn beurt rechtsreeks verkozen voor een periode van vijf jaar. De rol van de president is eerder ceremonieel in vergelijking met de rol van de uitvoerende macht (van de regering).³

De Bertelsmann Stiftung, een internationale instelling die onderzoek verricht naar sociale evoluties in Europa en de Verenigde Staten (VS) met het oog op een optimalisering van het ondernemersklimaat en de trans-Atlantische samenwerking, schrijft in 2020 echter dat de huidige president Aleksander Vučić het presidentschap in de praktijk ontwikkeld heeft tot het politieke centrum en het belangrijkste beslissingsinstituut van Servië.⁴ In 2022 schrijft deze bron dat Vučić zijn constitutionele voorrechten als president nog is blijven uitbreiden. Met zijn regerende Serbian Progressive Party (SNS) onderwerpt hij onafhankelijke overheidsinstanties (zoals de Ombudsdienst, zie [2.5.1.](#)) voortdurend aan intense politieke druk. President Vučić heeft voor alles een vetorecht. Volgens de Bertelsmann Stiftung controleert de president intussen zowel de gerechtelijke als de wetgevende machten en ondermijnt hij op die manier het hele constitutionele systeem. Zonder zijn toestemming onderneemt noch de regering, noch het parlement enige actie. De controlefunctie van het parlement op de regering is er enkel nog formeel. Het parlement dient om de voorstellen van de uitvoerende macht goed te keuren en te ondersteunen.⁵

Ook Freedom House, een Amerikaanse ngo die onderzoek verricht naar democratie, politieke vrijheden en mensenrechten, stelt al in 2020 dat Vučić een de facto presidentieel systeem in het leven geroepen heeft in Servië. Deze organisatie verwijst naar diverse tactieken waarmee parlementsleden opzij geschoven worden (zoals versnelde wetgevende procedures, late wijzigingen van de legislatieve agenda, disproportionele disciplinaire maatregelen).⁶ In 2021 schrijft Freedom House dat de SNS ook voortdurend druk uitoefent op de onafhankelijke media, de politieke oppositie en burgermaatschappijorganisaties (zie [3.4.](#)) en zo stelselmatig de politieke rechten en burgerlijke vrijheden uitholt.⁷

Intussen zijn de Servische maatschappij en de politieke elite, volgens de Bertelsmann Stiftung (2022), sterk gepolariseerd. De polarisatie gaat vooral over etnische vraagstukken zoals de Kosovokwestie en de relaties met de buurlanden. In het zuidoosten en zuidwesten van het land, waar in het voorbije decennium 700.000 mensen zijn vertrokken, is er ook een stijgende polarisatie op basis van

² USDoS, 03/03/2017, [url](#); Europa Nu, s.d., [url](#); USDoS, 13/04/2022, p.1, [url](#)

³ CIA, s.d., [url](#); The Republic of Serbia, [url](#); Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

⁴ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

⁵ Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, pp.3,10,11,12,14, [url](#)

⁶ Freedom House, 2020, [url](#)

⁷ Freedom House, 03/03/2021, [url](#)

economische en sociale status. Verder is er ook nog polarisatie over de toetreding tot de EU, de relatie met Rusland en binnenlandse kwesties rond grote kapitaalinjecties vanuit China of de Verenigde Arabische Emiraten, over de rechtsstaat en over maatregelen tegen criminaliteit.⁸

In 2018 heeft de EC een officiële communicatie uitgegeven waarin de staat van de democratie in Servië (net als in de andere landen van de westelijke Balkan) in verband wordt gebracht met het fenomeen *state capture* (het kapen van de staat). Het gaat over een sterke verwevenheid tussen politieke en economische elites waarbij ook corruptie (zie [1.3.](#)) en georganiseerde misdaad (zie [1.4.](#)) een fundamentele rol spelen. Het gevolg van deze verwevenheid is dat de politiek (op alle niveaus) uitgebreid tussenkomt bij het gerecht, de overheidsadministraties en de media. Het fenomeen creëert een gevoel van straffeloosheid en ongelijkheid in de samenleving.⁹

Het fenomeen *state capture* is in 2020 ook door het Clingendael-instituut en door Transparency International (TI), een internationale *watchdog* die de internationale anticorruptiebeweging aanvoert, in detail uit de doeken gedaan:

“State capture is understood as efforts by private actors and public actors with private interests to redirect public policy decisions away from the public interest, using corrupt means and clustering around certain state organs and functions.”¹⁰

“State capture can be defined as systemic political corruption in which politicians exploit their control over a country’s decision-making processes to their own advantage.”¹¹

“State capture refers to a process in which (political) actors infiltrate state structures with the help of clientelist networks and use these state structures as a mantle to hide their corrupt actions. These political elites can exploit their control over state resources and powers for private or partypolitical gain. In its most extreme form, state capture entrenches itself into every part and level of society and state, leading to the monopolisation of power in the hands of one political party and its leadership.”¹²

Volgens het Clingendael-instituut (2020) is cliëntelisme het essentiële onderdeel van *state capture*: De machtsbasis voor de politieke elites zijn cliëntelistische netwerken waarbij politici hun kiezers bedienen met overheidsmiddelen. Het kapen van de staat gaat, volgens deze bron, dan ook veel verder dan kleinschalige corruptie ten voordele van het eigen netwerk. Het gaat over een systematisch misbruik van de overheidsmiddelen dat het democratische principe van *checks* en *balances* ondermijnt, in het voordeel van de regerende partij.¹³

Ook de Bertelsmann Stiftung (2022) vestigt de aandacht op het probleem van cliëntelisme in Servië. Lidmaatschap van de regerende partij wordt er gezien als de weg naar een job of naar promotie, of naar het realiseren van het eigenbelang. In dit verband stelt ook deze bron dat cliëntelistische netwerken corrupte praktijken aanwenden om bij de verkiezingen aan de macht te komen of om aan de macht te blijven. Het feit dat de SNS ongeveer 750.000 leden telt is, volgens deze bron, hiervan een weerspiegeling.¹⁴

De volgende hoofdstukken behandelen een aantal aspecten van de staat van de democratie in Servië meer in detail. Het gaat hierbij over de politieke omstandigheden en de manier waarop verkiezingen

⁸ Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, pp. 32-33, [url](#)

⁹ EC, 06/02/2018, p.3, [url](#)

¹⁰ TI, 2020, p. 6, [url](#)

¹¹ Clingendael Institute, 20/09/2020, p.1, [url](#)

¹² Clingendael Institute, 20/09/2020, pp. 2-3, [url](#)

¹³ Clingendael Institute, 20/09/2020, pp. 2-3, [url](#)

¹⁴ Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, pp. 3, 16, [url](#)

worden georganiseerd ([1.2.](#)), over de strijd tegen corruptie ([1.3.](#)) en tegen de georganiseerde misdaad ([1.4.](#)) en over de inspanningen om zich te voegen naar de waarden en normen van de EU ([1.5.](#)).

1.2. Politieke omstandigheden en organisatie van verkiezingen

Het jaarlijkse USDoS mensenrechtenrapport (2021, 2022) schrijft dat burgers in Servië algemeen gesproken over het grondwettelijke recht beschikken om hun regering te kiezen via vrije, eerlijke en regelmatig georganiseerde geheime verkiezingen gebaseerd op algemeen en gelijk stemrecht.¹⁵

Ook Freedom House (2019, 2022) schrijft dat politieke partijen vrij opgericht kunnen worden en zonder formele restricties kunnen functioneren.¹⁶ Volgens deze bron (2021) is de machtsoverdracht tussen de rivaliserende partijen in de voorbije twee decennia steeds vreedevol verlopen en is het politieke systeem competitief gebleven. Maar, de SNS heeft wel verschillende tactieken toegepast om de kansen van de oppositie op oneerlijke wijze te verminderen (vb. het uitroepen van vervroegde verkiezingen; het uitoefenen van druk op onafhankelijke overheidsinstellingen en het oneigenlijk aanwenden van openbare fondsen voor eigen campagnegebruik).¹⁷ Ook wordt in dit rapport aandacht gevestigd op de ongebreidelde mogelijkheden tot partijfinanciering vanuit de privésector.¹⁸ In 2022 schrijft deze bron dat kiezers in Servië blijven genieten van een grote vrijheid om politieke keuzes te maken zonder oneigenlijke tussenkomsten, hoewel de regerende partij en geallieerde private ondernemingen gebruik maken van cliëntelistische netwerken (zie ook [1.1.](#)) om verkiezingsuitslagen te beïnvloeden.¹⁹

In april 2017 hebben vervroegde presidentsverkiezingen plaatsgevonden. Freedom House (2017) stipt hierover aan dat er scepsis bestaat over de rechtvaardiging of de noodzaak van nieuwe, vervroegde verkiezingen. Vučić wou hiermee in werkelijkheid uit eigenbelang een verlenging van zijn regeertermijn verzekeren, aldus Freedom House.²⁰ De verkiezingen worden reeds in de eerste ronde gewonnen door (toenmalig) premier Aleksandar Vučić. Ana Brnabić, een lid van de LGBTI-gemeenschap, wordt premier.²¹

Het eindrapport over de monitoring van deze verkiezingen van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) (2017) stelt dat het verkiezingsproces is verlopen in overeenstemming met de engagementen van de OVSE, alsook met andere internationale verplichtingen en standaarden voor democratische verkiezingen, en met de nationale wetgeving. Dit rapport noteert tegelijk nog gebreken en verbeterpunten (onder meer partijdigheid en zelfcensuur bij de media, druk op werknemers van de overheid, beter te implementeren verkiezingswetgeving, inaccurate kiezerslijsten,.....).²²

De Bertelsmann Stiftung (2018) schrijft dat de verkiezingen vrij, eerlijk en competitief zijn verlopen en dat de democratische instellingen hierbij als legitiem aanvaard zijn. Dit rapport uit ook bezorgdheden over de dominantie van de heersende partij, de voordelen van de regerende elites, partijdige media, de beperkte invloed van de burgermaatschappij en de obstakels die de werking verhinderen van de zogenoemde vierde macht (de Ombudsdienst en de Commissioner for Information of Public Importance and Personal Data).²³

¹⁵ USDoS, 13/04/2022, p.23-24, [url](#); USDoS, 30/03/2021, p.22, [url](#)

¹⁶ Freedom House, 04/02/2019, [url](#) ; Freedom House, 02/2022, [url](#)

¹⁷ Freedom House, 03/03/2021, [url](#)

¹⁸ Freedom House, 03/03/2021, [url](#)

¹⁹ Freedom House, 02/2022, [url](#)

²⁰ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

²¹ CoE Office in Belgrade, 25/07/2017, [url](#)

²² OSCE, 08/06/2017, [url](#)

²³ Bertelsmann Stiftung, 2018, [url](#)

In november 2018 wordt de prominente oppositiefiguur Borko Stefanovic door een aantal mannen in elkaar geslagen. Hij spreekt zelf van een moordpoging en brengt de aanval in verband met de georganiseerde misdaad maar ook met het hoofd van de veiligheidsdiensten, Bratislav Gavic.²⁴

Naar aanleiding van de aanval op Borko Stefanovic beginnen eind 2018 in Belgrado wekelijkse protesten tegen de regering en uiteindelijk ook een boycot in het parlement door een aantal oppositiepartijen. Ze eisen nieuwe verkiezingen. In het *Serbia 2019 Report* van de EC staat hierover dat er een dringende nood ontstaan is aan meer ruimte voor debat tussen de verschillende partijen. Servië moet ook prioritair werk maken van alle aanbevelingen omtrent het houden van verkiezingen.²⁵

Hoewel in maart 2019 drie mannen voor de aanval op Stefanovic aangeklaagd worden blijven de wekelijkse protesten tegen de regering onder de naam 1 Out Of 5 Million tot diep in de zomer voortduren. Op zaterdag 28 september 2019 vindt de 43ste protestactie plaats.²⁶

Volgens Freedom House (2020) is Vučić verantwoordelijk voor een twistziek politiek klimaat waarin verbaal geweld tussen politieke tegenstanders in 2019 verschuift naar/plaatsmaakt voor fysiek geweld (vb. aanval op Stefanovic).²⁷ Verder schrijft Freedom House in dit rapport (2020) dat de parlamentsboycot leidt tot een verdere radicalisering van het politieke klimaat en een verglijden in de richting van een autoritair beleid.²⁸ Ook AI (2020) ziet in de parlamentsboycot van de oppositie een link met de mensenrechten en de rechtsstaat die onder druk komen te staan door een steeds autoritairder regime.²⁹

De effectieve parlamentsboycot door de oppositie mondt in februari 2020 uit in een dreiging met een boycot van de parlamentsverkiezingen in 2020.³⁰ In tegenstelling tot de traditionele oppositiepartijen besluit de protestbeweging 1 of 5 Million wel deel te nemen aan deze verkiezingen.³¹

In de aanloop naar de parlamentsverkiezingen van 2020 dringt het Europese Parlement (EP) erop aan dat Servië hiervoor eerst nog electorale hervormingen doorvoert.³² Tegelijk roept het EP de oppositie ook op terug te keren naar het parlement.³³ Volgens het hoofd van de delegatie van het EP in Servië (Tanja Fajon) en EP-rapporteur Vladimir Bilčik zijn eind 2019 meer dan 60 % van de toezeggingen door Servië nog niet geïmplementeerd.³⁴ Enkele weken voor de oorspronkelijk geplande verkiezingen wijzigt het parlement alsnog de kieswetgeving door de kiesdrempel van vijf tot drie procent te verlagen. Bedoeling is om de gevolgen van de aangekondigde boycot door de oppositie te milderen.³⁵

In de context van de noodtoestand als gevolg van de COVID-19-pandemie zijn de parlamentsverkiezingen uiteindelijk verplaatst naar 21 juni 2020.³⁶ De partij van president Vučić haalt een overwinning met een monsterscore en claimt een ongeziene steun van de bevolking, hoewel de boycottende oppositie beweert dat niet eens de helft van het electoraat is gaan stemmen.³⁷

In het *Serbia 2020 Report* van de EC staat over deze verkiezingen geschreven dat ze efficiënt beheerd zijn maar dat het overwicht van de regerende partij (onder meer in de media) een reden tot

²⁴ EWB, 24/11/2018, [url](#)

²⁵ EC, 29/05/2019, p. 3, [url](#)

²⁶ RFE/RL, 13/04/2019, [url](#); RFE/RL, 29/09/2019, [url](#)

²⁷ Freedom House, 2020, [url](#)

²⁸ Freedom House, 2020, [url](#)

²⁹ AI, 16/04/2020, [url](#)

³⁰ Freedom House, 2020, [url](#)

³¹ ACLED, 30/01/2020, [url](#)

³² EWB, 31/10/2019, [url](#)

³³ EWB, 15/11/2019, [url](#)

³⁴ EWB, 15/11/2019, [url](#)

³⁵ Freedom House, 03/03/2021, [url](#)

³⁶ EWB, 05/05/2020, [url](#)

³⁷ Balkan Insight, 21/06/2020, [url](#)

bezorgdheid is. In het rapport staat genoteerd dat de keuze van de kiezer beperkt was door het grote voordeel waarover de regeringspartij beschikt en door het feit dat de meeste mediakanalen het beleid van de regering gepromoot hebben. Ook wordt verwezen naar de OVSE-observatiemissie die stelt dat talloze vroegere aanbevelingen over de organisatie van de verkiezingen niet in acht genomen zijn. Deze organisatie stelt niettemin dat de deelnemers aan de verkiezingen campagne konden voeren en dat de basisvrijheden gerespecteerd zijn.³⁸

Volgens Freedom House (2022) zijn de parlementsverkiezingen ontsierd door de boycot van de oppositie. De organisatie verwijst eveneens naar de OVSE die stelt dat de timing van de wijzigingen van de kieswet niet overeenstemmen met de internationaal erkende *best practices*.³⁹ Volgens deze bron was er ook sprake van druk op lokale verkozenen om zich na de verkiezingen met de SNS te verbinden of om naar de SNS over te stappen. Overheidsbedrijven hebben hun werknemers in juni 2020 ook gedwongen om voor de SNS te stemmen.⁴⁰

Volgens een rapport van het Centre for Research, Transparency and Accountability (CRTA) zijn de verkiezingen van 2020 "*borderline regular*" verlopen: er zijn onregelmatigheden vastgesteld in 8 op de 10 stemlokalen, wat meer is dan tijdens de presidentsverkiezingen van 2017 en de parlementsverkiezingen van 2016. Maar, volgens de CRTA, hebben deze onregelmatigheden de resultaten niet beïnvloed.⁴¹

Het *Serbia 2020 Report* van de EC stelt dat de samenstelling van het nieuw verkozen parlement (met een overgrote meerderheid en een afwezige oppositie) politiek pluralisme niet begunstigt.⁴² Ook staat in dit rapport dat de demonstranten tijdens de gewelddadige straatprotesten tegen de Covid-19-maatregelen eveneens hun bezorgdheid geuit hebben over de staat van de democratie in Servië.⁴³

President Aleksandar Vučić heeft in oktober 2020 verklaard dat de nieuwe regering aan de macht zal blijven tot de volgende verkiezingen die binnen minder dan twee jaar zullen georganiseerd worden.⁴⁴ In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat deze aankondiging van vervroegde verkiezingen in 2022 het mandaat van het nieuw verkozen parlement van in het begin beperkt heeft.⁴⁵

In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat Servië – met het oog op de aangekondigde parlementsverkiezingen in 2022 - al begonnen is met het aanpakken van de aanbevelingen die de OVSE hiervoor had geformuleerd. Er is opnieuw een werkgroep over verkiezingen opgestart.⁴⁶ Tijdens plenaire vergaderingen van het nieuwe parlement is publiekelijk opruiende taal gehanteerd tegen politieke tegenstanders, journalisten en de burgermaatschappij.⁴⁷ De EU schrijft in haar jaarlijks mensenrechtenrapport van 2022 over deze confronterende politieke stijl dat alle politici haattaal zouden moeten tegengaan en zouden moeten bijdragen aan een politieke dialoog. De instellingen moeten hun samenwerking met de burgermaatschappij verbeteren en ook zien als een essentiële partner voor hervormingen en als een garant voor een effectief systeem van *checks and balances*.⁴⁸

Op 3 april 2022 vinden zowel (vervroegde) parlements- als (reguliere) presidentsverkiezingen plaats. Aleksandar Vučić wint de presidentsverkiezingen met grote voorsprong (58 %) op uitdager Zdravko Ponoš (18 %). De SNS verliest haar meerderheid in het parlement en moet dus op zoek naar

³⁸ EC, 06/10/2020, [url](#)

³⁹ Freedom House, 08/06/2021, [url](#)

⁴⁰ Freedom House, 02/2022, [url](#)

⁴¹ EWB, 22/06/2021, [url](#); USDoS, 30/03/2021, p.22, [url](#)

⁴² EC, 06/10/2020, p.4, [url](#)

⁴³ EC, 06/10/2020, p.9, [url](#)

⁴⁴ RFE/RL, 20/10/2020, [url](#)

⁴⁵ EC, 19/10/2021, p.4, [url](#)

⁴⁶ EC, 19/10/2021, pp.8-9, [url](#)

⁴⁷ EC, 19/10/2021, p.4, [url](#)

⁴⁸ EU, 23/03/2022, [url](#)

coalitiepartners.⁴⁹ Vučić zegt te betreuren dat zijn land erg rechts heeft gestemd.⁵⁰ Waarnemers stellen evenwel dat hij met de verkiezingsresultaten zijn positie verstevigd heeft voor zowel binnenlands als buitenlands beleid.⁵¹

Sinds 2000 zijn quasi alle parlementsverkiezingen in Servië vervroegd georganiseerd. Volgens de waarnemersmissie van de Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) heeft deze cultuur van herhaalde vervoegde verkiezingen een impact op het efficiënte, autonome functioneren van het parlement. Verder stelt de PACE-missie dat het wettelijke kader een adequate basis vormt voor het organiseren van democratische verkiezingen. PACE onderlijnt dat een effectieve implementering onontbeerlijk blijft. In verband hiermee concludeert PACE dat er een aantal onregelmatigheden en tekortkomingen geïdentificeerd zijn in de stembuslag van 3 april 2022. Verdere hervormingen en de implementering ervan blijven nodig en Servië moet concrete stappen zetten om het kader en de organisatie te verbeteren. Samenwerking met de Commissie van Venetië (van de Raad van Europa) is hierbij belangrijk.⁵²

Volgens de verkiezingsobservatiemissie van de OVSE zijn de fundamentele vrijheden tijdens de campagne algemeen gesproken gerespecteerd. Toch blijven er nog uitdagingen. Er blijven berichten over druk op ambtenaren om te stemmen voor de zittende president en de regerende coalitie. Ook blijven er berichten over het misbruik van overheidsmiddelen door actoren van de staat en de gemeentes. Er zijn opnieuw veel infrastructuurprojecten aangekondigd, begonnen of ingehuldigd tijdens de campagne. De verbondenheid van talloze mediakanalen met de regeringspartijen vermindert het pluralisme en ondermijnt de functie van de media als waakhond. Vertegenwoordigers van de oppositie klaagden over hun beperkte toegang tot de media.⁵³

De verkiezingsdag zelf is kalm en vredevol verlopen. De kiesprocedures zijn gevolgd maar er waren ook opmerkingen over grote drukte, onvoldoende begrip van de procedures, talloze gevallen van familiestemmen, indiscrete opstelling van de computerschermen, kiezers die foto's nemen in de kieshokjes en vele andere onregelmatigheden.⁵⁴

De EC schrijft in haar jaarlijks rapport van 2022 over de verkiezingen dat ze door de deelname van de oppositie, tot een pluralistischer parlement geleid hebben. De verkiezingen waren inclusief en alle relevante politieke actoren hebben eraan deelgenomen. Vijf van de twaalf partijen die de kiesdrempel hebben gehaald behoren tot de nationale minderheden.⁵⁵ In dit rapport staat ook nog dat in het parlement nog altijd offensieve taal gebruikt wordt tegen politieke tegenstanders en burgeractivisten ondanks de nieuwe gedragscode (aangenomen in 2020 en nog geamendeerd in september 2021) en de oprichting van een ethische commissie in oktober 2021. De EC stelt dan ook dat de gedragscode systematischer en doeltreffender zou moeten toegepast worden.⁵⁶

Aleksandar Vučić heeft in september 2022 aangekondigd dat hij werkt aan een nieuwe volksbeweging omdat de populariteit van zijn SNS tanende is.⁵⁷ Pas zes maanden na de verkiezingen heeft de president een SNS-regering kunnen voorstellen. Volgens Balkan Insight geven sommige

⁴⁹ EWB, 04/04/2022, [url](#)

⁵⁰ Le Courrier des Balkans, 28/02/2022, [url](#)

⁵¹ Al Jazeera, 5/04/2022, [url](#)

⁵² PACE, 03/04/2022, pp.8-9, [url](#)

⁵³ OSCE, 19/08/2022, p.2, [url](#)

⁵⁴ OSCE, 19/08/2022, p.2, [url](#)

⁵⁵ EC, 12/10/2022, pp.10-11, [url](#)

⁵⁶ EC, 12/10/2022, pp.11-12, [url](#)

⁵⁷ Balkan Insight, 20/09/2022, [url](#)

ministerkeuzes, in de context van het conflict tussen het Westen en Rusland, blijk van een milde shift in westelijke richting. Vučić blijft wel de sterke man die alle belangrijke beslissingen neemt.⁵⁸

1.3. Strijd tegen corruptie

Servië beschikt over uitgebreide wetgeving voor de strijd tegen corruptie. Er zijn niet alleen wetsartikels in de Strafwet en de Strafprocedurewet maar sinds 2019 is er ook de Wet over de preventie van corruptie (Law on Prevention of Corruption). Verder zijn er nog verwijzingen naar de aanpak van specifieke gevallen van corruptie in talloze andere wetten (vb. Law on Judges, Law on Police).⁵⁹

De belangrijkste instellingen in de strijd tegen corruptie waarover Servië beschikt zijn het Anticorruptieagentschap (Anti-corruption Agency), de Raad tegen corruptie (Anti-corruption Council) en het openbaar ministerie voor georganiseerde misdaad (Prosecutor's Office for Organized Crime). Het Anticorruptieagentschap is in 2009 opgericht als een autonoom en onafhankelijk orgaan dat rekenschap moet afleggen aan het parlement over haar activiteiten en over de status van de implementering van de nationale strategie tegen corruptie en bijhorende actieplannen (National Anti-corruption Strategy and Action Plans). De nieuwe wet over de preventie van corruptie van 2019 (Law on Prevention of Corruption) heeft de bevoegdheid, onafhankelijkheid en financiële autonomie van het Anticorruptieagentschap nog sterk uitgebreid.⁶⁰

De laatste nationale anticorruptiestrategie is in 2018 afgelopen. Sindsdien zijn tot op de publicatiedatum van dit onderzoek geen stappen meer ondernomen om een nieuwe strategie (met bijhorend actieplan) aan te nemen.⁶¹

Het openbaar ministerie voor de georganiseerde misdaad is het belangrijkste onderzoeks- en vervolgingsinstrument tegen gevallen van corruptie in Servië. De Raad tegen corruptie (opgericht in 2001) handelt eerder als een instelling die aan de regering advies verleent. Deze raad moet maatregelen voorstellen om doeltreffend te strijden tegen corruptie, de implementering ervan monitoren en programma's voorstellen.

Andere anticorruptie-instellingen zijn de Commission for Protection of Right in the Public Procurement Procedure die in controlemechanismes voorziet in verband met de wettelijkheid van openbare aanbestedingen. De Special Department for Organized Crime bij het Hooggerechtshof is opgericht om gevallen van georganiseerde misdaad (waaronder corruptie) te behandelen. Ten slotte zijn er nog de Commissioner for Information of Public Importance and Personal Data Protection (the Commissioner), de Administration for the Prevention of Money Laundering Internal Affairs Sector bij het ministerie van Binnenlandse Zaken, het ministerie van Justitie, de State Audit Institution, de Public Procurement Office en het Directorate for State Property.⁶²

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat dat in maart 2018 een nieuwe wet tegen georganiseerde misdaad, terrorisme en corruptie aangenomen is die gespecialiseerde autoriteiten voorziet om corruptiezaken te onderzoeken en te vervolgen. De nieuwe wet voorziet in een decentralisering van de parketten die bevoegd zijn voor klachten over corruptie. De hooggerechtshoven van Kraljevo, Niš, Novi Sad en Belgrado moeten voortaan beschikken over speciale afdelingen. Ze moeten in 2018 wel

⁵⁸ Balkan Insight, 24/10/2022, [url](#)

⁵⁹ Regional anti-corruption initiative, s.d., [url](#)

⁶⁰ Regional anti-corruption initiative, s.d., [url](#)

⁶¹ EWB, 11/10/2022, [url](#)

⁶² Regional anti-corruption initiative, s.d., [url](#)

nog opgericht worden. Voor gerechtsmedewerkers zijn trainingen over de implementering van de nieuwe wet georganiseerd.⁶³

Volgens het *Serbia 2019 Report* van de EC is ook de Wet op het anticorruptieagentschap herzien. De impact van de nieuwe wet (maart 2018) tegen georganiseerde misdaad, terrorisme en corruptie is nog niet duidelijk.⁶⁴

Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC heeft Servië beperkte vooruitgang geboekt in de strijd tegen corruptie. Er wordt in verband hiermee verwezen naar operationele stappen die het mandaat versterken en de onafhankelijkheid garanderen van het anticorruptieagentschap.⁶⁵ Ook wordt verwezen naar wijzigingen in de Wet over de organisatie en rechtspraak van de bevoegde autoriteiten in de beteugeling van georganiseerde misdaad, terrorisme en corruptie die sinds 2018 van kracht is. Deze wijzigingen hebben geleid tot het finaliseren van corruptiezaken door de speciale afdelingen van een aantal rechtbanken.⁶⁶

In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat Servië een zeker graad van voorbereiding heeft bereikt in de strijd tegen corruptie. Verder is ook sprake van concrete stappen (onderzoeken, veroordelingen) in zaken van corruptie op hoog niveau, maar er moet nog gewerkt worden aan het effectief confisqueren van bezittingen in zo'n gevallen.⁶⁷

In het *Serbia 2022 Report* van de EC staat dat de herziening van de Wet over de preventie van corruptie (uit 2018, zie supra), volgens de Council of Europe's Group of States against Corruption (GRECO), het wettelijk kader voldoende heeft versterkt. In dit rapport staat ook dat Servië nog een nieuwe strategie tegen corruptie (met bijhorend actieplan) moet voorbereiden. Maar, er is sinds september 2021 wel sprake van een operationeel plan voor corruptiepreventie in bepaalde sectoren met hoog risico, waaronder de politie. De implementatie ervan wordt gecoördineerd door een bijzonder coördinatieorgaan, voorgezeten door de premier. Het aantal aanklachten en het aantal veroordelingen in eerste aanleg voor corruptiegevallen op hoog niveau is lichtjes gestegen.⁶⁸

Volgens het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport van 2017 blijft (overheids)corruptie al jarenlang een algemeen en groot (mensenrechten)probleem en dit zowel bij de regering als het gerecht en de politie. Ook de gezondheidszorg en het onderwijs worden genoemd.⁶⁹ Volgens het USDoS mensenrechtenrapport (2019, 2021, 2022) is er in Servië al jarenlang een algemene perceptie dat de anticorruptiewetgeving niet consistent en systematisch wordt toegepast en dat hoge ambtenaren ongestraft kunnen doorgaan.⁷⁰

In 2017 schrijft deze bron dat het Servische ministerie van Binnenlandse Zaken een *hotline* openhoudt zodat burgers gevallen van corruptie door de politie kunnen melden. De regering onderneemt ook stappen om corrupte ambtenaren te vervolgen. Men gaat ervan uit dat talloze gevallen van corruptie niet gemeld en dus niet gestraft worden. Lokale activisten gaan er in dit verband van uit dat arrestaties in corruptiezaken op hoog niveau eerder gebeuren op basis van politieke redenen.⁷¹

In 2019 staan in het USDoS-mensenrechtenrapport opnieuw maatregelen beschreven die corruptie proberen in te perken. Het gaat hierbij over bijkomende middelen voor het parket en gerecht sinds 1 maart 2018. In dit rapport wordt er ook op gewezen dat de wet van 2016 verbindingsofficieren voorziet en andere verbeteringen op het vlak van informatiedeling over corruptie tussen diverse

⁶³ EC, 17/04/2018, [url](#)

⁶⁴ EC, 29/05/2019, [url](#)

⁶⁵ EC, 06/10/2020, [url](#)

⁶⁶ EC, 06/10/2020, p.26, [url](#)

⁶⁷ EC, 19/10/2021, p.28, [url](#)

⁶⁸ EC, 12/10/2022, pp.28,31-32, [url](#)

⁶⁹ USDoS, 03/03/2017, P.1, 4, 7, 26, [url](#)

⁷⁰ USDoS, p.26, [url](#) USDoS, 13/03/2019, [url](#); USDoS, 13/04/2022, p.26, [url](#)

⁷¹ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

overheidsagentschappen. Tegelijk wijst het rapport op een blijvend tekort aan gekwalificeerd personeel om de wet te implementeren.⁷²

In het rapport over 2020 is sprake van een stijging van *low-* en *mid-level* zaken (en veroordelingen) van corruptie en van een verbeterde samenwerking tussen relevante overheidsinstellingen in dit soort zaken. Dit rapport meldt bijkomende instanties die de strijd tegen corruptie aanbinden. Een gespecialiseerde afdeling van het parket (Specialized Prosecutorial Anticorruption Department) heeft het over tientallen veroordelingen tussen 2018 en 2020. Een nieuw opgericht anticorruptiedepartement (Anticorruption Department) bij het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft 216 strafrechtelijke aanklachten ingediend tegen 591 (*low to mid-level*) ambtenaren. Een Police Service for Combating Organized Crime heeft twee klachten ingediend voor corruptie op hoog niveau. Op 9 oktober 2020 is een hoge ambtenaar (assistent minister) bij het ministerie van Landbouw voor corruptie gearresteerd.⁷³

In 2020 schrijft de Bertelsmann Stiftung dat ook het gerecht voor onder meer corruptie vatbaar blijft. Het anticorruptiebeleid is, wat corruptie in het algemeen betreft, niet consistent aangezien maar heel weinig hoge ambtenaren veroordeeld worden en de maatregelen van de Strategie tegen corruptie (en bijhorende actieplannen) niet volledig geïmplementeerd worden.⁷⁴ In 2022 schrijft de Bertelsmann Stiftung dat het wettelijke kader voor de strijd tegen corruptie altijd maar beter wordt. Maar het schort nog steeds op het vlak van de implementering ervan. Hooggeplaatste gezagsdragers worden uiterst zelden schuldig bevonden aan corruptie. De regering en de aan haar loyale media beschuldigen critici vaak zelf van corruptie.⁷⁵

TI legt in een rapport uit 2020 een verband tussen corruptie op hoog niveau en het fenomeen *state capture*. Patronagenetwerken en –systemen die zowel nationaal als lokaal operationeel zijn leiden tot misbruik van het openbaar ambt. De politieke klasse heeft op die manier invloed verworven op het gerecht (partijdige rechters, parketmagistraten, zwakke onderzoeken, vertragingen en lichte straffen) en op de doeltreffendheid van de vervolging van corruptie.⁷⁶ Volgens het *Nations In Transit Report* van 2021 is de Raad tegen corruptie onderbemand en krijgt ze te maken met dreigtaal vanuit de politieke klasse.⁷⁷ Volgens Freedom House (2021) is het aantal arrestaties en vervolgingen voor corruptie gestegen in de voorbije jaren maar is het aantal veroordelingen op hoog niveau uiteindelijk heel laag gebleven. Probleem hierbij is de versnippering van de bevoegdheden tussen verschillende parketmagistraten die op hun beurt de schuld doorschuiven naar het ontoereikende werk van de politie.⁷⁸

TI stelt in een rapport (2021) dat de gebrekkige implementering van anticorruptiewetgeving, –instellingen en –strategieën in de westelijke Balkanlanden geleid heeft tot wat de organisatie georganiseerde corruptie noemt: TI omschrijft dit als een frauduleus ecosysteem dat gepaard gaat met georganiseerde misdaad, criminele methodes en highlevel corruptie. Zij die toegang hebben tot macht worden in dit systeem verrijkt en beschermd.⁷⁹

Volgens een persartikel (2022) over corruptie in Servië moet corruptie op hoog niveau (*grand corruption*) gedefinieerd worden als misbruik op hoog niveau van institutionele macht waarbij weinigen voordeel maken ten koste van velen.⁸⁰

⁷² USDoS, 13/03/2019, [url](#)

⁷³ USDoS, 30/03/2021, pp.26-27, [url](#)

⁷⁴ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, p.3, [url](#)

⁷⁵ Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, p.13, [url](#)

⁷⁶ Transparency International, 2020, p.4, [url](#),

⁷⁷ Freedom House, 08/06/2021, [url](#)

⁷⁸ Freedom House, 03/03/2021, [url](#)

⁷⁹ EWB, 06/05/2021, [url](#)

⁸⁰ EWB, 30/09/2022, [url](#)

In 2022 schrijft het USDoS dat corruptie bij de politie een probleem blijft maar dat de kwaliteit van interne onderzoeken bij de politie toeneemt.⁸¹ Ook rechtbanken blijven, volgens dit rapport, vatbaar voor corruptie en politieke beïnvloeding.⁸²

1.4. Strijd tegen de georganiseerde misdaad

Op de Global Organised Crime Index van het Global Initiative Against Transnational Organized Crime, een onafhankelijke, internationale burgermaatschappijorganisatie met hoofdkwartier in Zwitserland, staat dat maffieuze groeperingen in Servië belangrijke bescherming genieten van politieke figuren en parketmagistraten. De groepen zijn internationaal bijzonder actief en ze zijn vooral bezig op de drugs- en wapenmarkten. Vooral in Belgrado en Novi Sad zijn criminele netwerken wijdverspreid en sterk met elkaar verbonden. Ze laten zich in met intimideringspraktijken om hun controle op lokale gemeenschappen te behouden door afpersingspraktijken en het onderhouden van banden met de politiek. Vooral in de media en in de context van privatiseringen en openbare aanbestedingen hebben criminelen nauwe banden met politici. Hierdoor genieten ze een degelijke bescherming. Veel geweld wordt veroorzaakt door Montenegrijnse criminelen die eveneens in maffieuze groeperingen actief zijn op Servisch grondgebied. Er is ook sprake van criminelen uit Rusland en uit Turkije. Volgens deze bron zijn er wel een groot aantal wetten voorzien tegen georganiseerde misdaad maar schort het op het niveau van het afdwingen ervan.⁸³

Verschillende nieuwsartikelen weerspiegelen de bevindingen van Global Organised Crime Index. Eind juli 2018 wordt in Belgrado, Miša Ognjanović, een bekende Servische advocaat, doodgeschoten. De moord zou deel uitmaken van een jarenlange oorlog tussen verschillende clans uit de georganiseerde misdaad in Servië en Montenegro.⁸⁴ Volgens een artikel uit 2018 is de moord reeds het negentiende slachtoffer van geweld door de georganiseerde misdaad. Ditzelfde artikel vermeldt dat de maffia nauwe banden hebben met de politieke klasse, de politie en zelfs het gerecht.⁸⁵

In juni 2020 slaagt een journaliste van het Crime and Corruption Reporting Network (KRIK) erin om foto's te maken van de zoon van president Vučić die in het gezelschap vertoeft van maffioso Aleksandar Vidojevic, die lid zou zijn van een Montenegrijnse organisatie die drugs smokkelt in de Balkan.⁸⁶

Op 4 februari 2021 kondigt de minister van Binnenlandse Zaken aan dat een maffiabaas en zestien andere verdachten uit het voetbalhooligansmilieu zijn gearresteerd. Ze worden beschuldigd van moord, afpersing, kidnapping en drughandel.⁸⁷

Tijdens de verkiezingscampagne van 2022 dreigt een gearresteerde leider van een belangrijke criminele bende ermee om bepaalde bekentenissen af te leggen die president Vučić in verlegenheid zouden brengen.⁸⁸

In het *Serbia 2019 Report* van de EC staat dat Servië een zekere graad van voorbereiding heeft bereikt in de strijd tegen georganiseerde misdaad en dat er beperkte vooruitgang is geboekt. Wat nog ontbreekt is een overtuigende lijst van verwezenlijkingen (track record) van doeltreffende onderzoeken, vervolgingen en eindveroordelingen in zaken rond georganiseerde misdaad.⁸⁹

⁸¹ USDoS, 13/04/2022, p.4, [url](#)

⁸² USDoS, 13/04/2022, p.7, [url](#)

⁸³ Global Organized Crime Index, s.d., [url](#)

⁸⁴ Le Courrier des Balkans, 30/07/2018, [url](#)

⁸⁵ Deutsche Welle, 31/07/2018, [url](#)

⁸⁶ OCCRP, 11/06/2020, [url](#)

⁸⁷ BAMF, 08/02/2021, [url](#)

⁸⁸ Le Courrier des Balkans, 14/03/2022, [url](#)

⁸⁹ EC, 29/05/2019, [url](#)

Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC heeft Servië opnieuw een zeker niveau van voorbereiding behaald in de strijd tegen de georganiseerde misdaad. Er is een interministeriële overeenkomst om een National Criminal Intelligence System op te richten. Het aantal uiteindelijke veroordelingen voor zware en georganiseerde misdrijven is lichtjes gestegen in vergelijking met 2018.⁹⁰

In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat Servië op het gebied van de strijd tegen de georganiseerde misdaad een beperkte vooruitgang gemaakt heeft. Er is nog nood aan een aanpak van de *high profile cases*. Het aantal onderzochte zaken is in 2020 gedaald. Niettemin worden wel degelijk individuen veroordeeld voor hun betrokkenheid bij de georganiseerde misdaad.⁹¹

In 2022 schrijft deze bron dat Servië een zeker niveau van voorbereiding heeft behaald wat betreft de strijd tegen de georganiseerde misdaad. Het land wordt geprezen omwille van de goedgeorganiseerde samenwerking met Eurojust, Interpol en Europol, met name op het gebied van wapenhandel, drugshandel en de strijd tegen georganiseerde misdaadbendes.⁹²

De Bertelsmann Stiftung schrijft in 2018 over de strijd tegen de georganiseerde misdaad dat verbeteringen in de organisatie en de slagkracht van de politie en veiligheidsdiensten geleid hebben tot een duidelijke vermindering van de gevaren van de georganiseerde misdaad voor de openbare veiligheid en openbare orde in Servië. Er zijn in 2016 geen belangrijke arrestaties verricht.⁹³ In 2020 staat evenwel dat slechts een kleine minderheid van de daders achter crimineel bendedgeweld uiteindelijk geïdentificeerd en gearresteerd wordt. In 2018 heeft een rechtbank een zekere Dragoslav Kosmajac, die door (toenmalig) premier Aleksandar Vučić als de beruchtste misdaadbaas van Servië genoemd werd, zelfs vrijgesproken.⁹⁴ In 2022 herhaalt de Bertelsmann Stiftung dat de versterking van de politie, inlichtingen- en veiligheidsdiensten de dreiging van de georganiseerde misdaad voor de openbare veiligheid heeft verminderd. Niettemin zijn er in het voorbije decennium tientallen gangsters vermoord en slechts een fractie van die moorden is achteraf opgehelderd. Sommige mediabronnen maken, volgens de Bertelsmann Stiftung, gewag van een oorlog tussen twee Montenegrijnse gangs: de "Kavač" en de "Škaljari".⁹⁵

1.5. Toetredingsproces tot de EU

Servië dient zijn aanvraag voor het EU-lidmaatschap in op 19 december 2009. Op 1 maart 2012 verleent de Europese Raad aan Servië de status van kandidaat-lidstaat. De Europese ministers van Buitenlandse en Europese Zaken beslissen op 17 december 2013 dat de toetredingsonderhandelingen in januari 2014 van start kunnen gaan. De onderhandelingen over de hoofdstukken rond democratie, justitie en fundamentele rechten zijn cruciaal.⁹⁶

De algehele voortgang in de toetredingsonderhandelingen met de EU hangt echter vooral (en blijvend) af van de duurzame voortgang in de normalisatie van de relaties met Kosovo.⁹⁷

Op 19 april 2013 sluiten Kosovo en Servië een historische overeenkomst over het normaliseren van hun betrekkingen, het zogenaamde "*First agreement of principles governing the normalization of relations*". Dit akkoord is tot stand gekomen na maandenlange onderhandelingen onder bemiddeling van de EU. Het houdt onder meer in dat er vrije lokale verkiezingen worden gehouden in Noord-

⁹⁰ EC, 06/10/2020, p.41, [url](#)

⁹¹ EC, 19/10/2021, p.44, [url](#)

⁹² EC, 12/10/2022, p.49, [url](#)

⁹³ Bertelsmann Stiftung, 2018, [url](#)

⁹⁴ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

⁹⁵ Bertelsmann Stiftung 13/02/2022, p.7, [url](#)

⁹⁶ Tanjug, 18/12/2013, [url](#) ; RFE/RL, 18/12/2013, [url](#); Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, 17/12/2013, [url](#); EC, 10/11/2015, [url](#)

⁹⁷ EC, 09/11/2016, [url](#); EC, 29/05/2019, [url](#)

Kosovo, dat de Servische parallelle politie- en justitiestructuren in Noord-Kosovo worden ontmanteld en in het Kosovaarse systeem worden geïntegreerd. Kosovo en Servië beloven tevens dat ze elkaars toegang tot de EU niet zullen verhinderen.⁹⁸

Op 10 augustus 2016 verklaart de (toenmalige) Servische eerste minister Aleksandar Vučić dat, hoewel de erkenning van de onafhankelijkheid van Kosovo de enige onmiddellijke oplossing voor het conflict zou betekenen, deze voor de Servische regering geen haalbare optie is.⁹⁹

In de zomer van 2018 ontmoeten de presidenten van Servië en Kosovo elkaar meermaals in de kantoren van de (toenmalige) EU Hoge Vertegenwoordiger voor Buitenlands Beleid Federica Mogherini. Er verschijnen mediaberichten dat er een territoriumruil op til zou zijn tussen Servië en Kosovo. Er ontstaan hiertegen straatprotesten en uiteindelijk houden de berichten op.¹⁰⁰

Het *Nations in Transit Report* van 2020 schrijft dat de toetredingsprocedure van Servië tot de EU vertraagt en dat de onderhandelingen, die zich nu toespitsen op een ruil van grondgebied, tussen Servië en Kosovo eveneens in het slop zijn geraakt.¹⁰¹ Dit wordt bevestigd door de vaststelling dat Servië sinds 2018 jaarlijks steeds minder onderhandelingshoofdstukken met de EU opent.¹⁰²

Op 27 juni 2020 wordt in de Amerikaanse hoofdstad Washington een ontmoeting georganiseerd tussen de leiders van Servië en Kosovo. Voorafgaandelijk is er sprake van een akkoord waarbij de Servië niet langer campagne zal voeren in de internationale gemeenschap om de erkenning van Kosovo terug te draaien. Kosovaarse leiders zouden in ruil toegezegd hebben geen pogingen meer te doen om lid te worden van internationale instellingen.¹⁰³

Het *Serbia 2020 Report* van de EC schrijft dat Servië, algemeen gesproken, de dialoog met Kosovo in stand heeft gehouden. De EC roept het land wel op om een gunstig klimaat te blijven creëren met het oog op een wettelijk bindende overeenkomst met Kosovo, zeker nu de Kosovaarse regering beslist heeft de importtarieven op Servische goederen af te schaffen. Verder maakt dit rapport ook nog gewag van bijeenkomsten op hoog niveau tussen vertegenwoordigers van beide landen tijdens de zomermaanden van 2020 in Brussel.¹⁰⁴

Eind 2020 heeft Servië al 18 van de 35 onderhandelingshoofdstukken open staan. In 2020 heeft het land geen enkel nieuw hoofdstuk meer geopend. Dit is de eerste keer sinds het begin van de onderhandelingen.¹⁰⁵

Volgens de EC (2021) blijven de hervorming van de rechtsstaat en de relaties met Kosovo cruciaal in de evaluatie van de vooruitgang bij de toetreding van Servië tot de EU.¹⁰⁶

Begin 2022 stelt het Europees Rekenhof (European Court of Auditors) in een rapport geciteerd door European Western Balkans (EWB) dat de 700 miljoen euro die de EU in de voorbije jaren in de landen van de westelijke Balkan heeft gepompt om problemen omtrent de rechtstaat (zie [2.](#)) aan te pakken, weinig effect hebben gehad als gevolg van een gebrek aan politieke wil.¹⁰⁷

In de context van de invasie van Oekraïne door Rusland hebben de Franse president Macron en de Duitse kanselier Scholz een brief gestuurd naar president Vučić waarin ze stellen dat de volledige normalisering van de relaties tussen Servië en Kosovo essentieel is voor de westelijke Balkanlanden

⁹⁸ KAS, 04/2014, [url](#), EC, 10/11/2015, [url](#)

⁹⁹ Tanjug, 10/08/2016, [url](#)

¹⁰⁰ RFE/RL, 29/09/2018, [url](#); Euronews, 27/08/2018, [url](#)

¹⁰¹ Freedom House, 2020, [url](#)

¹⁰² EWB, 05/12/2019, [url](#)

¹⁰³ Balkan Insight, 16/06/2020, [url](#)

¹⁰⁴ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹⁰⁵ Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, p.6, [url](#)

¹⁰⁶ EC, 19/10/2021, [url](#)

¹⁰⁷ EWB, 11/01/2022, [url](#)

met het oog op een Europese integratie. Ze manen de Servische president aan hiervoor inspanningen te doen.¹⁰⁸

In augustus 2022 zijn de presidenten Vučić en Kurti (van Kosovo) er echter niet in geslaagd tot een overeenkomst te komen in verband met een grensdispuut over het gebruik van nummerplaten door de leden van de Servische minderheid in Noord-Kosovo.¹⁰⁹

In 2022 noteert de EC dat de Servische regering is blijven verklaren dat EU-lidmaatschap haar strategisch doel is. In verband hiermee merkt de EC op dat de Servische regering nog werk moet maken van een proactieve en objectieve communicatie hierover met haar eigen bevolking.¹¹⁰

¹⁰⁸ EWB, 06/09/2022, [url](#)

¹⁰⁹ The Jamestown Foundation, 19/08/2022, [url](#)

¹¹⁰ EC, 12/10/2022, pp.12-13, [url](#)

2. Rechtstoestand/rechtsbescherming

2.1. Wetgeving in verband met bescherming en toepassing in de praktijk

Artikel 1 van de Servische Grondwet stelt dat de Servische staat gebaseerd is op de rechtstaat en sociale rechtvaardigheid, de principes van een burgerlijke democratie, mensen- en minderheidsrechten en toewijding aan de Europese principes en waarden.¹¹¹ Artikel 3 van de Grondwet voorziet in de absolute vereiste van de rechtsstaat, gebaseerd op de mensenrechten die onvervreemdbaar worden genoemd. In dit artikel wordt herhaald dat de mensen- en minderheidsrechten grondwettelijk gegarandeerd zijn, net zoals de scheiding der machten, een onafhankelijk gerecht en het naleven van de Grondwet door de autoriteiten.¹¹²

Volgens de Grondwet is iedereen ook gelijk voor de wet en heeft iedereen recht op gelijke rechtsbescherming. Discriminatie is verboden (artikel 21). Iedereen heeft het recht op bescherming van het gerecht in geval van schending van de grondwettelijk erkende mensen- of minderhedenrechten (artikel 21).¹¹³

De Grondwet garandeert ook vrijheid van mening, geweten en religie (artikel 43).¹¹⁴ Het *Serbia Report* van de EC bevestigt in 2022 dat de vrijheid van denken, geweten en religie grondwettelijk is gegarandeerd en ook gerespecteerd.¹¹⁵ De wetgeving in verband met de vrijheid van samenkomen en vereniging is, volgens deze bron, in lijn met de Europese standaarden.¹¹⁶

Het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport (2021, 2022) wijst erop dat de Grondwet ook voorziet in het recht op vrij samenkomen. De overheid heeft dit recht ook gerespecteerd. Er zijn, volgens deze bron ook geen restricties geweest op academische vrijheden of culturele evenementen. De overheid heeft ook het grondwettelijke recht op vereniging gerespecteerd. Hetzelfde geldt voor grondwettelijke vrijheden voor binnenlandse verplaatsingen, buitenlandse reizen, emigratie en repatriëring.¹¹⁷ Ook in 2021 stelt het USDoS in zijn rapport over de godsdienstvrijheid dat deze nog steeds gegarandeerd is.¹¹⁸

In het *Serbia 2019 Report* staat dat er in juni 2018 nog een aantal amendementen zijn aangenomen ter verbetering van het wettelijke kader voor de nationale minderheden.¹¹⁹ In het *Serbia 2020 Report* wordt verwezen naar de nieuwe mediastrategie. De rol en de functionele onafhankelijkheid van bepaalde regulerende instituten moeten hierbij erkend en versterkt worden aangezien op het terrein geen vooruitgang gemaakt is op het gebied van vrijheid van meningsuiting (zie verder [3.4.](#)).¹²⁰

In het *Serbia 2022 Report* staat dat het land nieuwe strategieën heeft aangenomen tegen discriminatie en voor de inclusie van Roma (zie [3.1.](#)) en ook actieplannen voor gendergelijkheid en voor Roma-inclusie (zie [3.1.](#)). Het actieplan tegen huiselijk geweld is niet langer geldig (sinds juli 2021) alsook het actieplan tegen discriminatie (sinds april 2022) (zie verder [3.2.](#) en [3.1.](#)).¹²¹

¹¹¹ The Republic of Serbia, s.d., [url](#)

¹¹² The Republic of Serbia, s.d., [url](#)

¹¹³ Republic of Serbia, s.d., [url](#)

¹¹⁴ Republic of Serbia, s.d., [url](#)

¹¹⁵ European Commission (EC), 12/10/2022, p.37, [url](#)

¹¹⁶ European Commission (EC), 12/10/2022, p.42, [url](#)

¹¹⁷ USDoS, 13/04/2022, p.16-17, [url](#); USDoS, 30/03/2021, pp.14-16 [url](#)

¹¹⁸ USDoS, 12/05/2021, [url](#)

¹¹⁹ EC, 29/05/2019, p.4, [url](#)

¹²⁰ EC, 06/10/2020, p.18, [url](#)

¹²¹ European Commission (EC), 12/10/2022, p.34, [url](#)

Volgens artikel 16 van de Grondwet maken alle aanvaarde internationale rechtsregels en de geratificeerde internationale verdragen een integraal deel uit van het rechtssysteem en moeten deze ook rechtstreeks toegepast worden.¹²² De belangrijkste verdragen zijn gebaseerd op het Servisch VN-lidmaatschap. Het land ratificeert alle VN-verdragen. Servië is ook onderworpen aan de Universal Periodic Review van de VN en heeft een raad samengesteld die de implementering monitort van alle VN-aanbevelingen.¹²³ Servië heeft in 2020 zeven van de acht (internationale) mensenrechteninstrumenten geratificeerd. Het land moet enkel nog lid worden van de internationale Conventie over de Bescherming van de Rechten van migrantenwerkers en hun familieleden.¹²⁴

Servië heeft zijn wetgeving ook grotendeels aangepast aan de eisen van de Unie, de Raad van Europa en de OVSE. In opvolging van de Federale Republiek Joegoslavië heeft Servië op 12 maart 2001 het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (BUPO-verdrag) en het Antifolterverdrag onderschreven. Op 3 april 2003 is Servië, toen nog als confederatie met Montenegro, toegetreden tot het Europese verdrag voor de rechten van de mens (EVRM). De ratificatie volgde op 3 maart 2004 en het verdrag is sindsdien ook van kracht. Servische staatsburgers kunnen individueel zaken aanhangig maken bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM).¹²⁵

Volgens de ngo Civil Rights Defenders is het wettelijke kader in Servië bevorderlijk voor de promotie en bescherming van de mensenrechten en is het ook in lijn met de internationale standaarden in verband met de mensenrechten. Mensenrechtenactivisten worden er niet gehinderd of beperkt in hun werk door de wet.¹²⁶

Ook in het jaarlijkse landenrapporten van de EC staat telkens (2018, 2019, 2020, 2022) dat het wetgevende en institutionele kader om de mensenrechten te garanderen aanwezig is, maar ook dat de consistente en efficiënte implementering ervan beter verzekerd moet worden.¹²⁷

De Bertelsmann Stiftung (2020) wijst erop dat er een wettelijk systeem voorhanden is om de burgerrechten en de wettelijke bescherming tegen discriminatie te garanderen.¹²⁸ In 2022 schrijft deze bron opnieuw dat Servië een sterk systeem heeft ingericht om de burgerrechten en de bescherming tegen discriminatie te garanderen. Sommige minderheden, zoals de Roma en LGBTI-personen blijven echter geconfronteerd met vooroordelen en discriminatie.¹²⁹

Volgens de jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapporten van 2018, 2020 en 2021 zijn er geen politieke gevangenen of gedetineerden in Servië.¹³⁰ Wel is in 2017 sprake van berichten dat bepaalde arrestaties op verdenking van corruptie, witwassen van geld, omkoping, valsheid in geschrifte om politieke redenen verricht zijn.¹³¹ Er zijn in 2020 en 2021 geen berichten over willekeurige of illegale moorden in opdracht van de overheid of over verdwijningen in opdracht van de overheid.¹³²

USDoS stelt dat de belangrijke mensenrechtenproblemen in 2020 en 2021 de restricties waren op de vrijheid van meningsuiting, op de persvrijheid, geweld en dreigementen tegen journalisten (zie [3.4.](#)), overheids corruptie (zie [1.3](#)) en geweld op de LGBTI-gemeenschap (zie [3.3.](#)).¹³³

¹²² Republic of Serbia, s.d., [url](#)

¹²³ Civil Rights Defenders, 12/2019, [url](#)

¹²⁴ EC, 06/10/2020, [url](#)

¹²⁵ Civil Rights Defenders, 12/2019, [url](#)

¹²⁶ Civil Rights Defenders, 12/2019, pp. 98-99, [url](#)

¹²⁷ European Commission (EC), 12/10/2022, p.34, [url](#), 17/04/2018, [url](#); EC, 06/10/2020, [url](#); EC, 29/05/2019, [url](#)

¹²⁸ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

¹²⁹ Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, p.13, [url](#)

¹³⁰ USDoS, 11/03/2020, [url](#); USDoS, 30/03/2021, [url](#); USDoS, 20/04/2018, [url](#)

¹³¹ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

¹³² USDoS, 30/03/2021, [url](#)

¹³³ USDoS, 13/04/2022, p.1, [url](#) USDoS, 30/03/2021, [url](#)

De overheid heeft, volgens USDoS, in 2020 en 2021 stappen ondernomen om officiële gezagsdragers, die mensenrechtenschendingen gepleegd hebben, te identificeren, onderzoeken, vervolgen en bestraffen. Toch zijn talloze gevallen van corruptie (zie [1.3.](#)), huiselijk geweld (zie [3.2.](#)) en geweld op de burgermaatschappij (zie [3.4.](#)) niet gerapporteerd en dus ongestraft gebleven.¹³⁴

In het rapport van de ngo Civil Rights Defenders (2019) over de situatie van mensenrechtenactivisten staat dat er een discrepantie is tussen het wettelijk kader voor de grond- en mensenrechten enerzijds en de resultaten op het terrein anderzijds. Volgens deze ngo moeten de rechtstaat en de onafhankelijkheid van het gerecht versterkt worden en moeten er meer inspanningen geleverd worden in de strijd tegen discriminatie (van o.a. Roma en LGBTI-persoonen). Ook staat er dat de bescherming van vrouwen en mensenrechtenactivisten versterkt moet worden.¹³⁵

Freedom House schrijft in 2022 dat de fysieke veiligheid van de bevolking niet bedreigd wordt. In dit verband wordt wel verwezen naar de blijvende dreiging van radicale, rechtse groeperingen en van hooligans die etnische minderheden viseren en ook andere personen die in hun ogen vijanden zijn.¹³⁶ Haattaal in Servië richt zich vooral op de nationale minderheden (Roma, LGBTI-persoonen). Ook politieke twistpunten (over de relaties met buurlanden) kunnen hoge emoties met zich meebrengen, wat in 2022 nog steeds kan leiden tot gewelddadig en vernederend taalgebruik.¹³⁷ Servië rapporteert regelmatig aan ODIHR officiële cijfers in verband met de gerechtelijke aanpak van haatmisdrijven. De politie heeft 154 haatmisdrijven vastgesteld in de periode 2015-2019. In dezelfde periode zijn er 34 haatmisdrijven vervolgd en 26 veroordelingen uitgesproken.¹³⁸ Volgens mensenrechtenorganisaties, geciteerd in een artikel van Balkan Insight van 2022, wordt het aanzetten tot etnische haat nauwelijks vervolgd. Het aantal zaken dat wel voor de rechter komt is, volgens hen, niet representatief voor het probleem.¹³⁹

Ook het *Serbia 2022 Report* van de EC verwijst naar gevallen van haattaal, bedreigingen en geweld tegen mensenrechtenactivisten en LGBTI-persoonen. Hierbij gaat het ook over haataanvallen op migranten door extreemrechtse groeperingen.¹⁴⁰

Servië is sinds 2001 lid van de Vluchtelingenconventie, in opvolging van Federale Republiek Joegoslavië.¹⁴¹ Refoulement is uitdrukkelijk verboden door de Asylum and Temporary Protection Act (ATPA) en door Article 83(3) van de Vreemdelingenwet.¹⁴² In maart 2018 heeft Servië een nieuwe asielwet aangenomen. Deze is meer in lijn met internationale wetgeving maar voorziet ook in detentie en restrictie van de bewegingsvrijheid.¹⁴³ In het *Serbia 2019 Report* van de EC staat dat de nieuwe wet een opmerkelijke verbetering inhoudt in vergelijking met de vorige.¹⁴⁴ Toch zijn er berichten dat de Servische autoriteiten op de internationale luchthaven van Belgrado eigenlijk niet over voldoende middelen en expertise beschikt om bescherming tegen refoulement te garanderen. Soms worden wel ngo's toegelaten om gratis juridische bijstand te verlenen.¹⁴⁵

Volgens informatie die verzameld is door het Duitse Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) houdt een eventueel toekomstig akkoord tussen Servië en Turkije over een gemeenschappelijke

¹³⁴ USDoS, 13/04/2022, pp.1-2, [url](#); USDoS, 30/03/2021, [url](#)

¹³⁵ Civil Rights Defenders, 12/2019, pp. 98-99, [url](#)

¹³⁶ Freedom House, 02/2022, [url](#)

¹³⁷ EWB, 27/06/2022, [url](#)

¹³⁸ OSCE, sd, [url](#)

¹³⁹ Balkan Insight, 18/04/2022, [url](#)

¹⁴⁰ EC, 12/10/2022, pp.42-43, [url](#)

¹⁴¹ United Nations Treaty Collection, [url](#)

¹⁴² Belgrade Center for Human Rights, 2019, [url](#)

¹⁴³ HRW, sd, [url](#)

¹⁴⁴ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹⁴⁵ USDoS, 13/04/2022, p.21, [url](#)

aanpak van terroristische dreigingen een risico in op refoulement.¹⁴⁶ Er zijn geen gevallen bekend van Gülen-aanhangers die vanuit Servië naar Turkije zijn teruggeleid maar Servië heeft op 25 juni 2021 wel de Turkse activist Ecevit Piroğlu opgesloten. De autoriteiten beraden zich over zijn uitlevering en de Turk is ondertussen een hongerstaking gestart.¹⁴⁷

Volgens HRW is er in 2021 ook nog steeds geen duurzame oplossing voor vluchtelingen en ontheemden (Internally Displaced Person, IDP) van de Balkanoorlogen. Hun aantal daalt niet.¹⁴⁸ Volgens het USDoS-mensenrechtenrapport (2021, 2022) gaat het over 196.140 personen uit Kosovo (Serviërs, Montenegrijnen, Roma, Ashkali, Gorani en Bosniakken). Van deze groep bevinden de Roma zich in de kwetsbaarste positie (zie [3.1.](#)).¹⁴⁹

2.2. Veiligheidsdiensten

2.2.1. Algemene werking

Volgens het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport beschikken de burgerlijke autoriteiten in Servië effectieve controle over de veiligheidsdiensten.¹⁵⁰ De nationale politie staat onder controle van het ministerie van Binnenlandse Zaken en handhaaft de binnenlandse veiligheid.¹⁵¹

In 2017 schrijft deze bron dat de kwaliteit van de politieonderzoeken, volgens experts van de burgermaatschappij, blijft verbeteren en dit vooral dankzij de implementering van de nieuwe strafprocedurewet. Tegelijk noteert het USDoS dat corruptie en straffeloosheid bij de politie nog steeds problemen vormen.¹⁵²

In het *Serbia report 2018* van de EC is sprake van heel wat hervormingen. Er is een ethische code voor de politie aangenomen, als ook een boek met voorschriften voor disciplinaire maatregelen. Het Departement Interne Controle (Sector of Internal Control, zie [2.2.2](#)) is grondig hervormd.¹⁵³

De EC schrijft jaarlijks dat het wettelijke kader voor de politiewerking onvoldoende garantie biedt voor een operationele onafhankelijkheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken. De rol, bevoegdheden en operationele verantwoordelijkheid van de politie moet verduidelijkt worden.¹⁵⁴ In 2021 schrijft de EC opnieuw dat onafhankelijkheid ten opzichte van het ministerie van Binnenlandse Zaken nog steeds verhoogd moet worden. Na de installering van de nieuwe regering in 2020 zijn bijvoorbeeld ook meteen nieuwe politiechefs aangeduid. Ook schrijft de EC dat de Wet over de politie (Law on police) nog geharmoniseerd moet worden met de Strafprocedurewet.¹⁵⁵

In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat Servië beschikt over 435 agenten per 100.000 inwoners, wat meer is dan het Europese gemiddelde.¹⁵⁶

Na een incident in april 2016 waarbij gemaskerde mannen 's nachts een wijk in Belgrado met bulldozers illegaal en met geweld platgelegd hebben om plaats te maken voor de uitvoering van een miljardenproject in de immobiënssector en waarbij de politie er niet in geslaagd is een aantal burgers te hulp te komen, ontstaan er grootschalige protesten tegen de politie. Een van de redenen voor de

¹⁴⁶ BAMF, 12/219, [url](#)

¹⁴⁷ Secours Rouge, 08/10/2022, [url](#)

¹⁴⁸ HRW, 2021, p.587, [url](#)

¹⁴⁹ USDoS, 13/04/2022, p.17-19, [url](#); USDoS, 30/03/2021, [url](#)

¹⁵⁰ USDoS, 2019, p.1, [url](#)

¹⁵¹ USDoS, 2020, p. 1, [url](#); USDoS, 30/03/2021, p.1, [url](#)

¹⁵² USDoS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁵³ EC, 17/04/2018, p.31, [url](#)

¹⁵⁴ EC, 12/10/2022, p.50, [url](#); EC, 17/04/2018, p.31, [url](#); EC, 2019, p.31, [url](#); EC, 06/10/2020, p.42, [url](#);

¹⁵⁵ EC, 12/10/2022, p.44, [url](#); EC, 19/10/2021, [url](#)

¹⁵⁶ EC, 19/10/2021, [url](#)

protestacties is de onopgehelderde dood van een getuige van de nachtelijke afbraakwerken. De toenmalige premier heeft de top van de politie op hun verantwoordelijkheid gewezen, maar onderzoek van het parket heeft nooit tot een resultaat geleid.¹⁵⁷

Etnische minderheden zoals de Roma of de Albanen staan traditioneel heel wantrouwig tegenover de politie. In het verleden zijn immers zware vergrijpen van de ordediensten tegen deze minderheden bekend geraakt. Ook in het begin van de 21ste eeuw is het nog tot inbreuken door de veiligheidsdiensten tegen de rechten van Roma en Albanen gekomen, waarbij deze groepen slechts zelden een klacht ingediend hebben tegen de daders.¹⁵⁸ De Europese Commissie tegen Racisme en Onverdraagzaamheid (European Commission against Racism and Intolerance, ECRI) (2017) noteert wel dat op dat moment in Zuid-Servië een aanzienlijk aantal Albanen in het politiekorps (zie 3.5.) is opgenomen waardoor (etnisch) haatdragende uitspraken en haatcriminaliteit er gemakkelijker worden gemeld.¹⁵⁹ ECRI voegt hier nog aan toe dat de integratie van Albanen in het politiekorps ook positief is voor de werkgelegenheid.¹⁶⁰ Ook het USDoS-mensenrechtenrapport (2019) schrijft dat de etnische samenstelling van de politie intussen heterogeen is. De meeste agenten zijn etnische Serviërs maar er zijn ook Bosniaken, etnische Hongaren, etnische Montenegrijnen en een klein aantal etnische Albanen en andere minderheden waaronder Roma.¹⁶¹

In december 2019 verschijnt een rapport van de organisatie Civil Rights Defenders over de situatie voor mensenrechtenactivisten in de westelijke Balkan. Hierin staat dat mensenrechtenactivisten die geconfronteerd zijn met persoonlijke bedreigingen of fysiek geweld (zie 3.4) benadrukken dat ze positieve en professionele ervaringen hebben gehad met de politieagenten tot wie zij zich gewend hebben. Het is, volgens hen, eerder op het niveau van de verdere vervolging van de verdachten dat problemen van inefficiëntie en obstructie plaatsvinden.¹⁶² Het jaarlijkse USDoS mensenrechtenrapport (2021) verwijst naar een gezamenlijk rapport van verschillende ngo's over het buitensporige geweld dat de politie heeft gepleegd tijdens de antiregeringsprotesten in juli 2020 (soms samen met niet-geïdentificeerde individuen die tot informele groeperingen behoren die nauw verbonden zijn met het ministerie van Binnenlandse Zaken).¹⁶³ Ook AI maakt in haar jaarrapport over 2020 melding van buitensporig gebruik van geweld en massale arrestaties door de politie in het kader van de protesten in de maand juli.¹⁶⁴ In het *Serbia 2020 Report* van de EC staat dat de massa-arrestaties tijdens de protesten van juli 2020 een zaak is die zou moeten bekeken worden vermits er een grote discrepantie is tussen het aantal gearresteerden en het aantal arrestaties die naderhand door het parket bevestigd zijn.¹⁶⁵

Op de website van de OVSE staat dat deze organisatie een aantal programma's heeft lopen om de politie te helpen bij het introduceren van internationale standaarden, hervormingen en een vertrouwensrelatie met de bevolking.¹⁶⁶

2.2.2. Klachten in verband met de politie

In 2006 is het Departement voor Interne Controle (Sector of Internal Control) opgericht, waarvan het mandaat erin bestaat om het werk van de politie te controleren, meer bepaald in verband met het

¹⁵⁷ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁵⁸ Belgrade Centre for Human Rights, 2012, [url](#) ; CGVS (Cedoca), 24/01/2014; CGVS (Cedoca), 25/09/2013; The Guardian, 26/05/2016, [url](#)

¹⁵⁹ CoE, 16/05/2017, [url](#)

¹⁶⁰ CoE, 16/05/2017, [url](#)

¹⁶¹ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹⁶² Civil Rights Defenders, 12/2019, p.104, [url](#)

¹⁶³ USDoS, 30/03/2021, p.3, [url](#)

¹⁶⁴ AI, 07/04/2021, [url](#)

¹⁶⁵ EC, 06/10/2020, p.43, [url](#)

¹⁶⁶ OSCE, s.d., [url](#)

respecteren van de mensenrechten. Het controleorgaan bestaat uit een hoofdkantoor en vier regionale eenheden waar men een klacht kan neerleggen.¹⁶⁷

Iedereen heeft het recht om klacht in te dienen tegen een politieambtenaar indien hij/zij vindt dat zijn/haar rechten zijn geschonden door een onwettige of ongepaste handeling. De klacht kan schriftelijk, mondeling of elektronisch worden ingediend. Dit gebeurt op een kantoor van het Interne controledepartement (Belgrado, Novi Sad, Niš, Kragujevac) of bij het politiekantoor van de agent in kwestie. Wie een klacht neerlegt zal voor een gesprek uitgenodigd worden. De eerste beslissing wordt genomen binnen 15 dagen na de klacht. De hele klacht moet binnen de 45 dagen worden afgehandeld.¹⁶⁸

Een jurist bij het Humanitarian Law Centre stelt dat ook etnisch-Albanezen in Zuid-Servië (zie 3.5.) rechtsreeks (telefonisch of via een formulier) klacht kunnen indienen bij het Departement voor Interne Controle. Ze hebben hiervoor niet de diensten van een advocaat of ngo nodig. Theoretisch kunnen bepaalde feiten overgemaakt worden aan het parket en daarna vervolgd worden onder artikel 359 van de Strafwet. Maar, deze bron wijst er ook op dat, aan veel klachten in de praktijk uiteindelijk geen gevolg wordt gegeven omdat het personeel van het departement geneigd is om collega's te beschermen tegen vervolging. De meeste agenten komen ervan af met een lichte sanctie.¹⁶⁹

Wie niet akkoord gaat met de afhandeling van de klacht, kan deze laten doorsturen naar een commissie bestaande uit een vertegenwoordiger van het Intern controledepartement, een vertegenwoordiger van de politie en een burgerlijke vertegenwoordiger.¹⁷⁰

Daarnaast bestaat ook nog de mogelijkheid om tegen een beslissing in beroep te gaan en de klacht door de gewone rechtbanken te laten behandelen. Er is de hiervoor normale rechtsgang, straf- of burgerrechtelijk, met een getrapt systeem, waarbij telkens beroep kan worden ingediend tegen een vonnis of arrest, tot op het niveau van het Opperste Hof van Cassatie.¹⁷¹

Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC is de slagkracht van Departement voor Interne Controle versterkt qua uitrusting en personeel. Hier staat ook geschreven dat de operationele onafhankelijkheid van dit controleorgaan niet gegarandeerd is.¹⁷² In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat de Ombudsdienst aanbevelingen heeft geformuleerd in verband met het gedrag van de politie en het gebrek aan een onmiddellijke reactie hierop door het Departement voor interne controle.¹⁷³ Het Departement voor Interne Controle heeft ook stappen ondernomen tegen corruptie bij de grenspolitie. Ze heeft klacht voor corruptie ingediend tegen 21 agenten.¹⁷⁴ In het *Serbia 2022 Report* van de EC staat dat het Departement voor Interne Controle opnieuw strafrechtelijke klachten heeft neergelegd tegen politieagenten (aan grensovergangen, onder meer de luchthaven) omwille van feiten van corruptie.¹⁷⁵

In het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport over 2018 en 2019 staat dat het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft opgetreden tegen politieagenten die zich te buiten zijn gegaan aan mishandeling en foltering. In een paar gevallen heeft dit geleid tot de effectieve doorverwijzing en

¹⁶⁷ Republic of Serbia Ministry of the Interior, s.d., [url](#); Internal Affairs Sector, s.d., [url](#); Landinfo, 10/07/2012, [url](#) Republic of Serbia, s.d., [url](#)

¹⁶⁸ Republic of Serbia Ministry of the Interior, s.d., [url](#); Belgrade Centre for Human Rights, 2012, [url](#); Internal Affairs Sector, s.d., [url](#); Republic of Serbia, [url](#); Republic of Serbia, s.d., [url](#)

¹⁶⁹ Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, telefoongesprek 19/03/2021

¹⁷⁰ Republic of Serbia, s.d., [url](#) Republic of Serbia, Ministry of the Interior, s.d., [url](#)

¹⁷¹ Belgrade Centre for Human Rights, 2012, [url](#); Internal Affairs Sector, s.d., [url](#); Republic of Serbia, s.d. [url](#); Republic of Serbia, s.d., [url](#)

¹⁷² EC, 06/10/2020, p.42 [url](#)

¹⁷³ EC, 19/10/2021, [url](#)

¹⁷⁴ EC, 19/10/2021, [url](#)

¹⁷⁵ EC, 12/10/2022, pp.65-66, [url](#)

bestrafing door het gerecht.¹⁷⁶ Volgens het USDoS-mensenrechtenrapport over 2020 is de kwaliteit van de interne onderzoeken bij de politie blijven stijgen. Het Departement voor Interne Controle heeft strafrechtelijke klachten ingediend. Dit rapport voegt er wel aan toe dat de overheid minder doeltreffend is bij de bestrafing van politieagenten met een hoge rang.¹⁷⁷ Ook staat in dit rapport dat rechtbanken in zaken waarin burgers de politie van foltering of mishandeling beschuldigen, uiteindelijk meer vertrouwen in de verklaringen van een politieagent stellen dan in de verklaringen van een burger.¹⁷⁸ In 2022 herhaalt het USDoS bovenstaande vaststellingen. Corruptie en straffeloosheid bij de politie blijven een probleem. Het Departement voor Interne Controle heeft in 2021 strafrechtelijk klachten ingediend (onder meer in verband met vermoedens van mishandeling of foltering).¹⁷⁹

2.3. Het gerecht

De structuur van het gerechtelijke systeem in Servië is sinds 1 januari 2010 piramidaal opgebouwd met als doel, de (toenmalige) werklust beter te verdelen over het grondgebied. Er zijn sindsdien rechtbanken van eerste aanleg (*basic courts*), hogere rechtbanken (*higher courts*) en beroepshoven (*appellate courts*). Er is ook een Hoge Raad van Justitie (High Judicial Council, HJC) in het leven geroepen die (althans nog tot in 2022 samen met het parlement, zie infra) voor de selectie en benoeming van de rechters zorgde en aldus mee instond voor de vereiste kwalificaties en de verkiezing van de rechters. De twee instanties nemen soms ook disciplinaire acties tegen rechters zelf, na klachten van burgers.¹⁸⁰

Op het niveau van de beroepshoven zijn ook speciale parketten voorzien voor oorlogsmisdaden en de georganiseerde misdaad.¹⁸¹

Op 15 mei 2017 is Snezana Stanojkovic tot hoofdaanklager oorlogsmisdaden aangesteld.¹⁸² Haar belangrijkste agendapunt is het onderzoeken van oorlogsmisdaden tegen Serviërs. De activiteiten van het Joegoslaviëtribunaal zijn afgesloten in december 2017.¹⁸³

Freedom House wijst in het *Nations in transit*-rapport (2017) naar de aanneming van een belangrijke wet in december 2015, maar van kracht geworden in 2016, de Wet op de ordehandhaving en veiligheid. Volgens Freedom House schat de minister van Justitie Nela Kuburovic in oktober 2016 dat ongeveer 900.000 oude zaken tegen het eind van het jaar zullen opgelost raken dankzij de wet. Ook de Wet op de bescherming van het recht op een rechtszaak zonder buitensporige vertraging is in de loop van 2016 van kracht geworden. Deze wet voorziet burgers in de mogelijkheid om een vergoeding te krijgen in zaken die jaren hebben aangesleept.¹⁸⁴

In het jaarlijkse USDoS mensenrechtenrapport (2020, 2021, 2022) staat dat de Servische (Grond)wet in een eerlijk en openbaar proces voorziet en dat het gerecht dit over het algemeen ook afdwingt. Ook staat in deze bron geschreven dat alle gangbare rechten van een moderne rechtsstaat aanwezig zijn. Het gaat hierbij over het vermoeden van onschuld, informatieplicht, recht op openbaar en eerlijk proces, recht op advocaat, recht op getuigen, recht om in beroep te gaan, recht op voldoende tijd om een zaak voor te bereiden, recht op eigen getuigen en bewijsmateriaal. Over al deze rechten staat ook geschreven dat de overheid ze ook respecteert.¹⁸⁵

¹⁷⁶ USDoS, 11/03/2020, [url](#); USDoS, 13/03/2019, [url](#)

¹⁷⁷ USDoS, 30/03/2021, pp.3-4, [url](#)

¹⁷⁸ USDoS, 30/03/2021, p.3, [url](#)

¹⁷⁹ USDoS, 13/04/2022, p.1, [url](#)

¹⁸⁰ OSCE, 09/2011, p.4, [url](#); EC, 06/10/2020, p.21, [url](#)

¹⁸¹ OSCE, 09/2011, p.4, [url](#)

¹⁸² Balkan Insight, 15/05/2017, [url](#)

¹⁸³ The Guardian, 20/12/2017, [url](#)

¹⁸⁴ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

¹⁸⁵ USDoS, 13/04/2022, pp.8-9, [url](#); USDoS, 30/03/2021, pp.7-8, [url](#); USDoS, 11/03/2020, [url](#)

In de EC-rapporten over de jaren 2018-2022 staat telkens dat het Servisch rechtssysteem een zeker niveau van voorbereiding op de EU-integratie heeft behaald.¹⁸⁶ In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat dat er vooruitgang geboekt is in het wegwerken van de gerechtelijke achterstand. Volgens dit rapport is het wettelijk kader voor de basisrechten algemeen gesproken in voege maar blijft dit onvolledig en ook inconsistent wat betreft de implementering.¹⁸⁷

Het *Serbia 2019 Report* van de EC heeft positieve elementen te melden en dit in verband met de disciplinaire procedures voor de rechters en parketmagistraten. In 2018 zijn 152 disciplinaire rapporten opgesteld en zijn vijf disciplinaire procedures opgestart. Er zijn ook sancties uitgevaardigd. Rechters en parketmagistraten moeten ook duidelijkheid verschaffen over hun vermogen. In 2019 schrijft de EC ook dat de mogelijkheden voor politieke invloed een aandachtspunt blijven. Het constitutionele en wetgevende kader blijft immers ruimte bieden voor politieke invloed op het gerecht. Het systeem om rechters en parketmagistraten aan te stellen moet herzien worden.¹⁸⁸

Ook in de EC rapporten van 2020, 2021 en 2022 wordt telkens herhaald dat leden van de regering en het parlement rechters en parketmagistraten onder druk zetten, beïnvloeden en publiekelijk becommentariëren. Ook blijft informatie uit lopende onderzoeken lekken naar bepaalde mediakanalen.¹⁸⁹

Hoewel klachten over de werking van het gerecht en de magistratuur buiten de bevoegdheid van de Ombudsdienst ligt, heeft deze in zijn jaarrapport van 2020 toch klachten van burgers opgenomen over het gerecht. In de meeste gevallen gaat het over het recht op een eerlijk proces en over de duur van de afhandeling van een zaak door het gerecht.¹⁹⁰

In 2021 schrijft Freedom House (2021) opnieuw dat de onafhankelijkheid van het gerecht aangetast wordt door politieke beïnvloeding op de gerechtelijke benoemingen en door de druk van politici die rechters ervaren.¹⁹¹ Vooral zaken van hoog niveau die politiek gevoelig liggen zijn kwetsbaar voor tussenkomsten.¹⁹²

Ook de Bertelsmann Stiftung (2020) stelt dat het grondwettelijke en wetgevende kader ruimte laat voor ongeoorloofde politieke beïnvloeding. Er is weinig vooruitgang gemaakt bij het oprichten van een volledig objectief, transparant en op verdiensten gebaseerd systeem voor rechters en parketmagistraten.¹⁹³ Corruptie is een zwak punt bij het gerecht en de Bertelsmann Stiftung (2020) heeft het over een grote afhankelijkheid van de uitvoerende macht (de politieke klasse). De Bertelsmann Stiftung citeert hiervoor verschillende internationale bronnen (World Economic Forum, World Justice Project, World Bank en Doing Business 2018).¹⁹⁴ In 2022 schrijft deze bron dat het gerecht niet vrij is van politieke invloed en geplaagd wordt door inefficiëntie, nepotisme en corruptie. Niet alleen de regering maar ook andere spelers uit de politieke klassen en de zakenwereld, die connecties hebben met de SNS, hebben een belangrijke invloed op het gerecht. Op het gebied van oneigenlijke overheidsinvloed op het gerecht wordt de Servische rechtsstaat zwak genoemd. Vooral het parket is onderhevig aan politieke controle. In politiek gevoelige zaken komt het nooit tot een proces. Verder staat in dit rapport dat procederen in Servië duur is en er een grote gerechtelijke achterstand is.¹⁹⁵

¹⁸⁶ EC, 12/10/2022, p.5, [url](#); EC, 19/10/2021, p.5, [url](#); EC, 06/10/2020, p.5, [url](#); EC, 29/05/2019, p.3, [url](#)

¹⁸⁷ EC, 17/04/2018, [url](#)

¹⁸⁸ EC, 29/05/2019, p.15, [url](#); EC, 29/05/2019, p.3, [url](#)

¹⁸⁹ EC, 12/10/2022, p.22, [url](#), 06/10/2020, pp.20-21, [url](#); EC, 19/10/2021, p.5, [url](#)

¹⁹⁰ Republic of Serbia Protector of Citizens, 15/03/2021, p.8, [url](#)

¹⁹¹ Freedom House, 03/03/2021, [url](#)

¹⁹² Freedom House, 02/2022, [url](#)

¹⁹³ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, [url](#)

¹⁹⁴ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, pp.3,13 [url](#)

¹⁹⁵ Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, pp.3,12,13, [url](#)

Op 24 november 2021 heeft de Commissie van Venetië van de Raad van Europa een zogenoemde dringende opinie gepubliceerd waarin staat dat het risico op politisering van de gerechtelijke instellingen nog altijd verminderd moet worden. De verkiezingsprocedure van rechters en magistraten blijft problematisch.¹⁹⁶

Op dat moment gebeuren aanstellingen bij het gerecht nog door het parlement en pas na drie jaar worden de aangestelde rechters herkozen door de HJC. Deze procedure geeft aanleiding tot politieke beïnvloeding. Een hervorming van de procedure vereist een grondwetswijziging maar deze wordt anno 2019 op de lange baan geschoven.¹⁹⁷

De Commissie van Venetië wijst er in november 2021 op dat enkele grondwettelijke hervormingen, indien ze aangenomen worden, mogelijks positieve veranderingen zouden kunnen teweegbrengen en dus een belangrijke eerste stap kunnen betekenen, maar dat hiermee de hervorming nog niet volbracht is. Er moet, volgens de Commissie van Venetië, ook nog veel andere wetgeving veranderd worden met het oog op de latere implementering van de grondwetswijziging.¹⁹⁸

Op 16 januari 2022 heeft de Servische overheid een referendum georganiseerd met de vraag of de bevolking akkoord ging met grondwettelijke hervormingen van het rechtssysteem. Slechts 30 % van het electoraat heeft aan het referendum deelgenomen maar de meerderheid heeft zich akkoord verklaard. De veranderingen hebben betrekking op de verhoging van de onafhankelijkheid van het gerecht en de vermindering van politieke beïnvloeding.¹⁹⁹

Op 9 februari 2022 heeft het Servische parlement de grondwetswijziging doorgevoerd waarbij rechters en parketmagistraten niet langer door het parlement aangeduid kunnen worden, enkel nog door de HJC en voor magistraten door het State Prosecutorial Council (SPC). De High Court of Cassation heet voortaan het Supreme Court.²⁰⁰

Over de grondwetswijzigingen schrijft de EC in haar *Serbia 22 Report* dat het land belangrijke stappen heeft gezet op het gebied van de verantwoordingsplicht van het gerecht. Het rapport verwijst ook naar de snel opgerichte werkgroepen die de implementering van de vernieuwde Grondwet moeten uitwerken.²⁰¹

2.4. Stelsel van daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen schending van rechten en vrijheden zoals neergelegd in het EVRM, BUPO-verdrag en het antifolterverdrag

2.4.1. Beroepsmogelijkheden

In Servië heeft iedereen het recht op het aantekenen van beroep tegen beslissingen die zijn/haar rechten, plichten of rechtmatige belangen aanbelangen. Wanneer het gaat over een vermeende mensenrechtenschending, verleent de Grondwet individuele personen het recht om beroep aan te tekenen tot op het niveau van het Grondwettelijk Hof. Behalve uitspraak te doen over de vermeende mensenrechtenschending, kan dit Hof ook een beslissing nemen die als basis kan dienen voor een schadeloosstelling. Volgens het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport respecteert de regering beslissingen van het Grondwettelijk Hof. Eens alle rechtsmiddelen bij binnenlandse rechtbanken zijn

¹⁹⁶ Balkan Insight, 25/11/2021, [url](#); CoE, 24/11/2021, p.10, [url](#)

¹⁹⁷ EWB, 31/12/2019, [url](#)

¹⁹⁸ Balkan Insight, 25/11/2021, [url](#) ; CoE, 24/11/2021, p.10, [url](#)

¹⁹⁹ RFE/RL, 17/01/2022, [url](#)

²⁰⁰ B92, 09/02/2022, [url](#)

²⁰¹ EC, 12/10/2022, pp.19-20, [url](#)

uitgeput is het burgers toegestaan om over mensenrechtenschendingen beroep aan te tekenen bij het EHRM.²⁰²

Dit laatste is een mogelijkheid waar Servische burgers reeds uitgebreid gebruik van hebben gemaakt. In 2019 heeft het EHRM 24 vonnissen over Servië geveld. In 22 gevallen vond het EHRM dat de mensenrechten geschonden waren: tien schendingen door de lengte van een proces, zeven door het niet afdwingen van een beslissing, vijf in verband met de bescherming van eigendom, drie voor onmenselijke en vernederende behandeling en drie voor een gebrek aan doeltreffend onderzoek.²⁰³ In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat het EHRM in de periode van juni 2020 tot juni 2021 tien keer geoordeeld heeft over zaken uit Servië. In zeven gevallen is Servië veroordeeld.²⁰⁴ Tussen juni 2021 en juni 2022 heeft het EHRM negentien vonnissen geveld over Servië. In negen zaken (over het recht op een eerlijk proces, bescherming van eigendom, recht op privé en familielevens, recht op vrijheid en veiligheid en het discriminatieverbod) oordeelde het Hof dat Servië de mensenrechten had geschonden.²⁰⁵

Algemeen gesproken implementeert Servië beslissingen van het EHRM, maar op 26 oktober 2020 heeft het parlement de Ministeriewet aangepast waardoor de minister van Justitie niet langer verplicht is de beslissingen van het EHRM te monitoren, het land te vertegenwoordigen en de vonnissen van het EHRM publiek te maken.²⁰⁶

2.4.2. Juridische bijstand in de gewone rechtsgang

Anno 2013 konden enkel advocaten een vergoeding krijgen voor het verlenen van kosteloze juridische bijstand. Bepaalde ngo's die gespecialiseerd waren in juridische problemen zagen zich hierdoor in dit soort activiteiten belemmerd. De vaak bijzonder hoge kosten voor het aanspannen van een rechtszaak vormden hierdoor jarenlang een belemmering voor de rechtsgang in Servië.²⁰⁷

In november 2018 wordt de nieuwe Wet op de gratis juridische bijstand aangenomen. Ze is in oktober 2019 in voege getreden. Juridische bijstand is voortaan wettelijk voorzien voor wie aan de voorwaarden voldoet. Het hebben van de Servische nationaliteit is geen voorwaarde. De nieuwe wet voorziet ook in een regelgevend kader voor juridische bijstand in administratieve zaken. Gratis juridische bijstand kan wel nog steeds enkel verleend worden door juristen die het wettelijk beroep uitoefenen of door de juridische bijstandsdiensten van de lokale besturen. Organisaties hebben ook het recht juridische bijstand te verlenen, maar enkel in het kader van asiel of van non-discriminatiezaken en dit enkel wanneer een advocaat, in naam van de organisatie, de bijstand verleent.²⁰⁸

In 2020 staat de nieuwe wet vermeld in een rapport van de Commissaris voor de bescherming van gelijkheid. Er is sprake van een efficiënt systeem om gratis juridische bijstand te verlenen zonder discriminatie van verleners, aanvragers en gebruikers.²⁰⁹

Volgens het *Serbia 2019 Report* van de EC moet er sinds de invoering van de nieuwe wet wel nog steeds toegezien worden op de toegankelijkheid van de wet voor de kwetsbaarste groepen.²¹⁰ Het *Serbia 2020 Report* van de EC schrijft dat het te vroeg is om de impact van de nieuwe wet in te schatten. Volgens dit rapport vrezden een aantal ngo's wel dat gratis juridische bijstand door de nieuwe

²⁰² USDoS, 11/03/2020, [url](#); USDoS, 30/03/2021, [url](#); USDoS, 13/04/2022, p. 9, [url](#)

²⁰³ EC, 06/10/2020, [url](#)

²⁰⁴ EC, 19/10/2021, [url](#)

²⁰⁵ EC, 12/10/2022, p.35, [url](#)

²⁰⁶ USDoS, 30/03/2021, p.27, [url](#)

²⁰⁷ Humanitarian Law Center, 18/01/2013, [url](#)

²⁰⁸ Republic of Serbia, 2019, [url](#)

²⁰⁹ Commissioner for Protection of Equality, 05/2020, p.73, [url](#)

²¹⁰ EC, 29/05/2019, p.38, [url](#)

wet moeilijk toegankelijk is voor kwetsbare personen. Ngo's zonder advocaat bij de balie mogen immers nog steeds geen juridische bijstand verlenen. Niettemin hebben in de eerste zes maanden na de nieuwe wet 2.019 personen gratis juridische bijstand ontvangen en hebben 8.105 personen gratis juridische steun gekregen.²¹¹

De Servische ngo Praxis heeft in een rapport (2020) over de praktijk tijdens het eerste jaar van de inwerkingstelling van deze nieuwe wet een groot aantal kanttekeningen. Volgens het rapport zijn er nog te veel onduidelijkheden en zijn er nog veel praktische hindernissen. Burgers die van de nieuwe wet zouden moeten gebruik maken, zijn er meestal nog niet van op de hoogte. Volgens Praxis zijn er nog veel gemeentes waar nauwelijks vraag is naar gratis juridische bijstand of waar geen gratis juridische bijstand verleend wordt.²¹²

In een ander rapport uit 2021 wijst Praxis erop dat er nog steeds gediscussieerd wordt over het recht voor ngo's om gratis juridische bijstand te verlenen in gevallen van discriminatie. Volgens de Belgrade Bar Association mogen ngo's in zo'n gevallen enkel bijstand verlenen wanneer ze hierbij beroep doen op een advocaat. Door deze beperking zijn veel mensen verplicht zich te wenden tot de bijstand die de gemeente voorziet. Deze bijstand wordt, volgens onderzoek van Praxis, echter vaak afgewezen of is ontoereikend.²¹³

In nog een ander rapport van 2021 identificeert Praxis bijkomende tekortkomingen van de nieuwe wet. Voor mensen zonder persoonsdocumenten blijft het heel moeilijk om de bijstand te krijgen. Verder wijst de ngo erop dat de wet wel gratis juridische bijstand voorziet voor staatlozen, maar dat er in Servië niet eens een procedure bestaat om de staatloosheid te bepalen. Praxis wijst er in het bijzonder op dat er bij de invoering van de wet geen informatiecampagne geweest is. Mensen die van de nieuwe wet willen gebruikmaken om bijstand te krijgen bij het verkrijgen van een geboorteakte, krijgen aanvankelijk geen bijstand. Pas wanneer Praxis zelf tussenkomt, staan de gerechtelijke instanties de gratis bijstand toe.²¹⁴

Een rapport over discriminatie bij Roma in Servië van maart 2021 stelt dat de procedure nog steeds complex is. De wet voorziet nog steeds geen volledige, eenvoudige en zekere toegang tot het gerecht. Dit rapport vindt het wel positief dat burgerorganisaties nu gratis juridische bijstand kunnen verlenen in zaken die te maken hebben met discriminatie en asiel.²¹⁵

In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat in het eerste jaar van de implementering van deze nieuwe wet slechts één derde van de gemeentes beschikt over de gespecialiseerde *units* hiervoor. Toch wordt het leeuwendeel van de aanvragen gehonoreerd. Er is een graduele stijging van het gebruik van gratis juridische bijstand, vooral in burgerlijke en administratieve zaken maar ook in zaken rond huiselijk geweld. Er is nog nood aan een betere bekendmaking van de dienst bij de meest kwetsbare personen.²¹⁶ In het *Serbia 2022 Report* van de EC staat dat er nog nood is om de beschikbaarheid van juridische bijstand bekender te maken bij kwetsbare en gemarginaliseerde personen. In het tweede jaar na de implementering hebben de lokale *units* in de gemeentes 94 % van de 4.601 aanvragen voor gratis juridische bijstand aanvaard. In 602 gevallen hebben ze de aanvrager doorgestuurd naar een advocaat. In oktober 2022 meldt het EC dat er nog maar één gemeente overgebleven is die nog geen gratis juridische bijstand voorziet. Volgens deze bron zijn burgermaatschappij-organisaties informatie en steun blijven verlenen.²¹⁷

²¹¹ EC, 06/10/2020, [url](#)

²¹² Praxis, 12/2020, p.28, [url](#)

²¹³ Praxis, s.d., pp.3-4, [url](#)

²¹⁴ Praxis, s.d., pp. 12-13, [url](#)

²¹⁵ Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), 03/2021, p.16, [url](#)

²¹⁶ EC, 19/10/2021, pp.16, 39, [url](#)

²¹⁷ EC, 12/10/2022, p.45, [url](#)

Het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport (2020) wijst erop dat de nieuwe wet potentieel de mogelijkheid beperkt voor ngo's om gratis juridische bijstand te voorzien wanneer het gaat over zaken die traditioneel in verband kunnen worden gebracht met de bescherming van de mensenrechten (aanklachten van smaad, minder zware misdrijven,). Anderzijds stelt het USDoS (2020, 2022) dat nu ook de gedetineerden die recht hebben op sociale bijstand ook recht hebben op kosteloze juridische bijstand, ongeacht de ernst van de misdaad.²¹⁸

2.5. Bijkomende toegangsmogelijkheden tot bescherming

Naast de wettelijke voorzieningen binnen de gewone rechtsgang zijn er ook nog andere onafhankelijke instellingen waartoe zowel burgers als ngo's zich kunnen wenden en die eveneens waken over de bescherming van de mensenrechten.

2.5.1. Ombudsdienst (Protector of Citizens)

Burgers kunnen zich tot de Ombudsdienst (Protector of Citizens) wenden indien zij van mening zijn dat hun rechten door de autoriteiten geschonden worden. De Ombudsdienst bestaat op lokaal, provinciaal en nationaal niveau. Ze heeft verregaande bevoegdheden maar oefent geen controle uit op het parlement, de president, de regering, het Grondwettelijk Hof, de rechtbanken en de diverse parketten. De Ombudsdienst neemt ook de functie waar van nationaal preventiemechanisme (NPM) tegen foltering en andere onmenselijke of vernederende behandelingen.²¹⁹

Na een klacht gaat de Ombudsdienst na of de overheid een burger al dan niet behandeld heeft in overeenstemming met de wet van de Servische republiek of met de principes van goed bestuur. Indien nodig kan de Ombudsdienst een overheidsinstelling of -orgaan van een begane fout overreden en ook van de noodzaak in te grijpen. De Ombudsdienst kan het ontslag van of een disciplinaire tuchtmaatregel tegen een ambtenaar aanbevelen. Indien een strafrechtelijke fout begaan is kan de Ombudsdienst aan de bevoegde instelling van de ambtenaar of bediende vragen een strafrechtelijke of disciplinaire maatregel te nemen.²²⁰

In zijn jaarrapport over 2019 schrijft de Ombudsdienst dat ongeveer 11.000 burgers contact hebben opgenomen met zijn dienst en dat er ook 3.200 klachten zijn ingediend (hoofdzakelijk over zaken op het gebied van economische eigendom, van de goede werking van de administratie, en van sociale en culturele rechten).²²¹

Omwille van de COVID-pandemie is de Ombudsdienst in 2020 vooral telefonisch beschikbaar gebleven. De dienst heeft, volgens het jaarrapport over 2020, meer klachten ontvangen en is ook productiever geweest. In 2020 heeft de Protector of Citizens 317 klachten ontvangen over het gerecht, 132 over de politie, 140 over LGBTI-rechten en 46 over de rechten van minderheden.²²²

Het aantal door de Ombudsdienst behandelde klachten die verband houden met de rechten van de nationale minderheden, bedraagt in 2020 slechts 1 %.²²³

Op 3 november 2021 heeft het parlement een nieuwe wet over de Ombudsdienst (Law on the Protector of Citizens) aangenomen. Voortaan zijn de bevoegdheden uitgebreid. De Ombudsdienst heeft verklaard dat de nieuwe wet de onafhankelijkheid en efficiëntie van de instelling verhoogt. Voortaan kan een mensenrechtenorganisatie een klacht indienen in naam van een individuele burger (ook op

²¹⁸ USDoS, 13/04/2022, p.6, [url](#); USDoS, 11/03/2020, p.24, [url](#)

²¹⁹ Ombudsman of Serbia, 2017, [url](#)

²²⁰ Republic of Serbia, 27/05/2012, [url](#)

²²¹ Republic of Serbia (Protector of Citizens), 15/03/2020, [url](#)

²²² Republic of Serbia (Protector of Citizens), 15/03/2021, p.26-27, [url](#)

²²³ Republic of Serbia (Protector of Citizens), 15/03/2021, p.67, [url](#)

eigen initiatief). De nieuwe wet staat ook toe dat de Ombudsdienst in bepaalde omstandigheden procedurele en andere acties mag ondernemen tegen de overheid. Volgens de nieuwe wet dient de Ombudsdienst ook samenwerking te onderhouden met de burgermaatschappij, internationale organisaties en mechanismes voor de bescherming en de promotie van mensen- en minderheidsrechten, met de bedoeling de bescherming van mensenrechten en vrijheden te verbeteren. De Ombudsdienst heeft de bevoegdheid om verbeteringen aan bestaande wetgeving voor te stellen, of om bestaande wetgeving te toetsen aan het Grondwettelijk Hof. Wanneer klachten over het gerecht (vooral over de lengte van procedures) gegrond blijken, richt de Ombudsdienst zich tot het ministerie van Justitie.²²⁴

Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC is het jaarrapport van de Ombudsdienst in het parlement (voltallige zitting) besproken. Blijkt dat de autoriteiten de aanbevelingen van de Ombudsdienst in hoge mate opvolgen (opvolgingspercentage van 95.5 %). Er zijn ook drie nieuwe adjunct-ombudspersonen aangeduid.²²⁵ Het *Serbia 2021 Report* van de EC vermeldt een stijging van het aantal klachten bij de Ombudsdienst en een stijging van het aantal aanbevelingen door de Ombudsdienst. Er moet wel extra personeel komen bij deze dienst. Het aantal door de overheid opgevolgde aanbevelingen blijft, volgens de dienst zelf, hoog.²²⁶ In het *Serbia 2022 Report* van de EC wordt verwezen naar de rol die de Ombudsdienst speelt als NPM. Er is sprake van regelmatige bezoeken aan relevante sites en trainingssessies over de methodologie om gevallen van foltering te onderzoeken.²²⁷

Volgens de Bertelsmann Stiftung (2022) is de status en de publieke impact van de Ombudsdienst achteruit aan het gaan, net zoals de status van andere onafhankelijke instanties. In het jaarrapport staat dat The Global Alliance on National Human Rights Institutions, een internationale vereniging van nationale mensenrechteninstanties, zich afvraagt of de Servische Ombudsdienst nog de principes van Parijs toepast in verband met minimumstandaarden voor de promotie en bescherming van de mensenrechten.²²⁸

2.5.2. Commissaris voor de bescherming van gelijkheid (Commissioner for the protection of equality)

De benoeming van een onafhankelijke Commissaris voor de bescherming van gelijkheid (Servisch: *Poverenica za Zaštitu Ravnopravnosti*) is voorzien sinds de aanname van de antidiscriminatiewet van 2009. De commissaris houdt zich bezig met alle gevallen van discriminatie, behalve diegene die al door de rechterlijke macht behandeld worden. De commissaris reageert op klachten van discriminatie en mag overgaan tot het opstarten van een rechtszaak. Hiernaast is de commissaris bevoegd voor het toezicht houden op gelijkheid, het promoten van gelijkheid en het aanpassen van de regelgeving op het gebied van discriminatie.²²⁹ De Commissaris voor de bescherming van gelijkheid heeft de wettelijke macht om burgerrechtelijke zaken aan te spannen tegen privé- of overheidsinstellingen voor overtredingen tegen de antidiscriminatiewetgeving.²³⁰

In het jaarrapport van 2020 schrijft de commissaris, Brankica Jankovic, dat haar dienst 1.479 klachten heeft behandeld. Verder was de dienst actief op het gebied van verbeteringen aan de wet- en regelgeving en ook van bemiddeling.²³¹

²²⁴ ENNHRI, 07/2022, p.723, [url](#)

²²⁵ EC, 06/10/2020, [url](#)

²²⁶ EC, 19/10/2021, p.32, [url](#)

²²⁷ EC, 12/10/2022, p.36, [url](#)

²²⁸ Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, pp.3,12, [url](#)

²²⁹ Commissioner for Protection of Equality, s.d., [url](#)

²³⁰ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

²³¹ Commissioner for Protection of Equality, 05/2020, [url](#)

In het *Serbia 2020 Report* van de EC staat dat het mandaat van de commissaris in mei 2020 afgelopen is en dat er nog een nieuwe commissaris moet gekozen worden.²³² Pas in november is ze opnieuw in haar functie aangesteld.²³³ In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat het aantal klachten gedaald is als gevolg van de periode zonder commissaris. Het percentage van opgevolgde aanbevelingen van deze dienst is wel hoog gebleven.²³⁴ De meeste klachten over discriminatie komen van Roma en deze klachten gaan vooral over toegang tot de arbeidsmarkt en inkomstbronnen.²³⁵

In een gezamenlijk rapport (2021) van Praxis en de Minority Rights Group Europe over discriminatie van Roma in Servië staat scherpe kritiek te lezen op de inspanningen van de commissaris voor gelijkheid om discriminatie op basis van etniciteit en of nationaliteit aan te pakken. Het aantal klachten over discriminatie op basis van etniciteit of nationaliteit die de commissaris ontvangt, behandelt en oplost is heel laag. De dienst heeft geen strategische procesvoering ontwikkeld. Er is maar een klein aantal processen gestart voor gevallen van discriminatie op basis van nationaliteit en etniciteit. Het aantal succesvol gevoerde processen is nog lager. De dienst heeft niet bijgedragen tot een publieke veroordeling van dit soort discriminatie en het gewicht, de impact en de autoriteit van de dienst bij rechtbanken en beleidsvoerders is bijzonder laag. Volgens het rapport heeft de dienst in 2019 slechts één klacht ingediend voor een crimineel feit van aanzetten tot raciale haat en ook slechts één procedure in gang gezet in verband met discriminatie tegen Roma. Het gevolg is, volgens dit rapport, dat de dienst geen vertrouwen geniet bij de doelgroep.²³⁶

Op 12 mei 2021 heeft de commissaris voor gelijkheid een extreemrechtse groepering opgedragen om op te houden met het verspreiden en publiceren van haatdragende informatie tegen Roma. Dit gebeurt nadat het European Roma Rights Centre Roma in Servië massaal aangespoord had klachten neer te leggen via een lokale organisatie ("Vojvodjanski Romski Centar").²³⁷

2.5.3. Ngo's en internationale mensenrechtenorganisaties

Volgens jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapporten (2021, 2022) is er een verscheidenheid aan onafhankelijke mensenrechtenorganisaties die zonder grote overheidsrestricties onderzoek kunnen voeren naar mensenrechtzaken en hierover kunnen publiceren.²³⁸ In 2022 schrijft deze bron dat er een positieve samenwerking bestaat tussen ngo's en de overheid via het nieuwe ministerie voor Mensen- en Minderhedenrechten.²³⁹

Maar, volgens verschillende rapporten, hebben burgermaatschappij-activisten en -organisaties intussen meer en meer te kampen met vijandigheid. Zo maakt het USDoS (2022) ook melding van kritiek, pesterijen, controles en bedreigingen door ambtenaren en andere actoren.²⁴⁰ Van een aantal ngo's hebben banken informatie moeten vrijgeven over transacties en rekeningen van ngo's.²⁴¹

In het *Serbia 2020 Report* is sprake van smeercampagnes in de pers of negatieve commentaren in het parlement door de overheid tegen kritische burgermaatschappijorganisaties. Dit rapport stelt dat er geen strategie en actieplan is aangenomen om een positieve omgeving te creëren voor de burgermaatschappij. In juli 2020 heeft de overheid een lijst gelekt met namen van ngo's en media die

²³² EC, 06/10/2020, [url](#)

²³³ AI, 07/04/2021, [url](#)

²³⁴ EC, 19/10/2021, p.37, [url](#)

²³⁵ EC, 19/10/2021, p.101, [url](#)

²³⁶ Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), 03/2021, [url](#)

²³⁷ European Roma Rights Centre, 27/05/2021, [url](#)

²³⁸ USDoS, 13/04/2022, p.27, [url](#); USDoS, 30/03/2021 p.28, [url](#)

²³⁹ USDoS, 13/04/2022, p.28, [url](#)

²⁴⁰ USDoS, 13/04/2022, p.28, [url](#); USDoS, 30/03/2021, p.28, [url](#)

²⁴¹ USDoS, 13/04/2022, p.28, [url](#); USDoS, 30/03/2021, [url](#)

zagezegd onderworpen moesten worden aan een risicoanalyse in verband met witwassen van geld.²⁴² Ook in het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat haatincidenten tegen burgermaatschappijorganisaties zijn blijven plaatsvinden. Er is nog geen nationale strategie (en bijhorend actieplan) om een positieve omgeving te helpen creëren voor de burgermaatschappij. Er moet ook nog steeds een raad voor de burgermaatschappij opgericht worden.²⁴³ Deze bron merkt op dat er een wettelijk kader voor een samenwerking tussen de overheid en burgermaatschappijorganisaties voorzien is en dat het ministerie voor Mensen- en Minderhedenrechten een dialoog heeft opgezet tussen de overheid en de burgermaatschappij.²⁴⁴ Volgens het *Serbia 2022 Report* van de EC heeft Servië in februari 2022 een Strategie voor het creëren stimuleren van een omgeving voor de burgermaatschappij 2022-2030 aangenomen als ook een bijhorend actieplan. Burgermaatschappijorganisaties en mensenrechtenactivisten zijn blijven ijveren voor burgerrechten en politieke rechten. Dit gebeurt in een gepolariseerd klimaat met verbale aanvallen en smeercampagnes, ook door hooggeplaatste gezagsdragers. Organisaties en individuen die kritisch zijn voor de autoriteiten zijn onder druk gezet. Eind november 2022 zijn klimaatdemonstranten door gemaskerde personen aangevallen. De politie heeft hierover verklaard dat ze niet meer konden instaan voor de veiligheid.²⁴⁵

Volgens een rapport van de Civil Rights Defenders (2019) is het Servische wettelijke kader in verband met ngo's in lijn met de Europese standaarden. Volgens deze ngo is de opkomst van de zogenoemde gongo's in Servië (governmental-oriented NGOs) wel een groeiende bedreiging. Gongo's laten zich de laatste jaren ook opmerken door de valse informatie en de haattaal waarmee ze in de regeringsgetrouwe media komen. Via de overheidsgetrouwe media richten deze organisaties hun peilen op mensenrechtenactivisten en bedreigen ze het werk van echte ngo's.²⁴⁶

In 2020 schrijft ook de Bertelsmann Stiftung dat de regering zelf veel burgermaatschappijorganisaties opricht om een dialoog te verantwoorden tussen de bevolking en de overheid. Tegelijk is ook hier sprake van een constant oppoken van een atmosfeer van wantrouwen rond de burgermaatschappij door zowel de regering als de president zelf.²⁴⁷ In 2022 herhaalt deze bron dat de overheid wel nog steeds de zogenoemde gongo's steunt en dit soms op een weinig doorzichtige wijze. Maar, de Bertelsmann Stiftung schrijft ook dat er ongeveer 30.000 burgermaatschappijorganisaties zijn in Servië. Ze hebben hun grootste impact niet alleen op het hele proces van de EU-integratie, maar ook op het gebied van de jeugdwerking en veiligheidskwesties.²⁴⁸

Volgens Praxis (2021) is de ruimte voor burgermaatschappijorganisaties in Servië voortdurend kleiner aan het worden. Er is meer en meer druk van de autoriteiten en activisten zijn bezorgd om hun veiligheid. De situatie is vooral op het lokale niveau ernstiger en moeilijker geworden. Ook Praxis verwijst in verband hiermee naar de opkomst van gongo's.²⁴⁹

Volgens Freedom House (2020) kunnen (internationale) ngo's wel vrij actief zijn, maar kunnen ze met bedreigingen en smeercampagnes geconfronteerd worden indien ze zich kritisch opstellen ten opzichte van de regering.²⁵⁰ Verder stelt Freedom House (2021) dat er niet minder dan 34.450 geregistreerde

²⁴² EC, 06/10/2020, p.13, [url](#)

²⁴³ EC, 19/10/2021, p.13, [url](#)

²⁴⁴ EC, 19/10/2021, p.12, [url](#)

²⁴⁵ EC, 12/10/2022, pp.13-14, [url](#)

²⁴⁶ Civil Rights Defenders, 12/2019, p.101, [url](#)

²⁴⁷ Bertelsmann Stiftung, 29/04/2020, p.37, [url](#)

²⁴⁸ Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, p.16, [url](#)

²⁴⁹ Praxis,s.d., p.1, [url](#)

²⁵⁰ Freedom House, 2020, [url](#)

burgermaatschappijorganisaties in Servië actief zijn. In dit rapport is sprake van een vijandige omgeving waarin burgermaatschappijactivisten werkzaam zijn.²⁵¹

Volgens een artikel in Le Courier des Balkans (april 2021) halen SNS-vertegenwoordigers uit naar de burgermaatschappij en vermenigvuldigen de controles op deze organisaties zich. Ook in dit artikel is sprake van de zogenoemde gongo's.²⁵²

Volgens de EC is een daadkrachtige burgermaatschappij een cruciale component van elk democratisch systeem en zou die dan ook aldus erkend en behandeld moeten worden door de overheidsinstellingen.²⁵³ In het licht van dit fenomeen is de aanwezigheid van de OVSE veelbetekend. De organisatie blijft in Servië onverminderd actief bij het ondersteunen van de democratische processen en veiligheid.²⁵⁴

2.6. Detentieomstandigheden

In het rapport *Human Rights in Serbia 2018* van het Belgrade Centre for Human Rights (BCHR) staat dat Servië alle belangrijke verdragen onderschreven heeft die foltering en onmenselijke behandeling of bestraffing verbieden. Het Centrum vermeldt in dit verband de artikels 25-29 van de Grondwet. Het wettelijk kader, de praktijk en de evoluties op dit gebied zijn dus onderhevig aan internationale periodieke reviews. Ook in het verband van het kandidaat-lidmaatschap van de EU is Servië op dit gebied onderhevig aan monitoring.²⁵⁵

Gevangenis in Servië beschikken, volgens een monitoringsrapport van het Helsinki Committee for Human Rights in Serbia (2016), over medische infrastructures die onder meer voorzien zijn van psychiaters die instaan voor de opvolging van gedetineerden en gevangenen met psychiatrische problemen.²⁵⁶ In 2018 is de volledige renovatie van de zogenoemde Special Prison Hospital in de centrale gevangenis van Belgrado afgerond.²⁵⁷ Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC wordt er ook veel werk gemaakt van renovaties, modernisering en verbetering van behandelingsprogramma's in de medische infrastructures in verschillende gevangenis.²⁵⁸

In 2018 is in de gevangenis het programma *Improving capacities and capabilities within the prison service in the Republic of Serbia* van start gegaan. Bedoeling is onder meer om het gevangenispersoneel vertrouwd te maken met kwetsbaardere profielen zoals vrouwen, LGBTI en minderheden. Ook is het de bedoeling om het personeel te begeleiden bij de heroriëntering van de detentiefunctie naar herintegratie en rehabilitatie van de gevangenen.²⁵⁹

Op 21 juni 2018 verschijnt een rapport van de Raad van Europa na een onderzoek uitgevoerd door het CPT. In dit rapport is sprake van een belangrijk aantal meldingen van (beweerde) gevallen van fysieke mishandeling door politieagenten van gearresteerden en/of gedetineerden. Het CPT heeft voor een aantal van de beweerde gevallen bewijsmateriaal gevonden. Het rapport maakt geen melding van de etnische achtergrond van de slachtoffers. Het CPT raadt de Servische regering aan om nog een onafhankelijk orgaan voor politiekachten op te richten.²⁶⁰

²⁵¹ Freedom House, 08/06/2021, [url](#)

²⁵² Courier des Balkans, 26/04/2021, [url](#)

²⁵³ EC, 12/10/2022, p.12, [url](#)

²⁵⁴ OSCE, 2021, [url](#)

²⁵⁵ Belgrade Center for Human Rights, 2019, p.52, [url](#)

²⁵⁶ The Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 02/2016, [url](#)

²⁵⁷ Republic of Serbia, 01/12/2018, [url](#)

²⁵⁸ EC, 06/10/2020, p.31, [url](#)

²⁵⁹ Justice Trends, 28/08/2018, [url](#)

²⁶⁰ CoE -CPT, 21/06/2018, [url](#)

In het jaarrapport 2017/18 van AI staat dat Roma nog altijd geconfronteerd worden met mishandeling door de politie.²⁶¹ De organisatie European Roma Rights Centre (ERRC) heeft een koppel bijgestaan om een geval van politiegeweld openbaar te maken en voor het gerecht te brengen.²⁶²

In 2022 schrijft AI dat het VN-Comité tegen Foltering in december 2021 bij de Servische autoriteiten erop heeft aangedrongen om de wettelijke beschermingsvoorzieningen te implementeren tegen straffeloosheid voor foltering en mishandeling van gedetineerden en om ervoor te zorgen dat klachten onafhankelijk onderzocht worden.²⁶³

Zowel de Servische Ombudsdienst als de Raad van Europa leggen op geregelde tijdstippen werkbezoeken af in de Servische gevangenissen. Beide organisaties kunnen ook door de gedetineerden zelf aangesproken worden.²⁶⁴ In jaarrapporten (2017, 2022) van de Ombudsdienst staat dat foltering als systematisch georganiseerde of aangemoedigde praktijk niet bestaat in Servië. Het aantal klachten bij de Ombudsdienst van personen die beweren in gevangenschap fysiek te zijn mishandeld is in 2016 voor een groot stuk gedaald. In 2020 heeft de Ombudsdienst verklaard dat de inspanningen om gevangenen en gedetineerden te beschermen verder door zijn gegaan.²⁶⁵ Deze dienst heeft over 2021 een verbetering opgemerkt van de accommodatie waarin mensen gedetineerd zijn.²⁶⁶

In oktober 2020 heeft de Raad van Europa een seminarie georganiseerd met de deelname van 20 ngo's en de Ombudsdienst in het kader van het project *Enhancing Human Rights Protection for Detained and Sentenced Persons in Serbia*.²⁶⁷

In het USDoS-mensenrechtenrapport staat jaarlijks (2017, 2018, 2021, 2022) dat mishandeling van gedetineerden door de politie (vooral in de eerste fases van een politieonderzoek) voorkomt én dat straffeloosheid of onderzoek ernaar een probleem blijft. Na het gebruik van geweld, wordt niet altijd een medisch onderzoek verricht.²⁶⁸ In het USDoS-rapport over 2018 staat evenwel dat de kwaliteit van de interne politieonderzoeken is blijven stijgen, vooral als gevolg van het in voege treden van een nieuwe strafprocedurewet. In de eerste acht maanden van 2018 is het Departement voor Interne Controle (zie [2.2.2.](#)) zeker één strafrechtelijke procedure tegen een politieagent gestart omwille van vermoedens van mishandeling of foltering.²⁶⁹ In het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport over 2020 staat opnieuw dat de politie op routineuze wijze gedetineerden slaat en ook verdachten pest (vooral met de bedoeling bekentenissen af te dwingen).²⁷⁰ In het rapport over 2021 staat dat het Departement voor Interne Controle van het ministerie van Binnenlandse Zaken drie strafrechtelijke aanklachten is begonnen tegen politieagenten, gebaseerd op redelijke vermoedens dat ze een misdaad (mishandeling of foltering) hadden begaan.²⁷¹

In het *Serbia 2018 Report* en *Serbia 2019 Report* van de EC staat over dit onderwerp dat het parket en het ministerie van Binnenlandse Zaken een officiële methodologie aangenomen hebben om beweerde gevallen van foltering of mishandeling (beter) te onderzoeken.²⁷² Volgens het *Serbia 2020 Report* van de EC is opnieuw sprake van werkbezoeken door de Ombudsdienst aan politiekantoren, gevangenissen en psychiatrische ziekenhuizen. Ook is een Commissie blijven doorwerken voor de

²⁶¹ AI, 22/02/2018, [url](#)

²⁶² ERRC, 16/05/2017, [url](#)

²⁶³ AI, 29/03/2022, [url](#)

²⁶⁴ Freedom House, 03/03/2021, [url](#)

²⁶⁵ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

²⁶⁶ Republic of Serbia (Protector of Citizens), 15/03/2022, pp.22-23, [url](#); Ombudsman of Serbia, 2017, [url](#)

²⁶⁷ CoE, 22/10/2020, [url](#)

²⁶⁸ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

²⁶⁹ USDoS, 13/03/2019, [url](#)

²⁷⁰ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

²⁷¹ USDoS, 13/04/2022, p.4, [url](#)

²⁷² EC, 17/04/2018, [url](#); EC, 29/05/2019, p. 25, [url](#)

implementering van standaarden voor gedrag van de politie bij onderzoek naar foltering. Parketmagistraten en politieagenten hebben trainingen afgewerkt over de methodologie voor onderzoeken na beweringen van foltering. In juni 2019 is een handleiding in gebruik genomen die de behandeling van personen in politiedetentie beregelt. Er bestaan intussen ook strengere straffen in de Strafwet voor gevallen van foltering door de ordediensten of gevangenispersoneel.²⁷³ In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat nog een keer de belangrijke rol van de Ombudsdienst (in zijn rol van NPM) aangegeven bij de preventie van foltering en mishandeling door de veiligheidsdiensten. Het aantal bezoeken aan relevante sites (gevangenissen, politiekantoren, ...) door de Ombudsdienst is gestegen.²⁷⁴

In maart 2022 heeft het CPT een rapport gepubliceerd over een nieuw bezoek aan Servië, eind 2021. Hierin staat dat mishandeling van gedetineerden door de politie een ernstig probleem blijft. In teveel gevallen is het parket er niet in geslaagd om onderzoek in overeenstemming met de vooropgestelde criteria te voeren. De CPT heeft ook bezorgdheden uitgedrukt over milde bestraffingen door het gerecht van politieagenten die voor mishandeling zijn veroordeeld.²⁷⁵

²⁷³ EC, 06/10/2020, p.31, [url](#)

²⁷⁴ EC, 19/10/2021, p.32, [url](#)

²⁷⁵ EC, 12/10/2022, p.36, [url](#)

3. Specifieke situaties

3.1. Roma

In Servië leven naar schatting tussen de 250.000 tot 600.000 Roma. Exacte cijfers zijn om uiteenlopende redenen moeilijk te bepalen.²⁷⁶

Volgens de EC (2022) leven nog steeds 196.140 Roma-IDP's uit Kosovo in Servië en behoren zij tot de kwetsbaarste groep. Servië engageert zich om oplossingen te zoeken voor IDP's uit Kosovo via een regionale dialoog, het Skopje-proces. De EC wijst er in dit verband wel op dat het land intussen de wetgeving rond tijdelijk verblijf moet blijven toepassen.²⁷⁷

De Wet op het verbod op discriminatie is van kracht sinds maart 2009.²⁷⁸ Volgens de Bertelsmann Stiftung (2020) is de bescherming tegen discriminatie voor Roma verzekerd door een wettelijk en institutioneel kader. Er zijn een aantal strategieën (Strategy for the Prevention and Protection from Discrimination (2013-2018), The National Strategy for Gender Equality (2016- 2020) and Strategy for the Social Inclusion of Roma in the Republic of Serbia (2016- 2025)) met bijhorende actieplannen, maar deze bron geeft aan dat de implementering ervan dubieus verloopt.²⁷⁹ In 2022 stelt de Bertelsmann Stiftung dat Servië een sterk systeem op poten heeft gezet om burgers te beschermen tegen discriminatie.²⁸⁰

In het *Serbia 2022 Report* van de EC staat dat het land in februari 2022 een nieuwe strategie heeft aangenomen met de bedoeling in lijn te geraken met het *EU Roma strategic framework for 2020-2030*. In september 2022 heeft Servië ook het bijhorend actieplan aangenomen.²⁸¹

In een rapport van de ECRI voor Servië (2017) wordt melding gemaakt van een belangrijke vooruitgang op het gebied van de uitreiking van identiteitsdocumenten voor Roma. Het aantal niet-gedocumenteerde Roma is gedaald van 30.000 naar ongeveer 2.000. De autoriteiten stellen in dit rapport ook dat 30.000 Roma gevaccineerd zijn, 1.300 Romakinderen ingeschreven zijn in een crèche en dat 16.330 Roma een gezondheidsverzekeringskaart hebben gekregen.²⁸²

Ook volgens jaarlijkse Servië-rapporten van de EC (2020, 2021 2022) zijn de meeste Roma intussen in bezit van documenten van de burgerlijke stand. Het ministerie van Binnenlandse Zaken, de Ombudsdienst en UNHCR werken voortdurend aan oplossingen die tot meer registraties leiden.²⁸³ In december 2020 zijn instructies aangenomen over hoe pasgeboren baby's geregistreerd kunnen worden indien de ouders niet de nodige identiteitsdocumenten hebben.²⁸⁴ In februari 2022 is een derde *memorandum of understanding* getekend tussen het ministerie van Binnenlandse Zaken, de Ombudsdienst en UNHCR om personen zonder domicilie-adres de mogelijkheid te geven zich op het adres van een centrum voor sociaal werk te registreren. Door deze *memoranda* zijn steeds meer Roma geregistreerd. Voortaan moeten alle kinderen onmiddellijk bij de geboorte geregistreerd worden, ongeacht de status van de ouders. Deze procedure moet, volgens de EC, wel nog effectief geïmplementeerd worden en ook gemonitord.²⁸⁵

²⁷⁶ Civil Rights Defenders, 11/2017, [url](#)

²⁷⁷ EC, 12/10/2022, p.48, [url](#); EC, 19/10/2021, [url](#)

²⁷⁸ Republic of Serbia, 26/03/2009, [url](#)

²⁷⁹ Bertelsmann Stiftung 29/04/2020, [url](#)

²⁸⁰ Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, p.13, [url](#)

²⁸¹ EC, 12/10/2022, p.47, [url](#)

²⁸² CoE, 16/05/2017, [url](#)

²⁸³ EC, 06/10/2020, p.39, [url](#)

²⁸⁴ EC, 19/10/2021, [url](#)

²⁸⁵ EC, 12/10/2022, p.47, [url](#)

Om de toegang tot de gezondheidszorg bij Roma te faciliteren heeft het ministerie van Gezondheidszorg al sinds 2008 een systeem van gezondheidsbemiddelaars (*health mediators*) op poten gezet die als brugfiguur functioneren tussen de gemeenschap en het gezondheidszorgsysteem. Volgens de OVSE (2018) heeft het systeem van de *health mediators* geleid tot concrete en meetbare verbeteringen wat betreft de gezondheidsstatus van de Roma-gemeenschap. De *health mediators* hebben ervoor gezorgd dat 7.389 Roma-personen een ziekteverzekering kregen en hebben 3.545 cases opgelost van mensen zonder persoonsdocumenten. Het beroep van gezondheidsbemiddelaar (*health mediator*) is in Servië officieel erkend.²⁸⁶

Tijdens de coronapandemie heeft ook United Nations Children's Fund (UNICEF) met de financiële hulp van GlaxoSmithKline (GSK) ingestaan voor de continuïteit en de kwaliteit van het netwerk van deze *health mediators*.²⁸⁷

Volgens een gezamenlijk rapport van de ngo's Minority Rights Group Europe en Praxis, zijn in 2021 85 *health mediators* aangenomen in 70 lokale Romagemeenschappen.²⁸⁸

Sinds 29 mei 2018 is ook in Servië het ROMACTED-programma van de Raad van Europa gelanceerd. Via lokale facilitatoren en coördinatoren voorziet het programma in garanties op de implementering van algemene, brede ontwikkelingsdoelstellingen op het lokale (gemeentelijke) niveau in elf doelgemeentes: Kostolac, Kragujevac, Niš, Odžaci, Prokuplje, Smederevo, Subotica, Vranje, Vrnjačka Banja, Zaječar en Zvezdara. Sindsdien zijn in deze gemeentes een aantal programma's daadwerkelijk aan het lopen die bijdragen tot de verbetering van Roma in onder meer het onderwijs, huisvesting, nutsvoorzieningen en het cultuurleven.²⁸⁹

Op 26 juni 2018 vindt het 2018 National Platform on Roma Integration in Serbia plaats. Zestig deelnemers van centrale en lokale instituten, van de burgermaatschappij, Romavertegenwoordigers en van de media hebben die dag de implementatie van het Romabeleid in Servië besproken. Volgens Nenad Ivanisevic, beleidsadviseur in verband met Roma-inclusie bij de Vicepresident van Servië is de positie van de Romagemeenschap verbeterd, maar moet nog verder werk gemaakt worden van werkgelegenheid.²⁹⁰

Verder heeft Servië in juli 2019 ook de Poznan-Verklaring (Declaration of Western Balkans Partners on Roma Integration within the EU Enlargement Process) onderschreven: een verbintenis van de Balkanlanden over de integratie van Roma. Deze houdt onder meer meetbare engagementen in wat betreft het beleid voor de verder inclusie van Roma.²⁹¹

In juni 2021 is de minister van Mensen- en minderhedenrechten benoemd als National Roma Contact Point en in juni 2021 is ook een nieuw coördinatiepunt opgericht met de premier als voorzitter. Een nieuwe Strategie voor de inclusie van Roma in Servië (met bijhorend actieplan) moet wel nog aangenomen worden.²⁹²

Ondanks al deze initiatieven blijven ook nog berichten en rapporten verschijnen waarin sprake is van discriminatie en andere problemen voor de Romagemeenschap in Servië. In 2019 heeft de Commissaris voor de bescherming van gelijkheid een aantal klachten van Roma in ontvangen en behandeld. Het gaat vooral over klachten over discriminatie van Romavrouwen. De commissaris bevestigt ook in 2021 dat Roma met verschillende types van discriminatie tegelijk te kampen hebben.

²⁸⁶ OSCE/ODIHR, 2018, p.7, [url](#)

²⁸⁷ UNICEF, 23/09/2020, [url](#)

²⁸⁸ Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), 03/2021, [url](#)

²⁸⁹ ROMACTED, 01/2020, [url](#)

²⁹⁰ Regional Cooperation Council, 26/06/2018, [url](#)

²⁹¹ Regional Cooperation Council, 05/07/2019, [url](#); EC, 06/10/2020, [url](#)

²⁹² EC, 12/10/2022, p.40, [url](#)

De meeste klachten die de commissaris ontvangt zijn afkomstig van Roma. Er is sprake van systemische segregatie en discriminatie.²⁹³

De organisatie European Network on Statelessness wijst er in 2021 op dat in de praktijk op het terrein een aantal procedurele pijnpunten blijven bestaan die een oplossing voor Roma zonder identiteitsdocumenten in de weg blijven staan.²⁹⁴ Ook de ngo Praxis wijst in een rapport uit 2021 op de blijvende administratieve en wettelijke obstakels voor ouders die niet over een identiteitskaart of geboorteakte beschikken om hun pasgeboren kinderen te registreren. Ook latere registratie blijft door juridische kwesties heel moeilijk.²⁹⁵ Gevolg hiervan is onder meer dat het voor deze personen moeilijk blijft om zich ergens in Servië te domiciliëren.²⁹⁶

In februari 2022 kunnen ouders (minstens de moeder) in de praktijk nog steeds een geboorteakte en identiteitsdocumenten nodig hebben om de geboorte van een kind te kunnen registreren. Leden van de Romagemeenschap zonder deze documenten moeten dus altijd eerst een aantal procedures doorlopen voor de registratie van de geboorte van hun kind mogelijk is.²⁹⁷ Ook de organisatie Praxis stelt anno 2022 nog steeds moeilijkheden en hindernissen vast in de praktijk van het registreren.²⁹⁸

In 2021 verschijnt op de website van de Minority Rights Group Europe (MRGE) een rapport van Goran Basic²⁹⁹ over discriminatie van Roma. Basisuitgangspunt in het rapport is dat Roma veelal gediscrimineerd worden op basis van meerdere gronden (dus niet enkel op basis van hun Roma-identiteit). De auteur wijst in verband met bescherming hiertegen enerzijds op de afwezigheid van systemische ondersteuning bij de lokale besturen waardoor de toegang tot justitie nog gebrekkig blijft, vooral in gevallen van discriminatie, haattaal en mensenrechtenschendingen. Hij wijst ook op de gebrekkige implementering van de lokale actieplannen voor de inclusie van Roma en op de afwezigheid van adequate wettelijke bijstand voor deze groep waardoor een aantal socio-economische problemen niet opgelost raken.³⁰⁰

Het rapport van Goran Basic stelt ook dat de toegang van Roma tot het gerecht eerder beperkt is. Een groot aantal klachten van Roma omwille van louter procedurele redenen stromen niet door tot bij de Ombudsdienst of de Commissaris voor de bescherming van gelijkheid. Verder wijst hij op de gebrekkige beschikbaarheid van gratis juridische bijstand. In het licht hiervan wijst het rapport opnieuw op het grote belang van de juristen bij de burgermaatschappijorganisaties (zie [2.4.2.](#)) die opkomen voor de Roma of van juristen die in Roma gerelateerde zaken gespecialiseerd zijn. Het aantal van dit soort juristen is, volgens deze auteur, onvoldoende.³⁰¹

Volgens de Bertelsmann Stiftung (2022) blijven Romagemeenschappen geconfronteerd worden met vooroordelen en discriminatie.³⁰²

Ook de ngo Praxis (2021) stelt dat Roma met verschillende vormen van meervoudige discriminatie te kampen hebben (op het gebied van tewerkstelling, sociale bescherming en gezondheidszorg). In dit rapport is ook sprake van segregatie in het onderwijs en van haattaal. Angst hiervoor wordt versterkt

²⁹³ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

²⁹⁴ European Network on Statelessness, 04/2021, [url](#)

²⁹⁵ Praxis, s.d., pp.5-6, [url](#)

²⁹⁶ Praxis, s.d., p.8, [url](#)

²⁹⁷ European Network on Statelessness, 17/02/2022, [url](#)

²⁹⁸ European Network on Statelessness, 23/06/2022, [url](#); Praxis, 2021, [url](#)

²⁹⁹ Voormalig adjunct van de Ombudsdienst, auteur van diverse academische publicaties over de status van Roma in de Balkan, stichter van het Center for Ethnic Studies and the Academic Network for Cooperation in Southeast Europe, directeur van het Instituut voor Sociale Wetenschappen in Belgrado

³⁰⁰ Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), 03/2021, p.25, [url](#)

³⁰¹ Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), 03/2021, [url](#)

³⁰² Bertelsmann Stiftung, 13/02/2022, p.13, [url](#)

door de activiteiten van extreemrechtse groepen waarvan de leden meer en meer Roma aanvallen. De politie treedt hier, volgens het rapport, ondermaats tegen op.³⁰³

In 2021 heeft de OVSE een rapport gepubliceerd met een analyse van alle geregistreerde haatmisdrijven in Servië. Als *key observation* bij dit rapport noteert de organisatie dat de Servische ordehandhavingsdiensten bij hun registratie van haatmisdrijven geen melding maken van de gronden op basis waarvan een haatmisdrijf heeft plaatsgevonden. Niettemin verzamelde de OVSE bij andere bronnen voor 2019 informatie over drie gevallen van gewelddadige aanvallen op Roma en ook één geval waarbij een Roma bedreigd is. Het gaat over gevallen van agressie gepleegd door haatbendes, maar ook over een geval waarbij de politie zelf betrokken partij was.³⁰⁴

HRW maakt melding van een incident in 2017 waarbij de politie een koppel heeft opgesloten en mishandeld nadat ze aangifte hadden gedaan van de diefstal van hun auto.³⁰⁵ De organisatie ERRC heeft het koppel naderhand bijgestaan om dit geval van politiegeweld openbaar te maken en voor het gerecht te brengen.³⁰⁶ Omdat strafrechtelijke stappen tegen de politie uit zijn gebleven heeft het koppel de zaak naderhand tot het Hooggerechtshof en ook het Grondwettelijk Hof gebracht. Vooral de uitspraak van het Hooggerechtshof in 2020 wordt als belangrijk ervaren omdat het gedrag van de politie voor het eerst als discriminatoir is bestempeld.³⁰⁷

Volgens verschillende berichten zijn ook in 2020, 2021 en 2022 incidenten voorgevallen waarbij Roma mishandeld zijn door de politie of waarbij aanrandingen niet als haatmisdrijven zijn behandeld door de politie.³⁰⁸

Uit een rapport van de ERRC (2021) blijkt dan ook dat Roma een groot wantrouwen ten opzichte van de politie koesteren. Er is sprake van pesterijen, verbaal geweld en in sommige gevallen ook van fysieke aanrandingen. Procedures bij het onderzoeken van een auto of bij arrestaties worden soms niet gerespecteerd.³⁰⁹

Het rapport Goran Basic (2021) gaat uitvoerig in op de aanwezigheid van verschillende burgermaatschappijorganisaties die blijven opkomen voor de Roma en actief zijn binnen hun gemeenschap, die de Roma in staat helpen stellen om discriminatie te identificeren en te melden, die hun belangen verdedigen en die actief werken aan het bepleiten, uitoefenen en beschermen van hun rechten. De auteur vermeldt de volgende organisaties met naam: A11 Initiative for Economic and Social Rights, Lawyers' Committee For Human Rights (YUCOM), Belgrade Centre for Human Rights, Yurom Centre, Alliance against Discrimination of Roma, Bibija, Roma Women's Network, Praxis en andere organisaties. Ook vermeldt de auteur de aanwezigheid op het terrein van goed getrainde en ervaren advocaten, die al dan niet actief zijn binnen deze organisaties of binnen de relevante onafhankelijke overheidsinstellingen en die zich toeleggen op gevallen van discriminatie van Roma. Bovendien vermeldt hij de aanwezigheid van advocaten van Roma-origine op het terrein en het feit dat deze getuigen van een diepe betrokkenheid en een sterke inzet voor de aanpak van discriminatie van hun gemeenschap. De auteur wijst in dit verband op het belang van het vertrouwen dat deze advocaten nu genieten in de gemeenschap.³¹⁰

³⁰³ Praxis, 04/2021, p.15, [url](#)

³⁰⁴ OSCE, s.d., [url](#)

³⁰⁵ HRW, 18/01/2018, [url](#)

³⁰⁶ ERRC, 16/05/2017, [url](#)

³⁰⁷ ERRC, 29/10/2020, [url](#)

³⁰⁸ AI, 16/04/2020, [url](#); ERRC, 17/09/2021, [url](#); ERRC, 26/01/2022, [url](#)

³⁰⁹ ERRC, 12/2021, p.27, [url](#)

³¹⁰ Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), 03/2021, pp.18-19, [url](#)

Ook andere bronnen bevestigen dat in Servië al vele jaren ngo's actief zijn die steun verlenen aan Roma in verschillende domeinen (Praxis, Hleb Zivot, UNICEF, Roma Children's Centre, Roma Women's Centre Bibija, ...).³¹¹

De organisatie Minority Rights Group International heeft intussen samen met Praxis en een groot aantal *stakeholders* op het terrein een programma lopen, het Roma Equality through Increased Legal Access -project (REILA-project) van 1 september 2020 tot 31 augustus 2022, dat erop gericht is te komen tot een verbeterde gerechtelijke aanpak van gevallen van discriminatie van Roma.³¹²

3.2. Huiselijk geweld

Geweld op vrouwen en huiselijk geweld zijn opgenomen in diverse Servische wetteksten: de Grondwet (artikel 25), de Strafwet (artikels 178 tot 185), de Familiewet (artikel 197), de Wet over de preventie van huiselijk geweld en de Arbeidswet (artikel 21).³¹³ Er zijn niet alleen verwijzingen naar (huiselijk) geweld (inclusief psychologisch geweld), maar ook naar stalking, seksueel geweld en verkrachting, gedwongen huwelijk (artikel 37), genitale verminking, gedwongen abortus en sterilisatie, seksuele pesterijen. Naast een gevangenisstraf kunnen er beschermingsmaatregelen voor slachtoffers van huiselijk geweld worden uitgesproken zoals een bevel tot uitzetting van de dader uit de woning, een contactverbod of een verbod tot stalken. Daarbij wordt eveneens rekening gehouden met de kinderen en kan de dader ontzet worden uit zijn ouderlijke rechten. In 2013 en 2014 zijn ook vier speciale werkprotocollen aangenomen voor het gerecht, de politie, de sociale beschermingsdiensten en de gezondheidsdiensten. Er is ook een werkgroep binnen het ministerie van Binnenlandse Zaken opgericht voor het monitoren en coördineren van politieactiviteiten in gevallen van geweld op vrouwen binnen het gezin en partnerrelaties. Aspirant-politieagenten moeten sindsdien het wettelijk kader studeren dat verband houdt met huiselijk geweld.³¹⁴

In november 2013 heeft Servië ook het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (Conventie van Istanboel) ondertekend. Deze is sinds augustus 2014 ook van kracht. Het Verdrag voorziet ook een monitoringsmechanisme met daaraan gekoppeld het verzamelen van de gemonitorde, statistische gegevens (met het oog op verbeterde beleidsstrategieën, zie infra).³¹⁵

In het kader van de 62ste VN-Commissie over de status van vrouwen (maart 2018) heeft de *Gender Theme Group Serbia* een *gender brief for Serbia* gepubliceerd voor de periode 1 december 2017 tot 1 juni 2018. Hierin worden een aantal nieuwe ontwikkelingen opgesomd in het domein van het beleid ten aanzien van de strijd tegen geweld op vrouwen en meisjes en ook ten aanzien van gendergelijkheid in Servië. Er staat onder meer dat de implementering van de Nationale strategie voor gendergelijkheid (*National Strategy for Gender Equality (2016-2020)*) opnieuw verdergezet wordt. Volgens de *Gender Brief* heeft de Wet op de preventie van huiselijk geweld (van kracht sinds 1 juni 2017) wel degelijk verandering gebracht in de bestaande praktijken binnen het institutionele kader in Servië. Sinds de inwerkingtreding van deze wet in juni 2017 hebben de politie en het parket in juni 2018 al 23.000 noodmaatregelen uitgevaardigd.³¹⁶ Een noodmaatregel is een tijdelijk contactverbod voor de dader en/of een uitzettingsbevel.³¹⁷ Gemiddeld worden er in de tweede helft van 2018 maandelijks 1.572 contactverboden en 689 uitzettingsbevelen afgeleverd, 663 personen kregen beiden.³¹⁸

³¹¹ Balkan Insight, 12/01/2018, [url](#); Roma Children's Centre, sd, [url](#); Roma Women's Centre, s.d., [url](#)

³¹² Minority Rights International, 06/10/2020, [url](#)

³¹³ WAVE, 09/2019, p.24, [url](#)

³¹⁴ UN CEDAW, 29/03/2016, [url](#); OSCE, 2005, [url](#); Azil, 2004, [url](#)

³¹⁵ US AID, 11/2016, [url](#)

³¹⁶ UN Gender Group in Serbia, 06/2018, [url](#)

³¹⁷ CoE - GREVIO, 04/07/2018, p. 58, [url](#)

³¹⁸ Women ngo, 03/04/2019, [url](#)

Nog in de *Gender Brief* staat dat UN Women strategische samenwerkingsverbanden op poten heeft gezet met vijf burgermaatschappijorganisaties en met lokale netwerken die zich op het terrein inzetten om gendergerelateerde discriminatie en geweld tegen vrouwen tegen te gaan. Hierbij vermeldt het rapport ook nog de uitvoering van drie verschillende projecten gefinancierd door het UN Trust Funds om geweld op vrouwen te stoppen.³¹⁹

Ook het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport (2017) meldt dat de Wet ter preventie van huiselijk geweld van 23 november 2016 de beschermende maatregelen voor slachtoffers van huiselijk geweld versterkt heeft door de slachtoffers tijdelijk weg te halen uit het huis van de dader (min. 48 uur en max. 30 dagen). De wet is in de zomer van 2017 in voege getreden.³²⁰ Het rapport vermeldt tevens de straffen die staan op mishandeling, verkrachting en huiselijk geweld, maar geeft ook aan dat deze niet afdoende worden toegepast. Vervolging is moeilijk omwille van een gebrek aan bewijsmateriaal of aan (bereidwillige) getuigen.³²¹

De expertengroep die de naleving van de verbintenissen in het kader van de Conventie van Istanboel opvolgt heeft in januari 2020 een rapport gepubliceerd: *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*. Enerzijds krijgt de Servische regering lof om haar inspanningen om via wetgeving een aantal vormen van geweld op vrouwen tegen te gaan, maar anderzijds legt het rapport ook pijnpunten bloot. Zo is verkrachting in de wetgeving nog altijd niet gedefinieerd als een seksuele handeling zonder de toestemming van het slachtoffer (zoals voorgeschreven door de Conventie van Istanboel). Er is nog nood aan extra centra met hulpverstrekking door vrouwen voor slachtoffers van verkrachting, (seksuele) aanranding en gedwongen huwelijk (en met psychologische bijstand) (zie infra).³²²

In mei 2021 heeft het Servische parlement enkele amendementen aangenomen in verband met de Wet op de gendergelijkheid en de Wet over het verbod op discriminatie. De amendementen richten zich algemeen gesproken op een versterking van de institutionele mechanismes die voor meer gelijkheid moeten zorgen, maar richt zich ook op de verbetering van de omstandigheden van vrouwen op de arbeidsmarkt. De amendementen voorzien ook in provisies die het begrip discriminatie duidelijker omschrijven en op meer situaties van toepassing laten zijn.³²³

Volgens de Engelstalige online krant B92 wordt de problematiek rond huiselijk geweld anno 2019 meer erkend door het grote publiek. Politieagenten en gezondheidsprofessionals hebben specifieke training gekregen om beter te reageren op situaties van huiselijke geweld.³²⁴ Maar, volgens een onderzoek van Balkan Investigative Reporting Network (BIRN) gaan Servische rechtbanken in 2021 nog regelmatig over tot het opleggen van de minimumstraffen en zijn er ook veel veroordeelden voor onwettige seksuele activiteiten en voor seksuele pesterijen die aan de uitvoering van hun gevangenisstraf ontsnappen.³²⁵ Het schort volgens BIRN (2022) ook nog altijd aan effectieve beschermingsmaatregelen voor kinderen in huishoudens waar huiselijk geweld plaatsvindt.³²⁶

In 2021 schrijft het USDoS over de wetgeving in verband met verkrachting en huiselijk dat de overheid deze niet doeltreffend afdwingt. Bij de autoriteiten is er de neiging om de omstandigheden waarin vrouwen zich bevinden te minimaliseren wat een invloed heeft op de veiligheid van de slachtoffers en bijdraagt aan het geweld op vrouwen.³²⁷ In 2022 schrijft het USDoS ook dat ngo's het feit laken dat

³¹⁹ UN Gender Group in Serbia, 06/2018, [url](#)

³²⁰ Heinrich Böll Stiftung, 22/09/2017, [url](#)

³²¹ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

³²² CoE -GREVIO, 22/01/2020, [url](#); CoE, 22/01/2020, [url](#)

³²³ B92, 20/05/2021, [url](#)

³²⁴ B92, 25/11/2019, [url](#)

³²⁵ Balkan Insight, 05/04/2021, [url](#)

³²⁶ Balkan Insight, 27/04/2022, [url](#)

³²⁷ USDoS, 30/03/2021, p.28, [url](#)

er in Servië nog altijd geen elektronische database voorhanden is waarin politie, rechtbanken, parketten en sociale diensten gegevens kunnen samenbrengen over slachtoffers en daders. Dit is nochtans een wettelijke verplichting.³²⁸

In het *Serbia 2021 Report* van de EC staat dat slachtoffers van huiselijk geweld gebruik maken van de nieuwe wetgeving rond gratis juridische bijstand (zie hiervoor ook [2.4.2.](#)). Maar ook in dit rapport staat dat er in Servië nog een geïntegreerd systeem ontbreekt voor het verzamelen en monitoren van gevallen van dit soort geweld. Ook de wettelijke definitie van verkrachting moet nog steeds aangepast worden om in lijn te blijven met de Conventie van Istanboel.³²⁹ Het *Serbia 2022 Report* van de EC schrijft dat er nog geen nieuw budget en actieplan is voor de strategie in verband met geweld tegen vrouwen. Ook het actieplan voor het voorzien en verbeteren van de seksuele en reproductieve gezondheid heeft geen budget gekregen. De implementering van de Wet tegen huiselijk geweld moet, volgens de EC, nog steeds verbeterd worden. De EC herhaalt de noodzaak van een geïntegreerd systeem voor het verzamelen en monitoren van gevallen van huiselijk geweld. Ook wijst de EC erop dat de politieprotocollen niet toelaten om samen te werken met gespecialiseerde hulpdiensten of om slachtoffers automatisch hiernaar door te verwijzen. De expertise van burgermaatschappijorganisaties wordt hierdoor niet voldoende ingezet.³³⁰

In het jaarlijkse rapport van de organisatie Women Against Violence Europe (WAVE) (2018) wordt melding gemaakt van 12 regionale vluchthuizen met 257 plaatsen. Ze zijn gratis en de klok rond toegankelijk. Vluchthuizen zijn er in de meeste regio's maar dekken niet het volledige grondgebied.³³¹ Daarnaast zijn er nog 28 centra voor slachtoffers van geweld maar WAVE noteert hierbij dat deze centra eigenlijk niet voldoen aan de geijkte criteria voor zo'n centrum.³³²

In 2021 is er, volgens het jaarrapport van WAVE, één gratis nationale hulplijn die 24/7 beschikbaar is. Volgens dit rapport zijn er 14 vluchthuizen die enkel vrouwen opvangen met ongeveer 300 bedden. Dit betekent dat er nog 393 bedden te weinig zijn om te voldoen aan de standaarden van de Istanboelconventie. Er is geen specifieke *shelter* voor vrouwen van gemarginaliseerde groepen. Er zijn intussen 29 vrouwencentra. Vierentwintig van deze centra bieden steun aan overlevenden van alle vormen van geweld op vrouwen. Drie centra bieden steun aan Romavrouwen (of vrouwen van andere etnische minderheden). Vrouwencentra bestaan in de meeste, grotere steden en verlenen niet-residentiële steun zoals juridisch advies, doorverwijzingen, vertegenwoordiging bij het gerecht, de politie of de sociale diensten. Ze kunnen ook steun verlenen aan vrouwen uit gemarginaliseerde groepen zoals vrouwen met een handicap, migranten en vrouwelijke vluchtelingen. Ook kunnen ze gespecialiseerde ondersteuning bieden voor overlevenden van seksueel geweld (forensische en medische zorg). Deze centra worden gerund door ngo's en worden gefinancierd door internationale donors. Sommige instellingen ontvangen op onregelmatige basis ook overheidssteun. In 2020 hebben 2.805 vrouwen ondersteuning gevonden in de vrouwencentra. Er is geen crisiscentrum voor slachtoffers van verkrachting en er zijn geen doorverwijzingscentra voor slachtoffers van seksueel geweld.³³³

USAID ondersteunt sinds 2012 een aantal belangrijke verenigingen zoals de Association of Public Prosecutors en de hulporganisatie Counseling Against Family Violence met subsidies, handboeken en beroepsopleidingen.³³⁴ Dankzij USAID en de samenwerking met UNDP kan ook het (gemeentelijke)

³²⁸ USDoS, 13/04/2022, p.32, [url](#)

³²⁹ EC, 19/10/2021, p.38 [url](#)

³³⁰ EC, 12/10/2022, pp.10-11, [url](#)

³³¹ WAVE, 03/2018, [url](#)

³³² WAVE, 03/2018, [url](#)

³³³ WAVE, 12/2021, pp.154-155, [url](#)

³³⁴ US AID, 11/2016, [url](#)

centrum voor bijstand aan slachtoffers van huiselijk geweld in 2017 zich moderniseren en een betere accommodatie aanbieden.³³⁵

Volgens ngo-gegevens is het aantal gevallen van geweld op vrouwen en huiselijk geweld gestegen door de coronalockdown. Van januari tot 25 november 2020 zijn minstens 22 vrouwen door hun partner vermoord.³³⁶ UN Women heeft in de context van de COVID-19-crisis een campagne gelanceerd waarin steunmaatregelen voor vrouwen in nood opgesomd zijn. Het gaat onder meer om vluchthuizen een app, een noodnummer en een mobiele interventieteam.³³⁷

In 2021 zijn in de context van de wereldwijde Me Too-beweging een aantal publieke figuren in opspraak gekomen en van hun voetstuk gehaald omdat ze jarenlang vrouwen gewelddadig behandeld hadden.³³⁸

3.3. LGBTI

Er is in Servië geen wetgeving die homoseksualiteit verbiedt.³³⁹ Sinds begin 2019 is een nieuwe wet op de wettelijke erkenning van de genderidentiteit van kracht geworden. Chirurgische ingrepen en sterilisatie zijn niet langer vereist, maar een medische diagnose en een hormoontherapie blijven verplicht.³⁴⁰ Volgens de ngo Civil rights Defenders blijft het voor LGBTI-personen problematisch dat ze voor de erkenning van hun genderidentiteit afhankelijk zijn van een medisch onderzoek en dat het principe van zelfbepaling hierbij ontzegd is.³⁴¹ Dankzij verbeteringen in de Wet over de geboorteregistratie is het sinds 2019 ook mogelijk om een wijziging van de genderidentiteit te laten aanbrengen in het geboorteregister.³⁴²

Sinds 2012 staat in de Strafwet dat haat ten aanzien van LGBTI-personen een verzwarend motief kan zijn bij criminele feiten (artikel 54a).³⁴³

In mei 2021 heeft het parlement de Wet op het verbod op discriminatie verbeterd door discriminatie op basis van geslachtskenmerken toe te voegen als een grond voor bescherming. Nog in mei 2021 heeft het parlement de Wet op de gendergelijkheid aangenomen. Ook deze wet verbiedt discriminatie op grond van geslacht, gender en geslachtskenmerken. Deze wet brengt ook de mensen die zich in een moeilijke positie bevinden omwille van hun seksuele oriëntatie en genderidentiteit onder bij de kwetsbare groepen. Volgens het jaarrapport van de International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans & Intersex Association (ILGA) is er in 2021 nog altijd geen nieuwe Strategie tegen discriminatie in voege (sinds het aflopen van de vorige strategie in 2018). Op 10 december 2021 heeft de minister van Mensen- en Minderhedenrechten aangekondigd dat de regering een Strategie voor de mensenrechten heeft aangenomen.³⁴⁴ ILGA meldt nog dat een vertraging van de aanneming van de Wet op het huwelijk tussen mensen van hetzelfde geslacht een consequentie is van een gebrek aan politieke wil.³⁴⁵

In 2018 (zes jaar na de introductie van dit motief als verzwarend element) is in Servië voor het eerst een dader veroordeeld in een zaak van huiselijk geweld op een LGBTI-persoon. De ngo Lawyers'

³³⁵ UNDP Serbia, 08/03/2017, [url](#)

³³⁶ AI, 07/04/2021, [url](#)

³³⁷ UN Women, 12/05/2020, [url](#)

³³⁸ Balkan Insight, 21/01/2021, [url](#)

³³⁹ UK government, s.d., [url](#)

³⁴⁰ ILGA, 2020, [url](#)

³⁴¹ Civil Rights Defenders, 12/2019, p.102, [url](#)

³⁴² EC, 29/05/2019, [url](#)

³⁴³ Republic of Serbia, 2019, [url](#)

³⁴⁴ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

³⁴⁵ EWB, 24/01/2022, [url](#)

Committee for Human Rights (YUCOM) heeft deze rechtszaak verdedigd. De rechtbank heeft er vier jaar over gedaan om tot dit vonnis te komen.^{346 347}

Ook de Commissaris voor de bescherming van gelijkheid onderneemt soms actie. In de loop van 2019 heeft deze dienst 18 klachten in verband met ongelijkheid op basis van seksuele geaardheid en genderidentiteit ontvangen en in 2018 heeft deze dienst ook een proces ingespannen voor een discriminatiezaak op grond van seksuele oriëntering. Het proces is in 2020 nog hangende. In 2019 zijn er twee strafrechtelijke klachten gestart.³⁴⁸

De ngo Labris heeft in de loop van 2019 ontmoetingen georganiseerd tussen vertegenwoordigers van de LGBTI-gemeenschap en de politie en dit om het begrip van het fenomeen haatmisdrijven te vergroten en ook wederzijds vertrouwen op te bouwen.³⁴⁹ Ook begin 2019 wordt in Belgrado een centrum geopend waar LGBTI bijstand kunnen krijgen. Nog in Belgrado heeft de gemeente een gratis onthaalruimte voorzien voor enkele LGBTI-organisaties.³⁵⁰

In de loop van 2020 heeft de Ombudsdienst 140 zaken in verband met gendergelijkheid en rechten van LGBTI-personen behandeld. In 20 van deze zaken is het initiatief hiervoor van de Protector zelf gekomen. Het gaat over 2,77 % van het totaal aantal zaken dat de Ombudsdienst behandeld heeft in 2020. In 2020 heeft deze dienst negentien aanbevelingen voor de overheid in verband met LGBTI-rechten uitgevaardigd.³⁵¹

De ngo Da se zna! meldt in 2020 dat er in februari 2020 opnieuw een dader voor geweld is veroordeeld met haat tegen LGBTI als verzwarend motief. De feiten dateren van 2015 en de dader is veroordeeld tot zes maanden gevangenisstraf. De ngo meldt verder nog dat ze op dat moment betrokken partij is in vijf gelijkaardige rechtszaken.³⁵²

Verschillende bronnen stellen dat zowel de implementering van de antidiscriminatiewetgeving als de implementering van de wetgeving over haatmisdrijven al jarenlang eerder zwak blijft.

Het jaarlijkse USDoS mensenrechtenrapport (2017) schrijft dat veel LGBTI-personen fysiek geweld, haatboodschappen en dreigementen, gericht tegen hen niet melden uit vrees voor ongelof of verdere problemen door de politie. Er is sprake van een inadequate aanpak door de overheid van geweld op LGBTI.³⁵³ In 2021 schrijft deze bron dat discriminatie op basis van seksuele oriëntering en genderidentiteit blijft bestaan en dat LGBTI-personen nog altijd geconfronteerd worden met verbaal en fysiek geweld. Het rapport verwijst in dit verband naar niet doeltreffend afgedwongen wetgeving en naar beperkte vooruitgang in de aanpak van dit soort geweld via onder meer dialoog met en opvoeding van de maatschappij over LGBTI-thema's.³⁵⁴ Ook in 2022 schrijft het USDoS dat de overheid de wetgeving om LGBTI tegen discriminatie en haat te beschermen niet doeltreffend afdwingt en dat deze fenomenen ernstige problemen blijven voor de LGBTI-gemeenschap.³⁵⁵

Ook de EC schrijft (2019) dat (gerechtelijk) onderzoek, vervolging en bestraffing van haattaal, bedreigingen en aanvallen op leden van de LGBTI-gemeenschap vaak inadequaat zijn.³⁵⁶ In 2020 schrijft de EC dat de situatie voor LGBTI algemeen gesproken hetzelfde gebleven is. De

³⁴⁶ Civil Rights Defenders, 12/2019, pp.98-99, [url](#)

³⁴⁷ Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey, 04/02/2020, [url](#)

³⁴⁸ Commissioner for Protection of Equality, 05/2020, [url](#)

³⁴⁹ ILGA, 2020, [url](#)

³⁵⁰ Ilga Europe, 02/2020, [url](#)

³⁵¹ Republic of Serbia Protector of Citizens, p.48, 15/03/2021, [url](#)

³⁵² Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey, 04/02/2020, [url](#)

³⁵³ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

³⁵⁴ USDoS, 30/03/2021, p.35, [url](#)

³⁵⁵ USDoS, 13/04/2022, pp.40-41, [url](#)

³⁵⁶ EC, 29/05/2019, [url](#)

implementering van de wetgeving rond haatmisdrijven en het centraliseren van officiële data over haatmisdrijven (volgens de grond waarop dit voorvalt) blijven onvoldoende.³⁵⁷

In 2022 schrijft de EC opnieuw dat er moeilijkheden blijven op het gebied van de implementering van de wetgeving. In de kleinere gemeentes blijft het moeilijk om de herziening van de Wet op de geboorteregistratie, die toelaten om gegevens over genderidentiteit te laten wijzigen, toe te passen. De implementering van de wetgeving rond haatmisdrijven op grond van seksuele oriëntatie blijft, volgens de EC, inadequaat. Er zijn ook nog altijd geen gegevens beschikbaar over de gronden van de geregistreerde haatmisdrijven. Er zijn ook geen ontwikkelingen in verband met het wetsvoorstel over samenlevingscontracten voor mensen met hetzelfde geslacht. En, nog steeds volgens de EC (2022) worden gevallen van geweld of discriminatie tegen LGBTI-personen ondergerapporteerd omdat de slachtoffers niet voldoende vertrouwen hebben in de instellingen. In het bijzonder transgenderpersonen zijn kwetsbaar voor geweld, mishandeling en discriminatie. Interseksuelen blijven sociaal en wettelijk onzichtbaar.³⁵⁸

Ook HRW herhaalt dat in 2019 en 2020 fysieke aanvallen, bedreigingen en smeercampagnes tegen LGBTI-personen en LGBTI-activisten een bezorgdheid blijven.³⁵⁹

Ook in het jaarrapport van ILGA (over 2021) staat dat Servië nog altijd geen gegevens verzamelt over haatmisdrijven tegen LGBTI ondanks de talloze aanbevelingen van ECRI, de Raad van Europa en de EU.³⁶⁰ In dit rapport staat dat de ngo Da se zna! wel 52 gevallen van haatcriminaliteit, haattaal en discriminatie tegen LGBTI-personen heeft gedocumenteerd. Dit is een daling maar die is volgens ILGA te wijten aan de maatregelen tegen de COVID-19-pandemie.³⁶¹

In 2015 en 2016 kan de Gay Parade plaatsvinden zonder incidenten, wat beschouwd wordt als belangrijke mijlpalen voor de effectieve uitoefening van mensenrechten in het algemeen en van de LGBTI-rechten in het bijzonder.³⁶² In september 2017 vindt de Belgrade Pride opnieuw zonder incidenten plaats, dit keer met premier Ana Brnabic, die openlijk lid is van de LGBTI-gemeenschap, als opvallende deelneemster.³⁶³ In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat dat de Serbia Pride en de Pride Parade van 2017 zonder incidenten zijn verlopen. De politie heeft in 2017 ook een antidiscriminatietraining gekregen en er zijn inspanningen gedaan om de communicatie met de LGBTI-gemeenschap te verbeteren.³⁶⁴ In 2018 konden twee *pride parades* plaatsvinden zonder incidenten en ook met een merkbaar kleinere politieaanwezigheid. In april 2018 is het eerste LGBTI-gemeenschapscentrum geopend in Novi Sad. Volgens de EC is in 2018 voor het eerst ook een beetje vooruitgang te melden in het onderwijs vermits discriminatoire inhoud uit een aantal schoolboeken verwijderd is.³⁶⁵

In het *Serbia 2020 Report* van de EC worden twee *pride parades* in 2019 gemeld die zonder incidenten zijn verlopen. Dit rapport verwijst eveneens naar een evenement n.a.v. de internationale dag tegen homofobie, transfobie en bifobie in Novi Sad. Het is de eerste keer dat een dergelijk evenement werd georganiseerd buiten de hoofdstad Belgrado.³⁶⁶

³⁵⁷ EC, 06/10/2020, p.39, [url](#)

³⁵⁸ EC, 12/10/2022, p.45, [url](#)

³⁵⁹ HRW, 14/01/2020, [url](#); HRW, 2019, p.587, [url](#)

³⁶⁰ ILGA, 02/2022, [url](#)

³⁶¹ ILGA, 02/2022, [url](#)

³⁶² Balkan Insight, 20/09/2015, [url](#)

³⁶³ Balkan Insight, 17/09/2017, [url](#)

³⁶⁴ EC, 29/05/2019, [url](#)

³⁶⁵ EC, 29/05/2019, [url](#)

³⁶⁶ EC, 06/10/2020, [url](#)

In het rapport van de Civil Rights Defenders (2019) staat dat sommige LGBTI-activisten niet langer aan *prides* willen deelnemen omdat ze hierbij het gevoel krijgen dat ze de huidige regering legitimiteit verlenen. Ze zien de steun van de regering aan de *prides* als een voorbeeld van *pinkwashing*.³⁶⁷

Op 28 februari 2020 hebben gemaskerde extremisten het Pride info Centre in Belgrado aangevallen en beschadigd. Na ingediende klachten, heeft het gerecht een zaak opgestart.³⁶⁸

Op 17 september 2021 heeft een extreemrechtse groepering vernielingen aangebracht op de locatie van de Pride Parade in Belgrado. Op 23 december 2021 zijn dan weer graffiti en afbeeldingen van Ratko Mladic aangebracht aan het Pride Info Centre. Dit was de elfde keer dat het centrum was aangevallen maar er is nooit iemand gearresteerd of vervolgd ondanks het feit dat het centrum zich in een sterk beveiligde regeringswijk met camerabewaking bevindt. Het ILGA-rapport over 2021 verwijst wel naar een aantal nieuwe registraties van organisaties die LGBTI-personen ondersteunen: Collective Wave TIGV (Kolektiv Talas TIRV) en L-Communio. In december 2021 is in Belgrado en Novi Sad ook voor de dertiende keer het Merlinka Queer Film Festival georganiseerd met meer dan 80 films met en over LGBTI-thema's.³⁶⁹

In het weekend van 17 en 18 september 2022 is in Belgrado een eerste internationaal (pan-Europees) LGBTI-evenement georganiseerd.³⁷⁰ In de aanloop naar deze Euro Pride Walk heeft de regering het evenement echter verboden.³⁷¹ Uiteindelijk kon de Euro Pride Walk toch doorgaan maar een aantal deelnemers zijn aangevallen. Magistraten van het parket hebben beloofd om alle verantwoordelijken hiervoor te identificeren en aan te klagen.³⁷² Volgens een activiste was de politie in de buurt maar heeft ze niets ondernomen om de aanval te voorkomen of om tussen te komen.³⁷³

Op 10 oktober verschijnt nog een bericht dat Servië 21 hooligans heeft gearresteerd op verdenking van betrokkenheid bij clashes tegen de politie tijdens de Europe Pride Walk (één maand eerder).³⁷⁴

In de loop van 2022 is een publiek debat losgebroken over een aantal verwijzingen in schoolboeken naar beschrijvingen van gender- en seksuele identiteit. Zowel de Servisch Orthodoxe Kerk als een aantal extreemrechtse groeperingen eisen het vervangen van de boeken die in hun ogen de LGBTI-ideologie promoten.³⁷⁵

3.4. Journalisten, activisten, vrijheid van meningsuiting

In het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport (2020) staat dat de Grondwet vrijheid van meningsuiting, waaronder voor de pers, voorziet. Maar, bedreigingen en fysieke aanvallen op onafhankelijke en kritische journalisten vallen regelmatig voor. De gerechtelijke autoriteiten volgen deze zaken op, hoewel verschillende oude moordzaken, vooral tijdens de oorlogen van de jaren negentig, op journalisten nooit zijn opgelost.³⁷⁶ Ook in 2021 schrijft deze bron dat de vrijheid in werkelijkheid ondermijnd wordt door bedreigingen en aanvallen op journalisten, een gebrek aan transparantie over de eigenaars van de media en een te grote rol van de staat in de verzadigde mediasector.³⁷⁷

³⁶⁷ Civil Rights Defenders, 12/2019, p.98, [url](#)

³⁶⁸ ILGA Europe, 02/2021, [url](#)

³⁶⁹ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

³⁷⁰ Balkan Insight, 15/08/2022, [url](#)

³⁷¹ AI, 16/09/2022, [url](#)

³⁷² Balkan Insight, 19/09/2022, [url](#)

³⁷³ Exit News, 19/09/2022, [url](#)

³⁷⁴ RFE/RL, 10/10/2022, [url](#)

³⁷⁵ RFE/RL, 25/09/2022, [url](#)

³⁷⁶ USDoS, 11/03/2020, p.9, [url](#)

³⁷⁷ USDoS, 30/03/2021, [url](#)

In het *Serbia 2019 Report* van de EC staat dat de algemene situatie in het landde vrijheid van meningsuiting in de pers niet in de hand werkt. Volgens de EC zijn gevallen van bedreigingen, intimidatie en geweld op journalisten een reden voor ongerustheid. Hoewel er ook zaken zijn opgelost en klachten zijn neergelegd bij het gerecht, blijven eindveroordelingen in dit soort zaken zeldzaam. Pas in april 2019 is in eerste aanleg de eerste veroordeling ooit voor de moord op een journalist uitgesproken.³⁷⁸

Het *Serbia 2020 Report* van de EC maakt melding van een nieuwe strategie met bijhorend actieplan voor de media, het Media Strategy Action Plan. Deze is op een transparante en inclusieve manier opgesteld en identificeert de belangrijkste uitdagingen voor de Servische media. De EC maakt hierbij de kanttekening dat de implementering ervan op zich laat wachten waardoor er in 2020 geen vooruitgang is wat betreft de vrijheid van meningsuiting.³⁷⁹

Volgens het *Serbia 2021 Report* van de EC is er via de implementering van een aantal maatregelen van het actieplan in verband met de mediastrategie toch een beperkte vooruitgang gemaakt op het gebied van de vrijheid van meningsuiting. Maar, ook in dit rapport wordt geschreven dat haattaal en smeercampagnes tegen journalisten zijn blijven voorvallen.³⁸⁰ Het *Serbia 2022 Report* van de EC herhaalt dat bedreigingen, intimidatie en geweld op journalisten een bron van ongerustheid blijven, vooral op het lokale niveau.³⁸¹

Reporters Sans Frontières (RSF) oordeelt in 2019 dat Servië onveilig is voor journalisten en schrijft dat de opjuttende retoriek tegen journalisten meer en meer komt van officiële gezagsdragers. Veel aanvallen op de integriteit van journalisten worden niet onderzocht, opgelost of bestraft. De regering en de media spelen vaak onder één hoedje waarbij sprake is van wijdverspreid *fake news* berichten (over regeringskritische journalisten). Onafhankelijke onderzoeksjournalistiek naar misdaad en corruptie hebben maar een beperkt bereik.³⁸² In 2022 schrijft RSF dat de maatschappij heel gepolariseerd is, dat journalisten in dit klimaat regelmatig onderworpen worden aan politieke aanvallen van leden van de regeringspartij en dat bepaalde nationale televisiezenders dergelijke gebeurtenissen uitvergrooten. Regeringskritische journalisten krijgen ook minder toegang tot gezagsdragers en publieke informatie.³⁸³

Volgens AI (2018) is er sprake van tientallen gebeurtenissen (ook fysieke aanvallen en doodsbedreigingen) waarbij onderzoeksjournalisten gevisieerd zijn.³⁸⁴ Drie jaar later (in 2021) klaagt AI in haar jaarrapport over Servië aan dat het ministerie van Financiën onderzoeksjournalisten en mensenrechten-ngo's aan inspecties heeft onderworpen op basis van een wet die bedoeld is tegen terrorisme of witwaspraktijken.³⁸⁵

In het HRW *World Report* (2021) is opnieuw sprake van aanvallen op journalisten en een inadequate reactie hierop van de autoriteiten. In dit rapport is ook sprake van journalisten die door de politie zijn geslagen tijdens de uitoefening van hun werk.³⁸⁶

Ook een rapport van Article 19, een ngo die wereldwijd campagne voert voor de vrijheid van meningsuiting, uit 2021 stelt dat de veiligheid van journalisten meer en meer een bezorgdheid wordt en dat de COVID-19-pandemie de situatie verslechterd heeft. In juli 2020 heeft de politie ook een journaliste gearresteerd omwille van haar reportage over inadequaat ziekenhuismateriaal in Novi Sad.

³⁷⁸ EC, 29/05/2019, [url](#)

³⁷⁹ EC, 06/10/2020, p.5, [url](#)

³⁸⁰ EC, 19/10/2021, p.5, [url](#)

³⁸¹ EC, 19/10/2022, p.38, [url](#)

³⁸² Reporters without borders, s.d., [url](#)

³⁸³ EWB, 17/05/2022, [url](#)

³⁸⁴ AI, 22/02/2018, [url](#)

³⁸⁵ AI, 07/04/2021, [url](#)

³⁸⁶ HRW, 2021, p.585, [url](#)

De journalist Bojana Pavlović die een foto van Danilo Vucić had gemaakt in het bijzijn van een crimineel kreeg geen politiebescherming toen hij belaagd werd.³⁸⁷

Nog volgens het rapport van Article 19 maken journalisten vaak geen melding van doelgerichte aanvallen op hen omdat ze geen vertrouwen hebben in de politie en justitie. De toegang tot het gerecht voor journalisten die het doelwit zijn van bedreigingen of pesterijen wordt door Article 19 niet consistent genoemd. Het gerecht verwerpt vaak gevallen van geweld of intimidatie tegen journalisten, z gezegd omwille van een gebrek aan bewijzen of met de intentie om schade te berokkenen.³⁸⁸

Toch verwijst dit rapport ook naar een aantal mechanismes die op poten zijn gezet om een antwoord te bieden op de groeiende bezorgdheid over de veiligheid van journalisten. Hierbij wordt een memorandum vermeld dat in mei 2020 door de Ombudsdienst is getekend. Het memorandum zorgt voor een platform waar aanvallen op journalisten en mediamedewerkers worden opgenomen en dat telkens een officiële reactie van de bevoegde instellingen zal eisen. In december 2020 heeft de regering twee werkgroepen opgericht: één voor de implementering van het Media Strategy Action Plan (zie supra) en één voor de veiligheid en bescherming van journalisten.³⁸⁹ Als protest tegen een door de regering georkestreerde campagne tegen de onafhankelijke media hebben vijf mediaorganisaties in maart 2021 de werkgroep voor de veiligheid en de bescherming van journalisten (Working Group for the Security and Protection of Journalists) al verlaten.³⁹⁰ De EC schrijft in 2022 dat beide werkgroepen nog steeds actief zijn. De werkgroep over de veiligheid van journalisten verbetert nog steeds de informatiedeling tussen politie en parket en mediaorganisaties. De andere werkgroep is verder blijven functioneren zonder de mediaorganisaties die in maart 2021 vertrokken waren.³⁹¹

Een aantal ophefmakende zaken uit de laatste vijf jaar vertonen een patroon waarbij journalisten bedreigd en soms ook fysiek aangevallen worden. In een aantal van de zaken is het gerecht erin geslaagd om over te gaan tot vervolging.

In juni 2018 verdwijnt de onderzoeksjournalist Stefan Cvetkovic die onderzoek voert naar de moord op politicus Oliver Ivanovic in Kosovo. Hij duikt na een dag opnieuw op maar de Servische politie beschuldigt hem ervan de verdwijning zelf in scène gezet te hebben. Naderhand wordt hij in een café aangevallen door een dorpsgenoot.³⁹²

In december 2018 wordt 's nachts het huis van een onderzoeksjournalist in brand gestoken terwijl hij en zijn echtgenote er sliepen. De lokale burgemeester is naderhand aangeklaagd voor het geven van de opdracht voor de brandstichting, maar het proces is een aantal keer uitgesteld.³⁹³ Simonovic wordt niet voor poging tot moord aangeklaagd, maar voor poging tot brandstichting en in de loop van 2020 wordt hij vrijgelaten. Hij moet de lokale politie verlaten, maar mag lid van de SNS blijven. De politicus start verschillende zaken voor smaad tegen de journalist en zijn uitgever, Željko Matorčević.³⁹⁴ Op 23 februari 2021 wordt Simonovic uiteindelijk veroordeeld tot een celstraf van vier jaar en drie maanden. Volgens Radio Free Europe / Radio Liberty is deze straf een zeldzaam voorbeeld van rechtvaardigheid voor journalisten die met geweld worden geconfronteerd.³⁹⁵

³⁸⁷ Article19, 26/04/2021, [url](#)

³⁸⁸ Article19, 26/04/2021, p.7, [url](#)

³⁸⁹ Article19, 26/04/2021, p.15, [url](#)

³⁹⁰ AI, 29/03/2022, [url](#)

³⁹¹ EC, 19/10/2022, p. 38, [url](#)

³⁹² Balkan Insight, 10/07/2018, [url](#)

³⁹³ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

³⁹⁴ Freedom House, s.d., [url](#)

³⁹⁵ RFE/RL, 23/02/2021, [url](#)

Ook in 2022 blijven berichten verschijnen waarin sprake is van doodsbedreigingen aan het adres van journalisten, aanvallen op de onafhankelijke media door leden van de regeringspartij en politieke tussenkomsten in het werk van journalisten.³⁹⁶

In maart 2022 is in Vranje ophef ontstaan omdat een machtige zakenman in de goksector een lokaal radiostation bedreigd en geïntimideerd heeft naar aanleiding van kritische berichtgeving. Twee stafleden zijn uit schrik van job veranderd. Ook leden van een werkgroep uit Belgrado die de situatie kwamen onderzoeken zijn bedreigd. Het gerecht heeft een aantal verdachten hiervan onschuldig bevonden. Volgens Article 19 toont dit aan dat journalisten in een restrictieve omgeving werken en geconfronteerd blijven met politieke druk en straffeloosheid. Nochtans beschikt Servië over de meest vooruitstrevende wetgeving voor de bescherming van journalisten en zijn er ook initiatieven op til om hun situatie te verbeteren. Er is nu bijvoorbeeld ook een SOS-lijn voor de media.³⁹⁷

In 2022 wijst Article 19 erop dat de overheid de beschikbare televisielicenties opnieuw aan dezelfde vier regeringsgetrouwe kanalen heeft uitgereikt: Pink, Happy, B92 en Prva en geeft hierbij aan dat de autoriteiten er niet in slagen een divers en pluralistisch medialandschap te beschermen.³⁹⁸

De EC schrijft dat de politie en het parket in verschillende gevallen van aanvallen en bedreigingen bijzonder snel gereageerd hebben, mede dankzij het coördinerende werk van beide werkgroepen (zie supra). In 2021 heeft het parket 87 gevallen geregistreerd van criminele feiten tegen journalisten. In 72 van die gevallen is het parket overgegaan tot vervolging. Dit heeft intussen al tot zeven veroordelingen geleid.³⁹⁹

Volgens een rapport van Civil Rights Defenders (2019) zorgen een manke implementering van de bestaande wetgeving en de ongunstige socio-politieke context ervoor dat niet alleen journalisten, maar ook verdedigers van de mensenrechten geconfronteerd worden met wettelijke onzekerheden.⁴⁰⁰ Civil Rights Defenders stelt dat het fenomeen van het kapen van de staat (zie [1.1.](#)) door de uitvoerende macht een grote impact heeft op de activiteiten en de positie van mensenrechtenactivisten, meer bepaald op hun mogelijkheden tot toegang tot het gerecht.⁴⁰¹ In 2020 schrijft Freedom House dat de regering enkel lippen dienst bewijst aan de verbetering van de persvrijheid en dat er een patroon ontstaan is van smeercampagnes, vergeldingen, gerechtelijke onderzoeken tegen (high profile) regeringscritici zoals journalisten, universiteitsprofessoren, burgermaatschappijleiders en beroemdheden waardoor een steeds vijandiger klimaat is gecreëerd voor de vrije meningsuiting en het open debat. In de private sfeer daarentegen is er een levendige en vrije cultuur van discussie mogelijk.⁴⁰²

3.5. Zuid-Servië

3.5.1. Algemeen

De Albanese minderheid in Servië leeft hoofdzakelijk in de Preševo-vallei, in het uiterste zuiden van het land. Het gaat in feite over drie gemeentes Bujanoc/Bujanovac en Preshevë/Preševo en Medvegjë/Medvedja.

³⁹⁶ BIRN, 12/2021, [url](#)

³⁹⁷ Article 19, 07/09/2022, [url](#)

³⁹⁸ Article 19, 08/08/2022, [url](#)

³⁹⁹ EC, 19/10/2022, p.39, [url](#)

⁴⁰⁰ Civil Rights Defenders, 12/2019, p. 103, [url](#)

⁴⁰¹ Civil Rights Defenders, 12/2019, pp.96-97, [url](#)

⁴⁰² Freedom House, s.d., [url](#)

De socio-economische toestand in Zuid-Servië is al jarenlang heel moeilijk. Door het gebrek aan economische ontwikkeling en ondersteuning slaagt de Albanese minderheid er volgens verschillende bronnen niet in om zich in de Servische maatschappij te integreren. Volgens deze bronnen besluiten veel etnisch-Albanese jongeren daarom uit te wijken naar Kosovo of naar West-Europa.⁴⁰³

Cedoca heeft in 2021 een aantal bronnen in Servië rechtstreeks gecontacteerd over de algemene situatie: een jurist bij het Humanitarian Law Centre in Belgrado, een activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei en een bron bij de Belgische ambassade in Belgrado. Om veiligheidsredenen willen deze bronnen anoniem te blijven. Deze bronnen bevestigen dat de twee bevolkingsgroepen volledig naast elkaar leven, dat de algemene werkloosheid er heel hoog is en dat de etnisch-Albanese weinig kans krijgen om een job bij de lokale overheid te bemachtigen.⁴⁰⁴ In de hele vallei zijn er ook geen ziekenhuizen (enkel ambulances) en is er geen instelling voor hoger onderwijs (in het Albanees).⁴⁰⁵ Ook het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport (2021) bevestigt dat etnische Albanese geconfronteerd kunnen worden met discriminatie en disproportionele werkloosheid.⁴⁰⁶

Na arrestaties van enkele Albanese uit Zuid-Servië in de aanloop naar de nationale verkiezingen van 2012, hebben een aantal veiligheidsincidenten plaatsgevonden. Zo werd op 17 mei, 28 juni en 7 oktober 2012 de politiepost van Dobrosin vanuit het nabije Kosovo aangevallen. De politieagenten bleven hierbij ongedeerd. Sinds 2012 is de veiligheidssituatie in de Preševo-vallei over het algemeen zeer rustig, en zijn het slechts kleinere incidenten die de spanningen tussen de Albanese en de overheid doen oplopen, waaronder de verwijdering van een monument voor de gesneuvelde strijders van de Liberation Army of Presevo, Medveda and Bujanovac (UCPMB) in Preshevë/Preševo door de Servische autoriteiten (2013), de inbeslagname van Albanese schoolboeken uit Kosovo (2013), en de boycot van de onderhandelingen met de centrale autoriteiten door de Albanese vertegenwoordigers naar aanleiding van een conflict rond de heroprichting van lagere rechtbanken in de vallei.⁴⁰⁷

In juli 2017 bezoeken vertegenwoordigers van de Raad van Europa de Albanese minderheid in Zuid-Servië: Hoewel ze vaststellen dat een wettelijk kader een hoog niveau van bescherming van de minderheden voorziet, roepen ze ook op om het kader (zie [2.1.](#)) volledig te implementeren.⁴⁰⁸

Het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport (2020) vermeldt een incident in 2019 waarbij Servische nationalistische in Borca een Albanese bakker belaagd hebben nadat van deze een provocerende foto was opgemerkt op de sociale media. De politie heeft een escalatie hiervan vermeden. Dit incident heeft plaatsgevonden in de context van ontwikkelingen in de dialoog tussen Servië en Kosovo.⁴⁰⁹

Volgens de bron bij de Belgische ambassade (2021) in Belgrado zijn er de laatste jaren geen interetnische spanningen of incidenten meer geweest. De situatie is er volledig kalm, ook al omdat de twee bevolkingsgroepen volledig naast elkaar leven.⁴¹⁰ Volgens de activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei is de interetnische situatie de laatste jaren stabiel, zonder geweldsincidenten of grote excessen.⁴¹¹

⁴⁰³ INSAMER, 23/10/2019, [url](#); EWB, 24/04/2020, [url](#); CoE Office in Belgrade, 25/07/2017, [url](#)

⁴⁰⁴ Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševovallei, telefoongesprek op 17/03/2021; jurist bij het Humanitarian Law Centre, telefoongesprek op 19/03/2021, om veiligheidsredenen willen deze bronnen anoniem blijven; Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

⁴⁰⁵ INSAMER, 23/10/2019, [url](#)

⁴⁰⁶ USDoS, 30/03/2021, p.34, [url](#)

⁴⁰⁷ The Council for Human Rights Bujanovic, 05/2016, [url](#)

⁴⁰⁸ CoE Office in Belgrade, 25/07/2017, [url](#)

⁴⁰⁹ USDoS, 11/03/2020, [url](#)

⁴¹⁰ Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

⁴¹¹ Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševovallei, telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

In de regio is tegelijk ook de zogenoemde gendarmerie actief maar deze elite-eenheid van de politie verschijnt volgens de bronnen die Cedoca rechtstreeks gecontacteerd heeft, niet langer in het straatbeeld. De activist bij een mensenrechtenorganisatie in de vallei waarschuwt wel voor een nieuw fenomeen, namelijk dat de Servische inlichtingendiensten op een onzichtbare manier druk zetten op een aantal profielen die traditioneel negatieve aandacht krijgen: oud-strijders, religieus-radicalen en activisten. Agenten van de inlichtingendiensten benaderen deze profielen soms met dreigementen waardoor er in de maatschappij een cultuur van zelfcensuur is ontstaan. Etnisch-Albanese zakenmensen worden soms aan intimiderende, gedetailleerde belastingcontroles onderworpen.⁴¹²

Gemeenrechtelijke problemen in Zuid-Servië worden intussen al jarenlang door een multi-etnisch politiekorps aangepakt. Niet alleen de evenredige rekrutering van leden van de etnische minderheden, maar ook de verplichte kennis van de officiële minderheidstalen worden voorgeschreven door een aantal wetsartikels in de Politiewet (laatst geamendeerd in 2016).⁴¹³

Twee rechtstreekse bronnen van Cedoca (een activist bij een mensenrechtenorganisatie in de vallei en ook de Belgische ambassade in Belgrado) beamen dat er op het lokale niveau een integratie is van Albanese agenten in het korps, maar dat het aandeel van de etnisch-Albanese in de lokale politie in Zuid-Servië de laatste jaren stelselmatig is afgenomen. Etnisch-Albanese agenten worden minder vervangen en ook minder aangenomen. De vertegenwoordiging is momenteel niet evenredig. Dit wordt, volgens deze bronnen, als een groeiend probleem ervaren.⁴¹⁴

De bronnen die Cedoca rechtstreeks heeft gecontacteerd hebben wel alle drie bevestigd dat de politie ook in Zuid-Servië haar politietaken in de haar toegewezen taken naar behoren vervult. Net als in de rest van Servië zal de politie optreden in situaties van huiselijk geweld, drugsgebruik en -smokkel, burenruzies, smokkel, diefstal, verkeersovertredingen, verkrachting moord en andere gemeenrechtelijke feiten.⁴¹⁵ In verband met de relatie tussen etnische Albanese en de politie stelt de activist bij een mensenrechtenorganisatie in de vallei dat de Albanese burgerbevolking wel vertrouwen heeft in de etnisch-Albanese agenten (op het interpersoonlijke niveau), maar dat er nog geen vertrouwen is tussen de etnisch-Albanese bevolking en de Servische politie als instituut. Volgens deze bron zullen etnisch-Albanese eventuele klachten over haattaal of haatincidenten daarom niet melden aan de politie.⁴¹⁶ Ook de jurist bij het Humanitarian Law Centre in Belgrado bevestigt dat er tussen de agenten en de bevolking enkel en alleen vertrouwen is zolang beide partijen tot dezelfde bevolkingsgroep behoren. Hij wijst er ook op dat klachten in verband met haattaal en haatcriminaliteit niet bij de politie worden neergelegd maar dat is, volgens deze bron, eerder omdat de bewijslast in deze zaken te moeilijk ligt. Als voorbeeld verwijst hij naar het geval van Sofia Todorovic⁴¹⁷ die uiteindelijk naar het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is gestapt omdat ze geen gehoor vond bij de Servische politie.⁴¹⁸

⁴¹² Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei, telefoongesprek op 17/03/2021, Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, telefoongesprek 19/03/2021, Om veiligheidsredenen willen deze bronnen anoniem blijven; Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

⁴¹³ Republic of Serbia, 28/01/2016, [url](#)

⁴¹⁴ Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei, telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven. Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

⁴¹⁵ Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei, telefoongesprek op 17/03/2021; jurist bij het Humanitarian Law Centre, telefoongesprek op 19/03/2021, Om veiligheidsredenen willen deze bronnen anoniem blijven; Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

⁴¹⁶ Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei, telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

⁴¹⁷ BIRN-journaliste die bedreigd werd wanneer ze haattaal heeft gemeld aan de politie na haar verslag over het incident in Korca

⁴¹⁸ Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, telefoongesprek 19/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

Politieke activiteiten door Albanen zijn op zich niet verboden. Zij hebben hun eigen partijen die de lokale besturen in de Preševo-vallei domineren. Sommige van hun politieke leiders nemen openlijk zeer anti-Servische standpunten in en worden daarvoor niet gesanctioneerd. Bij onderhandelingen met de Servische overheid worden deze politici uitgenodigd en als legitieme vertegenwoordigers van hun gemeenschap betrokken bij de gesprekken. Er zijn ook Albanese ngo's actief in de regio die niet of nauwelijks gehinderd worden in hun activiteiten. Betogingen tegen maatregelen van de Servische overheid verlopen vreedzaam.⁴¹⁹ Albanese politici verklaren onomwonden dat de Servische staat hen in de positie dwingt van tweede- of derderangsburgers.⁴²⁰ Volgens de bron bij de Belgische ambassade in Belgrado kunnen ze eventuele heikele punten openlijk onder de aandacht brengen.⁴²¹

In de aanloop naar de laatste parlementsverkiezingen van 2020 zijn een aantal wijzigingen aangebracht in de verkiezingswetgeving waarbij de kiesdrempel tot vertegenwoordiging in het Servische parlement verlaagd is van 5 % naar 3 % en waarbij de minderheden automatisch een bepaalde bonus krijgen bij de stemmen die ze binnenhalen. Hiermee is in zeker mate tegemoet gekomen aan de oude klacht dat de minderheden onvoldoende vertegenwoordigd zijn in het nationale parlement. De Albanese politici van de vijf grootse Albanese partijen hebben een coalitie gevormd die de Albanian Democratic Alternative – United Valley genoemd wordt. De bedoeling was om drie volksvertegenwoordigers te behalen en op die manier bij te dragen aan de verbetering van de levensomstandigheden van de Albanese minderheid. Hiermee is een einde gekomen aan de politieke boycot van de Servische staat door de Albanen.⁴²² De coalitie is in haar doel geslaagd, maar de leider van de coalitie, Shaip Kamberi, klaagt erover dat de coalitie op vijandigheid wordt onthaald in het parlement.⁴²³ Ook Freedom House (2021) schrijft dat de stem van de etnische minderheden in de praktijk stil wordt gehouden.⁴²⁴

Volgens de Dušan Janjić, voorzitter van het Forum for Ethnic Relations in Belgrado (geciteerd in EWB) is de laatste jaren opnieuw een opgeleide elite opgestaan. Deze elite probeert de levensomstandigheden van de Albanen te verbeteren via politieke partijen en de Nationale Minderheidsraad, zowel in de Preševo-vallei als voor de anonieme Albanen in de Servische grootsteden.⁴²⁵

In de nasleep van de gemeenteraadsverkiezingen van 2020 zijn lokale partijen in Preševo erin geslaagd een onafhankelijker bestuur ten opzichte van Belgrado te installeren. Dat gebeurde door oud-burgemeester Shqiprim Arifi, die als een bondgenoot van Aleksandar Vučić gezien wordt, te vervangen door een nieuwe coalitie.⁴²⁶

Bij de parlementsverkiezingen van 2022 geraakt Shaip Kamberi opnieuw in het Servische parlement verkozen.⁴²⁷

De Albanese minderheid is ook vertegenwoordigd in de zogenoemde Nationale Minderheidsraden. Deze raden hebben brede bevoegdheden op het gebied van onderwijs, cultuur en het gebruik van de minderheidstalen.⁴²⁸ Niettemin geniet de Albanese Nationale Minderheidsraad, volgens een rapport van het Ethnicity Research Center in Belgrado, weinig steun en vertrouwen van de Albanen zelf.⁴²⁹ Ook een activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei stelt dat de Nationale

⁴¹⁹ The Council for Human Rights Bujanovic, 05/2016, [url](#)

⁴²⁰ EWB, 24/04/2020, [url](#)

⁴²¹ Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021

⁴²² EWB, 24/04/2020, [url](#)

⁴²³ Balkan Insight, 22/02/2021, [url](#)

⁴²⁴ Freedom House, 03/03/2021, [url](#)

⁴²⁵ EWB, 24/04/2020, [url](#)

⁴²⁶ Le Courier des Balkans, 11/05/2021, [url](#)

⁴²⁷ Exit News, 29/04/2022, [url](#); Kosova Press, 07/2022, [url](#)

⁴²⁸ USDoS, 03/03/ 2017, [url](#)

⁴²⁹ Ethnicity Research Center, 2020, [url](#)

Minderheidsraad volledig onder controle van Belgrado staat en dus niet als een soeverein instituut ervaren wordt.⁴³⁰ In het *Serbia 2021 Report* van de EC wordt ook gewezen op het blijvende belang van de nationale minderheidsraden. In dit verband stelt het rapport dat het nieuwe ministerie van Mensenrechten en Minderheidsrechten en Sociale Dialoog goede relaties heeft gerealiseerd met de nationale minderheidsraden.⁴³¹

Volgens het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport (2019) houdt ook de Ombudsdienst speciale kantoren open in drie gemeenten met een belangrijke Albanese minderheid.⁴³² Deze dienst heeft in 2019 geprobeerd een verbindende voortrekkersrol te spelen in het versterken van de rol van de Nationale Minderheidsraden en het betrekken van zowel overheidsinstanties als ngo's en de Europese instellingen. Ook heeft de Ombudsdienst een publicatie opgesteld en verspreid in verband met de wettelijke nieuwigheden wat betreft het officieel gebruik van de minderheidstalen op lokaal niveau.⁴³³

De activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei stelt echter dat de Ombudsdienst in de vallei enkele jaren geleden afgedankt is en daarna vervangen door een vertrouweling van Belgrado. Hij wijst erop dat de etnisch Albaneseen sowieso minder vertrouwen hebben in instituten zoals de Ombudsdienst en, indien ze hiervoor de tijd en het geld hebben, eerder naar het gerecht zullen stappen wanneer ze problemen met de overheid hebben. Hij wijst er in dit verband zijdelings ook op dat de Ombudsdienst geen initiatief heeft genomen in de kwestie van het passief maken van de adressen van de Albaneseen die niet meer in de regio wonen (zie infra).⁴³⁴

Een oud probleem voor de Albanese minderheid is het tekort aan schoolboeken in het Albanees voor het lager en secundair onderwijs en de onmogelijkheid om een universitair diploma dat behaald is aan een universiteit in Kosovo te laten erkennen.⁴³⁵ In mei 2016 heeft de Albanese Nationale Minderheidsraad een overeenkomst bereikt met het ministerie van Onderwijs om een adequaat aantal schoolboeken in het Albanees ter beschikking te kunnen stellen.⁴³⁶ Ook het *Serbia 2020 Report* van de EC meldt verdere verbeteringen op het vlak van het aanbod van Albaneestalige schoolboeken voor kinderen van de Albanese minderheid.⁴³⁷ In 2022 schrijft deze bron dat het proces van het drukken van schoolboeken in minderheidstalen verdergaat en ook positieve vruchten afwerpt, ook al zou het verder moeten geïntensifieerd worden.⁴³⁸

Volgens Shaip Kamberi, de belangrijkste Albanese politicus in Servië, geciteerd in *Balkan Insight* (2021), is het probleem in de lagere scholen intussen grotendeels opgelost maar niet in het secundair.⁴³⁹ Verder bevestigt ook een bron bij de Belgische ambassade in Belgrado dat het voorzien van Albanese schoolboeken momenteel in een goede flow zit.⁴⁴⁰ Volgens het *Serbia 2021 Report* van de EC is er verdere vooruitgang op het gebied van het onderwijs voor de Albaneseen.⁴⁴¹

Volgens de jurist bij het Humanitarian Law Centre in Belgrado is de toegang tot de gezondheidszorg voor etnisch-Albaneseen geen probleem zolang ze ofwel een job hebben, ofwel officieel geregistreerd zijn in Servië. Volgens de activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei kunnen etnisch-Albaneseen voor de eerstelijnszorg weliswaar gemakkelijk terecht bij een medische post in de

⁴³⁰ Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei, telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

⁴³¹ EC, 19/10/2021, p.39, [url](#)

⁴³² USDoS, 13/03/2019, [url](#)

⁴³³ Republic of Serbia (protector of citizens), 15/03/2020, [url](#)

⁴³⁴ Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei, telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

⁴³⁵ EWB, 24/04/2020, [url](#)

⁴³⁶ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

⁴³⁷ EC, 06/10/2020, p.40, [url](#)

⁴³⁸ European Commission (EC), 12/10/2022, p.46, [url](#)

⁴³⁹ *Balkan Insight*, 22/02/2021, [url](#)

⁴⁴⁰ Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

⁴⁴¹ EC, 19/10/2021, p.40, [url](#)

vallei zelf, maar voor complexere aandoeningen moeten ze ofwel naar het Servische binnenland of naar Kosovo waar de zorgen duurder zijn vermits ze daar niet over de juiste documenten beschikken.⁴⁴² Volgens een bron bij de Belgische ambassade in Belgrado zijn er voor de etnisch-Albanezen geen problemen bij de toegang tot goedkope eerstelijnszorg in de vallei. Deze verzorging zal er standaard in het Albanees verlopen. Verzorging van complexere medische problemen in het Servische binnenland is voor etnisch-Albanezen weliswaar evengoed gegarandeerd als voor etnische Serviërs, maar zal daar vooral in het Servisch verlopen.⁴⁴³

3.5.2. De kwestie van de bevolkingsregisters

Bij de voorlaatste officiële volkstelling (2002) hebben 61.647 personen in Servië verklaard dat ze tot de Albanese minderheid behoorden. Volgens de laatste officiële volkstelling (2011) telt de Albanese minderheid slechts 5.809 leden. In werkelijkheid ligt dit aantal wellicht nog steeds hoger vermits de meeste Albanese deze volkstelling geboycot hebben.⁴⁴⁴ Volgens een artikel in EWB (2020) heeft de Servische overheid het lage aantal etnisch-Albanezen in de volkstelling echter aangegrepen om een aantal structuren voor de openbare dienstverlening in Zuid-Servië af te bouwen. Zo heeft de overheid besloten om de rechtbanken van eerste aanleg in Preševo op te doeken.⁴⁴⁵

De laatste jaren zijn een aantal nieuwsartikels verschenen die stellen dat de Servische autoriteiten in enkele Zuid-Servische gemeentes vooral etnisch-Albanezen uit de bevolkingsregisters aan het schrappen zijn. Volgens deze artikels maken de autoriteiten gebruik van de Wet op de registratie van de verblijfplaats van inwoners (Official Gazette Serbia 87/2011) om de verblijfsregistratie van de etnisch Albanese, juridisch gesproken, passief te maken.⁴⁴⁶ De jurist bij het HLC in Belgrado, die om veiligheidsredenen anoniem wenst te blijven, heeft in 2021 aan Cedoca per e-mail bevestigd dat het centrum sinds 2016 verschillende klachten heeft ontvangen van "Kosovo-Albanezen"⁴⁴⁷ van wie het oorspronkelijke adres in Servië inderdaad passief is gemaakt op basis van deze wet:

"During 2016 the HLC has received several complaints from Kosovo Albanians born in Medvedja or from villages that belong to this municipality, regarding decisions of the Ministry of the Interior to passivize their residency. According to the data that the HLC has acquired in 2016, the official number of passivation decisions made in Medvedja area was 539, representing more than seven percent of the population of this municipality (Source: <http://www.hlc-rdc.org/?p=32024>)."⁴⁴⁸

Volgens de bewuste wet (artikel 18) kunnen de bevoegde autoriteiten inderdaad overgaan tot het passief maken van iemands (permanente of tijdelijke) registratie in het bevolkingsregister van een gemeente, indien ze naar aanleiding van een controle vaststellen dat hij of zij er niet (permanent of tijdelijk) verblijft.⁴⁴⁹

De wet stipuleert (artikel 18) verder dat inwoners van wie de registratie na zo'n controle passief is gemaakt, wettelijk verplicht zijn om zich opnieuw te registreren binnen de acht dagen na de

⁴⁴² Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševovallei, telefoongesprek op 17/03/2021, Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, telefoongesprek 19/03/2021. Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

⁴⁴³ Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

⁴⁴⁴ CGVS (Cedoca), 09/03/2018

⁴⁴⁵ EWB, 24/04/2020, [url](#)

⁴⁴⁶ Danas, 25/05/2016, [url](#); Balkan Insight, 17/12/2020, [url](#); Republic of Serbia, 22/04/2015, [url](#); Exit, 10/05/2020, [url](#)

⁴⁴⁷ Etnisch-Albanezen die in Servië geboren zijn maar in Kosovo wonen en werken terwijl ze hun domicilie in Servië behouden hebben

⁴⁴⁸ Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, e-mail 18/01/2021

⁴⁴⁹ Republic of Serbia, 2011 in Paragraf, s.d., [url](#)

kennisgeving over de demarche van de autoriteiten. Dit kan zowel op een nieuw als op hetzelfde adres.⁴⁵⁰

De wet (artikel 18) voorziet bovendien de mogelijkheid om binnen de acht dagen na kennisgeving over de demarche beroep in te dienen tegen deze beslissing bij de hiervoor bevoegde autoriteiten, namelijk het ministerie van Binnenlandse Zaken. Wie zich niet opnieuw registreert kan, nog altijd volgens deze wet (artikel 27), een boete krijgen van 10.000 tot 50.000 dinar [84,9 euro tot 424,20 euro⁴⁵¹]. De wet zegt niets over een eventueel verlies van het (Servische) staatsburgerschap voor wie de registratie van de woonplaats passief is gemaakt.⁴⁵²

Ook de *Wet over het staatsburgerschap van de republiek Servië* (Official Gazette Serbia 135/2004, 90/2007 en 24/2018) noemt het passief maken van iemands registratie van woonplaats nergens als wettelijke grond voor het beëindigen van iemands Servische staatsburgerschap.⁴⁵³ De jurist bij het HLC is niet op de hoogte van een Servische staatburger die zijn of haar staatsburgerschap zou verloren hebben nadat zijn of haar adres passief is gemaakt:

“According to our knowledge there is no citizen that has lost his/her citizenship due to passivation of residency.”⁴⁵⁴

Volgens de bron bij de Belgische ambassade in Belgrado en volgens de activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševo-vallei kunnen de beroepsprocedure of de herregistratie van een passief gemaakt adres uitmonden in een omslachtige, tijdrovende en dure administratieve procedure.⁴⁵⁵

Ook volgens de belangrijkste etnisch-Albanese politicus in Servië, Shaip Kamberi, geciteerd in *Balkan Insight* (2021), is het passief maken van de Albanese adressen vooral gericht op de adressen van de etnisch-Albanese die al in 1998-1999 naar Kosovo waren uitgeweken, maar hun domiciliëring in de Preševo-vallei hadden behouden. Hij wijst erop dat de verminderde officiële vertegenwoordiging van etnisch-Albanese in de bevolking als gevolg van de de-registraties niettemin politieke gevolgen zal hebben voor de overblijvende leden van de Albanese minderheid.⁴⁵⁶

In een telefoongesprek met Cedoca in 2021 stelt de jurist van het HLC dat het passief maken van de adressen van de Kosovo-Albanese wellicht getriggert is door het feit dat veel “Kosovo-Albanese” van hun registratie in Servië gebruik maken om met een Servisch paspoort naar de EU te reizen. Zonder registratie in Servië is het niet meer mogelijk om een Servische identiteitskaart te vernieuwen of een Servisch paspoort aan te vragen of te verlengen.⁴⁵⁷

In oktober 2022 stelt een onderzoek van BIRN nog vast dat de praktijk van het passief maken van domicilieadressen enkel gericht is op etnische Albanese, terwijl ook duizenden Serviërs in het buitenland wonen en werken, zonder dat hun domicilie-adres in Servië passiefgemaakt wordt.⁴⁵⁸

⁴⁵⁰ Republic of Serbia, 2011 in Paragraf, s.d., [url](#)

⁴⁵¹ XE, Universal Currency Converter [website], 19/01/2021, [url](#)

⁴⁵² Republic of Serbia, 2011 in Paragraf, s.d., [url](#)

⁴⁵³ Republic of Serbia, in paragraf, s.d., [url](#)

⁴⁵⁴ Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, e-mail 18/01/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

⁴⁵⁵ Activist bij een mensenrechtenorganisatie in de Preševovalei, telefoongesprek op 17/03/2021, om veiligheidsredenen willen deze bronnen anoniem blijven. Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek op 25/03/2021.

⁴⁵⁶ *Balkan Insight*, 22/02/2021, [url](#)

⁴⁵⁷ Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC) Belgrado, telefoongesprek 19/03/2021, om veiligheidsredenen wil deze bron anoniem blijven

⁴⁵⁸ *Balkan Insight*, 11/10/2022, [url](#)

In het *Serbia 2021 Report* schrijft de EC dat de autoriteiten aan de bevolking beter zouden moeten uitleggen hoe ze de domiciliëring van Albanezen in de vallei controleren.⁴⁵⁹ Dit wordt in 2022 herhaald. In het *Serbia 2022 Report* schrijft de EC ook nog dat er een actieplan gelanceerd is ter verbetering van de vertegenwoordiging van Albanezen in de Servische instellingen.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ EC, 19/10/2021, p.39, [url](#)

⁴⁶⁰ EC, 12/10/2022, p.46, [url](#)

Samenvatting

De Republiek Servië is een constitutionele, parlementaire meerpartijendemocratie waar alle politieke en maatschappelijke vrijheden voorzien zijn. De Grondwet voorziet expliciet in de scheiding der machten. De verhouding tussen de drie machten is grondwettelijk gebaseerd op evenwicht en wederzijdse controle.

Burgers in Servië beschikken over het (grondwettelijke) recht om hun regering te kiezen via vrije, eerlijke en regelmatig georganiseerde (geheime) verkiezingen, gebaseerd op algemeen en gelijk stemrecht. Politieke partijen kunnen vrij opgericht worden en zonder formele restricties functioneren. In de voorbije twee decennia is de machtsoverdracht tussen de rivaliserende partijen steeds vreedevol verlopen en is het politieke systeem competitief gebleven.

Het politieke klimaat is de laatste jaren confronterend, twistziek en gepolariseerd te noemen. De polarisatie gaat vooral over etnische vraagstukken zoals de Kosovokwestie en de relaties met de buurlanden. In het zuidoosten en zuidwesten van het land, waar in het voorbije decennium 700.000 mensen zijn vertrokken, is er ook een stijgende polarisatie op basis van economische en sociale status. Verder is er ook nog polarisatie over de toetreding tot de EU, de relatie met Rusland en binnenlandse kwesties rond grote kapitaalinjecties vanuit China of de Verenigde Arabische Emiraten, de rechtsstaat en over maatregelen tegen criminaliteit.

De polarisatie heeft de laatste jaren al geleid tot langdurige parlamentsboycots. Tijdens vergaderingen van het parlement wordt ook steeds meer publiekelijk opruiende taal gehanteerd tegen politieke tegenstanders, journalisten en de burgermaatschappij.

Veel confrontaties hebben te maken met het autoritaire beleid van de huidige president Vučić die het staatsbestel de facto in de richting van een presidentieel systeem heeft laten evolueren. Als president controleert hij in grote mate de gerechtelijke en de wetgevende machten en ondermijnt hij op die manier het hele constitutionele systeem. Zonder zijn toestemming onderneemt noch de regering, noch het parlement enige actie.

Bovendien brengen gezaghebbende bronnen de staat van de democratie in Servië, net als in de andere landen van de westelijke Balkan, ook in verband met het fenomeen *state capture* (het kapen van de staat). Hiermee wordt een sterke verwevenheid bedoeld tussen politieke en economische elites waarbij niet alleen cliëntelisme, maar ook corruptie en georganiseerde misdaad een fundamentele rol spelen. Het gevolg van deze verwevenheid is dat de politiek op alle niveaus uitgebreid kan tussenkomen bij het gerecht, de overheidsadministraties en de media.

Sinds 2000 zijn quasi alle parlamentsverkiezingen in Servië vervroegd georganiseerd. Volgens waarnemers heeft deze cultuur van herhaalde vervoegde verkiezingen een impact op het efficiënte, autonome functioneren van het parlement. De parlamentsverkiezingen van 2022 hebben niettemin geleid tot een pluralistisch parlement. De verkiezingen waren immers inclusief en alle relevante politieke actoren hebben eraan deelgenomen. Vijf van de twaalf partijen die de kiesdrempel hebben gehaald behoren tot de nationale minderheden.

Servië beschikt over uitgebreide wetgeving en een aantal instellingen in de strijd tegen corruptie. De nieuwe Wet over de preventie van corruptie van 2019 (Law on Prevention of Corruption) heeft de bevoegdheid, onafhankelijkheid en financiële autonomie van de belangrijkste instelling (het Anticorruptie Agentschap) nog sterk uitgebreid. Maar, het schort wel nog steeds op het vlak van de implementering van deze wetgeving. De laatste nationale anticorruptiestrategie is in 2018 afgelopen. Sindsdien zijn geen stappen meer ondernomen om een nieuwe strategie met bijhorend actieplan aan te nemen.

Servië onderhoudt een goedgeorganiseerde samenwerking met Eurojust, Interpol en Europol, met name op het gebied van de strijd tegen wapenhandel, drugshandel en de strijd tegen georganiseerde

misdaadbendes. De versterking van de politie, inlichtingen- en veiligheidsdiensten hebben de dreiging verminderd die de georganiseerde misdaad voor de openbare veiligheid stelt. Toch zijn vooral in Belgrado en Novi Sad criminele netwerken wijdverspreid en sterk met elkaar verbonden. Ze laten zich in met intimidatiepraktijken, om hun controle op lokale gemeenschappen te behouden, met afpersingspraktijken en met het onderhouden van banden met de politiek.

Het wetgevende en institutionele kader om de mensenrechten te garanderen is in Servië zonder meer aanwezig. De Grondwet voorziet in de absolute vereiste van de rechtsstaat, gebaseerd op de mensenrechten die onvervreemdbaar worden genoemd. Ook alle aanvaarde internationale rechtsregels en de geratificeerde internationale verdragen maken een integraal deel uit van het rechtssysteem en moeten rechtstreeks toegepast worden. Het wettelijke kader in Servië is bevorderlijk te noemen voor de promotie en bescherming van de mensenrechten en is in lijn met de internationale standaarden in verband met de mensenrechten. Mensenrechtenactivisten worden er niet gehinderd of beperkt in hun werk door de wet. Toch blijven er tegelijk veel uitdagingen met betrekking tot de effectieve implementering van deze wetgeving.

De kwaliteit van de politieonderzoeken blijft verbeteren en dit vooral dankzij de implementering van de nieuwe strafprocedurewet. Toch blijft het wettelijke kader voor de politiewerking onvoldoende garantie bieden voor een volledige operationele onafhankelijkheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken. De rol, bevoegdheden en operationele verantwoordelijkheid van de politie moet verduidelijkt worden. Verschillende bronnen maken immers melding van buitensporig geweld en massale arrestaties door de politie tijdens antiregeringsprotesten.

Wie klachten heeft over de politie kan terecht bij het Departement voor Interne Controle waarvan het mandaat erin bestaat om het werk van de politie te controleren, meer bepaald in verband met het respecteren van de mensenrechten. Het controleorgaan bestaat uit een hoofdkantoor en vier regionale eenheden waar men een klacht kan neerleggen.

De structuur van het gerechtelijke systeem in Servië is sinds 1 januari 2010 piramidaal opgebouwd met als doel, de werklust goed te verdelen over het grondgebied. Er zijn sindsdien rechtbanken van eerste aanleg, hogere rechtbanken en beroepshoven. Op 9 februari 2022 heeft het Servische parlement een grondwetswijziging doorgevoerd waardoor de Hoge Raad voor Justitie in de toekomst onafhankelijker zal kunnen optreden van de politieke klasse. Dit orgaan zal voortaan helemaal onafhankelijk zorgen voor de selectie en benoeming van de rechters en aldus helemaal autonoom instaan voor de vereiste kwalificaties en de verkiezing van de rechters. Deze instantie kan ook disciplinaire acties nemen tegen rechters zelf, na klachten van burgers.

De Servische (Grond)wet voorziet in een eerlijk en openbaar proces, iets wat het Servische gerecht doorgaans ook afdwingt. Alle gangbare rechten van een moderne rechtsstaat zijn aanwezig. In Servië heeft iedereen het recht om een beroep aan te tekenen tegen beslissingen die iemands rechten, plichten of rechtmatige belangen aanbelangen. Wanneer het gaat over een vermeende mensenrechtenschending verleent de Grondwet individuele personen het recht om beroep aan te tekenen tot op het niveau van het Grondwettelijk Hof. Behalve uitspraak te doen over de vermeende mensenrechtenschending, kan dit Hof ook een beslissing nemen die als basis kan dienen voor een schadeloosstelling. De regering respecteert algemeen gesproken de beslissingen van het Grondwettelijk Hof. Eens alle rechtsmiddelen bij binnenlandse rechtbanken zijn uitgeput is het burgers ook nog toegestaan om over schendingen van de mensenrechten beroep aan te tekenen bij het EHRM.

In november 2018 is de nieuwe Wet op de gratis juridische bijstand aangenomen. Gratis juridische bijstand wordt aangeboden door juridische bijstandsdiensten van de lokale besturen maar kan ook door organisaties verleend worden (indien ze over een advocaat beschikken). Hoewel er nog nood is om de beschikbaarheid van juridische bijstand bekender te maken bij kwetsbare en gemarginaliseerde personen, hebben de lokale *units* in de gemeentes intussen al meer dan 4.000 aanvragen voor gratis juridische bijstand aanvaard.

Naast de wettelijke voorzieningen binnen de gewone rechtsgang zijn er ook nog andere onafhankelijke instellingen waartoe zowel burgers als ngo's zich kunnen wenden en die eveneens waken over de bescherming van de mensenrechten. Zo is er de onafhankelijke Ombudsdienst wiens bevoegdheden zijn uitgebreid sinds de nieuwe Wet over de Ombudsdienst van 3 november 2021. De Commissaris voor de bescherming van gelijkheid reageert dan weer op klachten van discriminatie en mag overgaan tot het opstarten van een rechtszaak. Daarnaast is de commissaris bevoegd voor het toezicht houden op gelijkheid, het promoten van gelijkheid en het aanpassen van de regelgeving op het gebied van discriminatie.

Verder is er een grote verscheidenheid aan onafhankelijke nationale en internationale mensenrechtenorganisaties die zonder grote overheidsrestricties onderzoek kunnen voeren naar mensenrechtzaken en hierover kunnen publiceren. In 2022 bestaat er een positieve samenwerking tussen ngo's en de overheid (via het ministerie voor Mensen- en Minderhedenrechten). Maar, volgens verschillende rapporten hebben burgermaatschappij-activisten en -organisaties echter ook vaak te af te rekenen met vijandigheid. Verschillende bronnen maken melding van kritiek, pesterijen, controles en bedreigingen door ambtenaren en andere actoren (gezagsdragers, regeringsgetrouwe mediakanalen).

Organisaties uit de burgermaatschappij kunnen voor mensen uit kwetsbare groepen (waaronder Roma, slachtoffers van huiselijk geweld, LGBTI-persoon, journalisten en activisten, slachtoffers van een extreemrechtse groepering) ongehinderd de toegang faciliteren tot de beschermingsmogelijkheden van politie en gerecht.

Bibliografie

Rechtstreekse contacten

Belgische ambassade in Belgrado, telefoongesprek, 25/03/2021, +381 11 324 43 94

Jurist bij het Humanitarian Law Center (HLC), e-mail, 18/01/2021, identiteit en contactgegevens niet meegedeeld om de veiligheid van deze bron te garanderen

Jurist bij het Humanitarian Law Centre (HLC), telefoongesprek, 19/03/2021, identiteit en contactgegevens niet meegedeeld om de veiligheid van deze bron te garanderen

Mensenrechtenorganisatie in de Presevovallei, telefoongesprek, 17/03/2021, identiteit en contactgegevens niet meegedeeld om de veiligheid van deze bron te garanderen

Specifieke geschreven en audiovisuele bronnen

Informatie uit andere lidstaten van de Europese Unie

Landinfo, *Serbia: Klagemuligheter på politiet*, 10/07/2012, http://www.landinfo.no/asset/2114/1/2114_1.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

Federal Office for Migration and Refugees (BAMF), *Briefing Notes*, 08/02/2021, https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Behoerde/Informationszentrum/BriefingNotes/2021/briefingnotes-kw06-2021.pdf?__blob=publicationFile&v=3 [geraadpleegd op 03/08/2021]

De Hoge Commissaris van de Verenigde Naties

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Serbia Fact Sheet*, 02/2021, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Bi-annual%20fact%20sheet%202021%2002%20Serbia.pdf> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Het Asielagentschap van de Europese Unie (EUAA)

European Asylum Support Office (EASO), *Easo Country of Origin Report, Republic of Serbia Country Focus*, 11/2016, http://www.ecoi.net/file_upload/2162_1479372831_easo-coi-serbia-201611.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

De Raad van Europa

Conseil de l'Europe (CdE) - Commission européenne contre le racisme et l'intolérance (ECRI), *Rapport de l'ECRI sur la Serbie (cinquième cycle de monitoring)*, 16/05/2017, <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-FRE.pdf> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Conseil de l'Europe (CdE), *Serbie : les efforts du gouvernement pour lutter contre la violence à l'égard des femmes sont louables, mais insuffisants*, 22/01/2020, <https://www.coe.int/fr/web/portal/-/serbia-government-s-efforts-to-fight-violence-against-women-are-commendable-but-more-is-needed> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Council of Europe (CoE) - Committee for the Prevention of Torture (CPT), *Report to the Government of Serbia on the visit to Serbia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, 21/06/2018, <http://www.refworld.org/docid/5b2b60837.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Council of Europe (CoE) - Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), *Baseline Evaluation Report Serbia*, 22/01/2020, <https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Council of Europe (CoE) - The Venice Commission, *Urgent Opinion on the revised draft constitutional amendments on the judiciary*, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2021\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2021)019-e) [geraadpleegd op 03/08/2021]

Council of Europe (CoE), *2020 Annual Report by the partner organisations to the Council of Europe Platform to Promote the Protection of Journalism and Safety of Journalists*, 04/2020, <https://rm.coe.int/annual-report-final-en/16809f03a9> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Council of Europe (CoE), *ECRI Report on Serbia*, 16/05/2017, <http://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> [geraadpleegd op 14/08/2018]

Council of Europe (CoE), *ECRI Report on Serbia*, 16/05/2017, <https://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Council of Europe (CoE), *Enhancing the national protection mechanism in Serbia*, 22/10/2020, https://www.coe.int/en/web/criminal-law-coop/newsroom/-/asset_publisher/lf1Iqv64qGrg/content/enhancing-the-national-protection-mechanism-in-serbia?_101_INSTANCE_lf1Iqv64qGrg_viewMode=view/ [geraadpleegd op 03/08/2021]

Council of Europe (CoE), *Report submitted by Serbia pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report)*, 04/07/2018, <https://rm.coe.int/state-report-serbia/pdfa/168094afec> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Council of Europe Office in Belgrade, *Serbia: "Political will is key to pursue democratic reforms and secure minorities' rights"*, 25/07/2017, <https://www.coe.int/en/web/belgrade/-/serbia-political-will-is-key-to-pursue-democratic-reforms-and-secure-minorities-rights-> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), *Observation of the early parliamentary and presidential elections in Serbia*, 03/04/2022, pp. 8-9, <https://www.ecoi.net/en/file/local/2073453/doc.+15534.pdf>

Andere geschreven en audiovisuele bronnen

Al Jazeera, *Serbia's Vucic proved he is here to stay*, 5/04/2022, <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/4/5/serbias-vucic-proved-that-he-is-here-to-stay> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Amnesty International (AI), *Amnesty International Report 2020/21; The State of the World's Human Rights; Serbia 2020*, 07/04/2021, <https://www.ecoi.net/en/document/2048751.html> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Amnesty International (AI), *Amnesty International Report 2021/22; The State of the World's Human Rights; Serbia 2021*, 29/03/2022, <https://www.ecoi.net/en/document/2070262.html> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Amnesty International (AI), *Human rights in Europe. Review of 2019 – Serbia*, 16/04/2020, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/serbia/report-serbia/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Amnesty International (AI), *Report Serbia 2017/18*, 22/02/2018, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/serbia/report-serbia/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Amnesty International (AI), *Serbia: Authorities must repeal "shameful" ban on Euro Pride walk*, 16/09/2022, <https://www.ecoi.net/en/document/2078767.html> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), *Regional Overview: Europe 19-25 January 2020*, 30/01/2020, <https://www.ecoi.net/en/file/local/2023992/acleddata.com-Regional+Overview+Europe+19-25+January+2020.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Article 19, *Serbia: Support for OK Radio in the face of intimidation*, 07/09/2022, <https://www.ecoi.net/en/document/2078675.html> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Article 19, *Serbia: TV licensing highlights a failure of media pluralism and diversity*, 08/08/2022, <https://www.article19.org/resources/serbia-tv-licensing-highlights-a-failure-of-media-pluralism-and-diversity/> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Article19, *Media Freedom and Safety of Journalists in Serbia*, 26/04/2021, <https://www.article19.org/wp-content/uploads/2021/04/MFRR-Serbia-mission-report.pdf> [geraadpleegd op 03/08/2021]

- Azil, *Family Act of Serbia*, 2004, <http://azil.rs/en/wp-content/uploads/2017/04/family-act-serbia.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- B92, *Fund hands over new safe house in Sremska Mitrovica*, 15/04/2016, https://www.b92.net/enq/news/society.php?yyyy=2016&mm=04&dd=15&nav_id=97714 [geraadpleegd op 09/08/2018]
- B92, *International Day for the Elimination of Violence against Women: Devastating data*, 25/11/2019, https://www.b92.net/enq/news/society.php?yyyy=2019&mm=11&dd=25&nav_id=107557 [geraadpleegd op 01/07/2020]
- B92, *Safe house in Vranje opens*, 19/03/2015, https://www.b92.net/enq/news/society.php?yyyy=2015&mm=03&dd=19&nav_id=93544 [geraadpleegd op 09/08/2018]
- B92, *Serbian Constitution amended*, 09/02/2022, https://www.b92.net/enq/news/politics.php?yyyy=2022&mm=02&dd=09&nav_id=113020 [geraadpleegd op 31/10/2022]
- B92, *The Law on Gender Equality adopted*, 20/05/2021, https://www.b92.net/enq/news/politics.php?yyyy=2021&mm=05&dd=21&nav_id=110823 [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Balkan Insight, *'Soft' Censorship Threatens Serbian Press Freedom*, 29/10/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/soft-government-s-censorship-threat-to-media-freedom-in-serbia--10-28-2015> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, 16/06/2020, 16/06/2020 <https://balkaninsight.com/2020/06/16/serbia-kosovo-prepare-for-restart-of-talks-in-washington/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Balkan Insight, *Abusers Beware: Serbian Women Will No Longer be Silent*, 21/01/2021, <https://balkaninsight.com/2021/01/21/abusers-beware-serbian-women-will-no-longer-be-silent/> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Balkan Insight, *Attacks on Serbia media 'aim to cut their funds'*, 12/09/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/attacks-on-serbian-media-aim-to-cut-their-funding-09-12-2016> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Belgrade Prosecution Office Vows to Hunt Down EuroPride Attackers*, 19/09/2022, <https://balkaninsight.com/2022/09/19/belgrade-prosecution-office-vows-to-hunt-down-europride-attackers/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Balkan Insight, *Belgrade Stages Gay Pride Amid Heavy Security*, 20/09/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/belgrade-locked-down-for-gay-pride-parade-09-20-2015> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Children 'Invisible' in Serbia's Response to Domestic Abuse*, 27/04/2022, <https://balkaninsight.com/2022/04/27/children-invisible-in-serbias-response-to-domestic-abuse/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Balkan Insight, *Despite Concerns, Serbia Still "Erasing" Ethnic Albanian Addresses*, 11/10/2022, <https://balkaninsight.com/2022/10/11/despite-concerns-serbia-still-erasing-ethnic-albanian-addresses/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Balkan Insight, *In Hostile Serbian Parliament, MP Fights for Rights of 'Enemy' Albanians*, 22/02/2021, <https://balkaninsight.com/2021/02/22/in-hostile-serbian-parliament-mp-fights-for-rights-of-enemy-albanians/> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Balkan Insight, *In pictures: Serbia's PM makes history, joining Pride Parade*, 17/09/2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/in-pictures-hundreds-march-for-belgrade-pride-parade-09-17-2017> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *In Serbia, Incitement to Ethnic Hate Rarely Reaches Court*, 18/04/2022, <https://balkaninsight.com/2022/04/18/in-serbia-incitement-to-ethnic-hate-rarely-reaches-court/> [geraadpleegd op 31/10/2022]

- Balkan Insight, *Kosovo, Serbia agree to share Information on Ivanovic*, 22/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serbia-agree-to-share-information-on-ivanovic-01-22-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Live: Kosovo Serb Leader Ivanovic shot dead in Mitrovica*, 16/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serb-leader-killed-in-north-kosovo-01-16-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Normalising Ties essential, EU tells Serbia, Kosovo*, 27/06/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/normalisation-between-serbia-and-kosovo-essential-eu-warns-06-27-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Oliver Ivanovic Murder Suspects' Trial Postponed in Kosovo*, 30/12/2019, <https://balkaninsight.com/2019/12/30/oliver-ivanovic-trial-postponed/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- Balkan Insight, *Oliver Ivanovic's Murder: The Arrests So Far*, 27/11/2018, <https://balkaninsight.com/2018/11/27/oliver-ivanovic-s-murder-the-arrests-so-far-11-27-2018/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- Balkan Insight, *Serbia President's Party Scores Landslide in Election Boycotted by Opposition*, 21/06/2020, <https://balkaninsight.com/2020/06/21/serbia-presidents-party-scores-landslide-in-election-boycotted-by-opposition/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- Balkan Insight, *Serbia selects new chief war crimes prosecutor*, 15/05/2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-chooses-new-chief-war-crimes-prosecutor-05-15-2017-11> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Serbia's President is Keeping his Apostates Under Control – For Now*, 22/06/2021, <https://balkaninsight.com/2021/06/22/serbias-president-is-keeping-his-apostates-under-control-for-now/> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Balkan Insight, *Serbia's stateless Roma struggle for visibility*, 12/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-stateless-roma-struggle-for-visibility-01-09-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Serbia's stateless Roma struggle for visibility*, 12/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-stateless-roma-struggle-for-visibility-01-09-2018>, [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Balkan Insight, *Serbia's stateless Roma struggle for visibility*, 12/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-stateless-roma-struggle-for-visibility-01-09-2018> [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Balkan Insight, *Serbia's Vucic Announces New Political 'Movement' Within Six Months*, 20/09/2022, <https://balkaninsight.com/2022/09/20/serbias-vucic-announces-new-political-movement-within-six-months/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Balkan Insight, *Serbian Police Arrest 79 in Anti Corruption Swoop*, 26/12/2015, <https://balkaninsight.com/2015/12/26/serbia-police-arrest-80-in-anti-corruption-swoop-12-26-2015-1/> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Serbian Rightists to protest on Kosovo Independence Day*, 05/02/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbian-rightists-to-stage-protest-on-kosovo-independence-day-02-05-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Suspected attacker of controversial Serbian Journalist arrested*, 10/07/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/suspected-attacker-of-controversial-serbian-journalist-arrested-07-10-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Thousands March in Belgrade to Protest Against Euro Pride*, 15/08/2022, <https://balkaninsight.com/2022/08/15/thousands-march-in-belgrade-to-protest-against-euro-pride/> [geraadpleegd op 31/10/2022]

- Balkan Insight, *Venice Commission: Serbia Has Followed 'Most' Constitutional Recommendations*, 25/11/2021, <https://balkaninsight.com/2021/11/25/venice-commission-serbia-has-followed-most-constitutional-recommendations/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Balkan Insight, *Victims Discouraged by 'Lenient' Sentences for Sex Crimes in Serbia*, 05/04/2021, <https://balkaninsight.com/2021/04/05/victims-discouraged-by-lenient-sentences-for-sex-crimes-in-serbia/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Balkan Insight, *Vucic Continues 'East-West Balancing Act' With New Serbian Govt*, 24/10/2022, <https://balkaninsight.com/2022/10/24/vucic-continues-east-west-balancing-act-with-new-serbian-govt/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Balkan Investigative Reporting Network (BIRN), *Online Intimidation Controlling the Narrative in the Balkans*, 12/2021, <https://balkaninsight.com/wp-content/uploads/2021/12/ONLINE-INTIMIDATION-CONTROLLING-THE-NARRATIVE-IN-THE-BALKANS.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Belgrade Center for Human Rights, *Human Rights in Serbia in 2018, 2019*, <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/enq-lat/wp-content/uploads/2014/01/Human-Rights-in-Serbia-2018.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Belgrade Centre for Human Rights, *Human Rights in Serbia 2011, 2012*, <http://english.bgcentar.org.rs/images/stories/Datoteke/human%20rights%20in%20serbia%202011.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Bertelsmann Stiftung, *BTI 2022 Country Report Serbia*, 13/02/2022, https://www.ecoi.net/en/file/local/2069791/country_report_2022_SRB.pdf [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI), *BTI 2020 Country Report-Serbia*, 29/04/2020, https://www.bti-project.org/content/en/downloads/reports/country_report_2020_SRB.pdf [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- Central Intelligence Agency (CIA), *The World Factbook Serbia*, s.d., <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/serbia/#government>
- Civil Rights Defenders, *Human Rights Defenders in the Western Balkans Intimidation instead of Recognition*, 12/2019, https://crd.org/wp-content/uploads/2020/06/200611_HRD-REPORTS-ALL_ENGa_Web_Redused.pdf [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Civil Rights Defenders, *The Wall of Anti-Gypsyism Roma in Serbia*, 11/2017, <https://crd.org/wp-content/uploads/2018/03/The-Wall-of-Anti-Gypsyism-Roma-in-Serbia.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Clingendael Instituut, *The destructive effects of state Policy Brief capture in the Western Balkans EU enlargement undermined*, 09/2020, https://www.clingendael.org/sites/default/files/2020-09/Policy_brief_Undermining_EU_enlargement_Western_Balkans_September_2020.pdf [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS), *COI Focus Servië, Veiligheidssituatie van de Albanezen in de Presevo-vallei*, 24/02/2014 [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS), *COI Focus, Serbie. Accès aux soins de santé pour les minorités*, 09/03/2018 [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Commissioner for Protection of Equality [website], s.d., <http://ravnopravnost.gov.rs/en/> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Commissioner for Protection of Equality, *Abridged version of 2016 Regular Annual Report of the Commissioner for the Protection of Equality*, 06/2017, <http://ravnopravnost-5bcf.kxcdn.com/wp-content/uploads/2017/10/Poverenik-Skraceni-godisnji-izvestaj-za-2016-enql-za-odobrenje-za-stampu.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Commissioner for Protection of Equality, *Abridged Version of 2019 Regular Annual Report*, 05/2020, <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2020/05/Skraceni-redovni-godisnji-izvestaj-2019-enql.pdf> [geraadpleegd op 01/07/2020]
- Commissioner for Protection of Equality, *REGULAR ANNUAL REPORT OF THE COMMISSIONER FOR PROTECTION OF EQUALITY FOR 2013, 03/2014*,

http://www.ravnopravnost.gov.rs/index.php?option=com_jdownloads&Itemid=0&view=finish&cid=1497&catid=516&lang=en [geraadpleegd op 09/08/2018]

Council of the European Union, *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*, 17/12/2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/140142.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, *International Day for the Elimination of Violence against Women*, 25/11/2015, <http://europa.rs/international-day-for-the-elimination-of-violence-against-women/?lang=en> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Deutsche Welle, *Mafia Murders shock Serbia, reveal Web of Corruption*, 31/07/2018, <https://www.dw.com/en/mafia-murders-shock-serbia-reveal-web-of-corruption/a-44902334> [geraadpleegd op 09/08/2018]

EESC, *Joint Report Rule of Law and Anti-Corruption in the EU and negotiations: state of affairs, challenges and recommendations*, 04/02/2016, <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/joint-report-2nd-eu-serbia-jcc-rule-of-law-and-anti-corruption.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey, *New Criminal Verdict for a hate crime in Serbia*, 04/02/2020, <https://www.lgbti-era.org/news/new-criminal-verdict-hate-crime-serbia> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Ethnicity Research Center, *Social Relations Between Ethnic Communities in Serbia*, 2020, <http://idn.org.rs/wp-content/uploads/2020/10/Social-Distance-of-Ethnic-Communities.pdf> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Euractiv, *Free legal aid in Serbia in 2018*, 05/10/2016, <http://www.euractiv.rs/vesti/10510-free-legal-aid-in-serbia-in-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Euronews, *Serbia-Kosovo possible border changes explained: What's at stake?*, 27/08/2018, <https://www.euronews.com/2018/08/27/serbia-kosovo-possible-border-changes-explained-what-s-at-stake> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Europa Nu, *Servië*, s.d, <https://www.europa-nu.nl/id/vh7douavcxzn/servie> [geraadpleegd op 31/10/2022]

European Commission (EC), 12/10/2011, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/sr_rapport_2011_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission (EC), *2021 Enlargement package: European Commission assesses and sets out reform priorities for the Western Balkans and Turkey*, 19/10/2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_5275 [geraadpleegd op 19/10/2021]

European Commission (EC), *A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans*, 06/02/2018, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission (EC), *Commission Staff Working Document, Serbia 2015 Report*, 10/11/2015, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_serbia.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission (EC), *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2016 Communication on EU Enlargement Policy, COM(2016) 715 final*, 09/11/2016, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2016/20161109_strategy_paper_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission (EC), *Serbia 2013 progress report*, 16/10/2013, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission (EC), *Serbia 2018 report*, 17/04/2018, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-serbia-report.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission (EC), *Serbia 2019 Report*, 29/05/2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-serbia-report.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

- European Commission (EC), *Serbia 2020 Report*, 06/10/2020, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/serbia_report_2020.pdf [geraadpleegd op 16/10/2020]
- European Commission (EC), *Serbia 2021 Report*, 19/10/2021, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2021-10/Serbia-Report-2021.pdf> [geraadpleegd op 26/10/2021]
- European Commission (EC), *Serbia 2022 Report*, 12/10/2022, <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Serbia%20Report%202022.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- European Commission (EC), *Serbia on its European path*, 19/10/2021, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2021-10/18102021_factograph_serbia.pdf [geraadpleegd op 19/10/2021]
- European Commission (EC), *Serbia Progress Report*, 08/10/2014, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20140108-serbia-progress-report_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- European Federation of Journalists, *Serbian authorities must investigate the murder of Luka Popov*, 17/06/2016, <http://europeanjournalists.org/blog/2016/06/17/the-efj-calls-on-serbian-authorities-to-investigate-the-murder-of-luka-popov/> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- European fund for the Balkans, *Media freedom and integrity in the Western Balkans: Recent developments*, 03/2015, <http://balkanfund.org/wp-content/uploads/2015/03/Media-freedom-and-integrity-in-the-Western-Balkans-Recent-developments.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- European Network of National Human Rights Institutions (ENNHRI), *State of the Rule of Law in Europe in 2022*, 07/2022, p. 23, <https://ennhri.org/wp-content/uploads/2022/07/ENNHRI-Regional-RoL-Report-2022.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- European Network on Statelessness, *Birth registration of Roma children is becoming more difficult: a case study from Serbia*, 23/06/2022, <https://www.statelessness.eu/updates/blog/birth-registration-roma-children-becoming-more-difficult-case-study-serbia> ; [geraadpleegd op 31/10/2022]
- European Network on Statelessness, *European Network on Statelessness submission to inform the European Commission 2021 Enlargement Package*, 04/2021, <https://www.statelessness.eu/sites/default/files/2021-04/ENS%20Submission%20DG%20NEAR%20Enlargement%20April%202021.pdf> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- European Network on Statelessness, *Vicious circles of Roma statelessness in Serbia – A road map*, 17/02/2022, <https://www.statelessness.eu/updates/blog/vicious-circles-roma-statelessness-serbia-road-map?fbclid=IwAR1MdsGhHcd7y8UTu8tgGKyn5SjZm6snIxfak3VYaBf1aOABGam3SCIsHE> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- European Roma Rights Centre (ERRC), *Far-right Serbian Group ordered to Remove online Hate Speech after ERRC mass complaint*, 27/05/2021, <http://www.errc.org/press-releases/far-right-serbian-group-ordered-to-remove-online-hate-speech-after-errc-mass-complaint> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- European Roma Rights Centre (ERRC), *Justice Denied: Roma in the Criminal Justice System*, 12/2021, https://www.ecoi.net/en/file/local/2068533/5357_file1_justice-denied-roma-in-the-criminal-justice-system.pdf [geraadpleegd op 31/10/2022]
- European Roma Rights Centre (ERRC), *Roma tortured by Police in Belgrade after reporting stolen car*, 16/05/2017, <http://www.errc.org/press-releases/roma-tortured-by-police-in-belgrade-after-reporting-stolen-car> [geraadpleegd op 14/08/2018]
- European Roma Rights Centre (ERRC), *Serbian Police Stopped a taxi to beat an 18 year old Romani Boy*, 26/01/2022, <http://www.errc.org/news/serbian-police-stopped-a-taxi-to-beat-an-18-year-old-romani-boy> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- European Roma Rights Centre (ERRC), *The Fight against anti-gypsyism: a lesson for the prosecutor's office*, 29/10/2020, <http://www.errc.org/news/the-fight-against-anti-gypsyism--a-lesson-for-the-prosecutors-office>
- European Roma Rights Centre (ERRC), *Written Comments of the European Roma Rights Centre Serbia*, 17/09/2021, http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/5328_file1_serbia-uncat-submission-17-september-2021.pdf [geraadpleegd op 31/10/2022]

European Union (EU), *EU Annual Human Rights and Democracy Country Reports*, 23/03/2022, <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/220323%202021%20EU%20Annual%20Human%20Rights%20and%20Democracy%20Country%20Reports.docx.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]

European Union External Action, *Federica Mogherini meets Presidents Vucic of Serbia and Thaci of Kosovo*, 18/07/2018, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/48561/federica-mogherini-meets-presidents-vu%C4%8Di%C4%87-serbia-and-tha%C3%A7i-kosovo_en [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Western Balkans (EWB), *Coalition of Albanian minority parties in Serbia: A significant step towards integration?*, 24/04/2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/04/24/coalition-of-albanian-minority-parties-in-serbia-a-significant-step-towards-integration/> [geraadpleegd op 03/08/2021]

European Western Balkans (EWB), *Concerns over media freedoms raised at EU-Serbia SAPC meeting*, 31/10/2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/10/31/concerns-over-media-freedoms-raised-at-eu-serbia-sapc-meeting/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans (EWB), *Conditions for fair elections in Serbia not established after three rounds of dialogue*, 17/12/2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/12/17/conditions-for-fair-elections-in-serbia-not-established-after-three-rounds-of-dialogue/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans (EWB), *Delay in the adoption of the Law on Same-Sex Unions in Serbia a consequence of lack of political will*, 24/01/2022, <https://europeanwesternbalkans.com/2022/01/24/the-delay-in-the-adoption-of-the-law-on-same-sex-unions-in-serbia-is-a-consequence-of-a-lack-of-political-will/> [geraadpleegd op 31/10/2022]

European Western Balkans (EWB), *Delays in adopting a new Anti-corruption Strategy in Serbia: Wandering without clear goals*, 11/10/2022, <https://europeanwesternbalkans.com/2022/10/11/delays-in-adopting-a-new-anti-corruption-strategy-in-serbia-wandering-without-clear-goals/> [geraadpleegd op 31/10/2022]

European Western Balkans (EWB), *EC reports on rule of law in Montenegro and Serbia note problems with judiciary and media freedom*, 02/06/2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/06/02/ec-reports-on-rule-of-law-in-montenegro-and-serbia-note-problems-with-judiciary-and-media-freedom/> [geraadpleegd op 03/08/2021]

European Western Balkans (EWB), *Elections in Serbia to be re-scheduled for 21 June*, 05/05/2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/05/elections-in-serbia-to-be-re-scheduled-for-21-june/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans (EWB), *Flessenkemper: The goal of independent judiciary in Serbia requires a change in political culture*, 27/06/2022, <https://europeanwesternbalkans.com/2022/06/27/ewb-interview-flessenkemper-the-goal-of-independent-judiciary-in-serbia-requires-a-change-in-political-culture/> [geraadpleegd op 31/10/2022]

European Western Balkans (EWB), *Kosovo PM Hoti cancels his trip to Washington as well*, 25/06/2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/06/25/kosovo-pm-hoti-cancels-his-trip-to-washington-as-well/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans (EWB), *Limited progress in improving electoral conditions in Serbia, EP representatives assess*, 15/11/2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/11/15/limit-progress-in-improving-electoral-conditions-in-serbia-ep-representatives-assess/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans (EWB), *Macron and Scholz wrote to Vučić: Speed up dialogue between Kosovo and Serbia*, 06/09/2022, <https://europeanwesternbalkans.com/2022/09/06/macron-and-scholz-wrote-to-vucic-speed-up-dialogue-between-kosovo-and-serbia/> [geraadpleegd op 31/10/2022]

European Western Balkans (EWB), *Montenegro to open its final chapter with EU, Serbia only the second this year*, 05/12/2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/12/05/montenegro-to-open-its-final-chapter-with-eu-serbia-only-the-second-this-year/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

European Western Balkans (EWB), *New methodology, old problems: Western Balkans on the 2022 World Press Freedom Index*, 17/05/2022, <https://europeanwesternbalkans.com/2022/05/17/new-methodology-old-problems-western-balkans-on-the-2022-world-press-freedom-index/>

- European Western Balkans (EWB), *Reform of the Constitution of Serbia: Two years late, amendments still problematic*, 31/12/2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/12/31/reform-of-the-constitution-of-serbia-two-years-late-amendments-still-problematic/> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- European Western Balkans (EWB), *Rule of law in Serbia: Modest reform efforts since October 2020, serious problems remain*, 22/06/2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/06/22/rule-of-law-in-serbia-modest-reform-efforts-since-october-2020-serious-problems-remain/>; [geraadpleegd op 03/08/2021]
- European Western Balkans (EWB), *Serbian elections: Vučić wins second term as President, his party loses the overall majority*, 04/04/2022, <https://europeanwesternbalkans.com/2022/04/04/serbian-elections-vucic-wins-second-term-as-president-his-party-loses-the-overall-majority/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- European Western Balkans (EWB), *Serbian institutional fight against corruption: Point blank shot?*, 30/09/2022, <https://europeanwesternbalkans.com/2022/09/30/serbian-institutional-fight-against-corruption-point-blank-shot/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- European Western Balkans (EWB), *Transparency International: Corruption is on the Rise in the western Balkans*, 04/02/2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/02/04/transparency-international-corruption-is-on-the-rise-in-the-western-balkans/> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- European Western Balkans (EWB), *Vučić repeats the same messages on Kosovo as two years ago, political impact unlikely*, 26/06/2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/06/26/vucic-repeats-the-same-messages-on-kosovo-as-in-2019-political-impact-unlikely/> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- European Western Balkans (EWB), *Western Balkan countries successfully adopt anti-corruption laws, do not implement them effectively*, 06/05/2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/05/06/western-balkan-countries-successfully-adopt-anti-corruption-laws-do-not-implement-them-effectively/> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Exit News, *Activists Condemn Right-Wing Violence at Belgrade EuroPride*, 19/09/2022, <https://exit.al/en/2022/09/19/activists-condemn-right-wing-violence-at-belgrade-europride/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Exit News, *Albanian Candidate Hopeful for Seat in Serbian Parliament after Repeat Elections*, 29/04/2022, <https://exit.al/en/2022/04/29/albanian-candidate-hopeful-for-seat-in-serbian-parliament-after-repeat-elections/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Freedom House, *Freedom in the world 2017 Serbia*, 15/04/2017, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/serbia> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Freedom House, *Freedom in the world 2019*, 04/02/2019, <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2019> [geraadpleegd op 01/07/2020]
- Freedom House, *Freedom in the world 2020*, 2020, <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2020> [geraadpleegd op 01/07/2020]
- Freedom House, *Freedom in the World 2021 Serbia*, 3/3/2021, <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2021> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Freedom House, *Freedom in the World 2022*, 02/2022, <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2022> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Freedom House, *Nations in transit – Serbia, 2020*, <https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2020> [geraadpleegd op 01/07/2020]
- Freedom House, *Nations in Transit 2021 Serbia*, 08/06/2021, <https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2021> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Freedom House, *Nations in transit Report 2018 Serbia*, 11/04/2018, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/serbia> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Freedom House, *Nations in Transit Report Serbia 2017*, 03/04/2017, https://freedomhouse.org/sites/default/files/NiIT2017_Serbia.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Freedom House, *Serbia Freedom of the press 2017*, 01/11/2017, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/serbia> [geraadpleegd op 09/08/2018]

- Gazetta Express, *Kosovo court acquits 9 accused of attacking Serbian border guards*, 06/12/2017, <https://www.gazetaexpress.com/en/news/kosovo-court-acquits-9-accused-of-attacking-serbian-border-guards-173344/> [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Global Organized Crime Index, *Profile Serbia*, s.d., <https://ocindex.net/country/serbia> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Heinrich Böll Stiftung, *The new law is here, what are its effects?*, 22/09/2017, <https://rs.boell.org/en/2017/09/22/new-law-here-what-are-effects> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Human Rights in Serbia 2012*, 2013, <http://www.helsinki.org.rs/doc/Report2012.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Human Rights Watch (HRW), *A Difficult Profession, Media Freedom Under Attack in the Western Balkans*, 15/07/2015, https://www.hrw.org/node/279063?_ga=1.156085819.1626141621.1436951683 [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Human Rights Watch (HRW), *World Report 2018*, 18/01/2018, <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/serbia/kosovo> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Human Rights Watch (HRW), *World Report 2020 - Events of 2019. Country Summary – Serbia*, 14/01/2020, <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/serbia/kosovo> [geraadpleegd op 01/07/2020]
- Human Rights Watch (HRW), *World Report 2021*, https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Humanitarian Law Center, *Report on war crimes trials in Serbia*, 18/01/2013, <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/02/Report-on-war-crimes-trials-in-Serbia-in-2012-ENG-FF.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- ILGA Europe, *Annual review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex People in Serbia covering the Period of January to December 2020*, 02/2021, <https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2021/serbia.pdf> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- ILGA Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe and Central Asia*, 02/2022, <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Immigration and Refugee Board of Canada (IRB), *Serbia: Domestic violence, including legislation, recourse, state protection, and support services available to victims (2012- April 2015)*, 15/05/2015, <http://www.refworld.org/docid/5568179d4.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Independent Balkan News Agency, *Kosovo's Kurti says the identity of the assassin of the Kosovo Serb leader is known*, 18/11/2019, <https://balkaneu.com/kosovos-kurti-says-the-identity-of-the-assassin-of-the-kosovo-serb-leader-is-known/> [geraadpleegd op 01/07/2020]
- INSAMER, *'The Other' of Serbia; the Albanians*, 23/10/2019, https://insamer.com/en/the-other-of-serbia-the-albanians_2431.html [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Internal Affairs Sector, *Jurisdiction and Competences* [website], s.d., http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/ovl_en.html [geraadpleegd op 09/08/2018]
- International Lesbian and Gay Association (ILGA), *Annual Review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in Europe and Central*, 2020, https://www.ecoi.net/en/file/local/2024000/full_annual_review.pdf [geraadpleegd op 01/07/2020]
- Justice Trends, *Serbia Prisons Towards EU acquis*, 28/08/2018, <http://justice-trends.press/serbian-prisons-towards-the-eu-acquis/> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Konrad Adenauer Stiftung, *Policy Briefs, Kosovo*, 04/2014, http://www.kas.de/wf/doc/kas_37608-1522-1-30.pdf?140429132226 [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Kosova Press, *The final results are announced, Kamberi has once again been elected a member of the Assembly of Serbia*, 07/2022, <https://kosovapress.com/en/the-final-results-are-announced-kamberi-has-once-again-been-elected-a-member-of-the-assembly-of-serbia/> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Le Courrier des Balkans, *Serbie : de plus en plus de femmes victimes de violences conjugales*, 12/01/2014, <https://www.courrierdesbalkans.fr/serbie-de-plus-en-plus-de-femmes-victimes-de-violences-conjugales> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Le Courrier des Balkans, *Serbie : la régime Vucic déclare guerre à la société civile*, 26/04/2021, <https://www.courrierdesbalkans.fr/Serbie-le-regime-Vucic-a-declare-la-guerre-a-la-societe-civile> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Le Courrier des Balkans, *Un vent de changement soufflé à Presevo*, 11/05/2021, <https://www.courrierdesbalkans.fr/Presevo-Ardita-Sinani-vent-changement> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Le Courrier des Balkans, *Guerre des gangs entre la Serbie et le Montenegro : un ancien avocat de Milosevic assassiné à Belgrade*, 30/07/2018, <https://www.courrierdesbalkans.fr/Guerre-des-gangs-entre-la-Serbie-et-le-Montenegro-un-ancien-avocat-de-Milosevic> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Le Courrier des Balkans, *Serbie : une maison sécurisée pour les femmes victimes de violence*, 11/05/2014, <http://balkans.courriers.info/article24836.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Le Courrier des Balkans, *Serbie l'extrême-droite l'opposition choisie d'Aleksandar Vucic*, 28/02/2022, <https://www.courrierdesbalkans.fr/Serbie-l-extreme-droite-l-opposition-choisie-d-Aleksandar-Aleksandar-Vucic> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Minority Rights Group Europe, Praxis, (Goran Basic), *Roma in the Republic of Serbia : The challenges of Discrimination*, 03/2021 https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2021/03/MRG_Rep_RomaSerb_EN_Mar21_E.pdf [geraadpleegd op 03/08/2021]

Minority Rights International, *Roma Equality through Increased Legal Access (REILA): Increasing the access to justice of the Roma in Hungary and Serbia*, 06/10/2020, <https://minorityrights.org/what-we-do/reila/> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Multi Donor Trust Fund for Justice Sector Support in Serbia, *Key controversies in the process of drafting the law on free legal aid*, 10/02/2017, http://www.mdtfjss.org.rs/en/mdtf_activities/2017/key-controversies-in-the-process-of-drafting-the-law-on-free-legal-aid#.W2wJxbccTIU [geraadpleegd op 09/08/2018]

N1, *Death of Kosovo Serb opposition leader Oliver Ivanovic still unsolved*, 16/06/2019, <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a492361/Death-of-Kosovo-Serb-opposition-leader-Oliver-Ivanovic-still-unsolved.html> [geraadpleegd op 01/07/2020]

N1, *Serbia postpones 2021 census*, 16/10/2020, <https://rs.n1info.com/english/news/a661551-serbia-postpones-2021-census/> [geraadpleegd op 03/08/2021]

N1, *Three men indicted for assault on Serbian opposition leader*, 29/03/2019, <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a472091/Three-men-indicted-for-assault-on-Serbian-opposition-leader.html> [geraadpleegd op 01/07/2020]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) - Mission to Serbia, *The Prison System in Serbia*, 09/2011, http://www.ecoi.net/file_upload/1788_1316773479_82760.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Annual report 2020*, 2021, https://www.osce.org/files/f/documents/e/e/485321_0.pdf [geraadpleegd op 03/08/2021]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Criminal Code of Serbia*, 2005, <https://www.osce.org/serbia/18244?download=true> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Hate Crime Reporting Serbia 2019*, sd, <https://hatecrime.osce.org/serbia> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Judicial Institutions in Serbia*, 09/2011, <https://www.osce.org/files/f/documents/4/1/82759.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *ODIHR Election Observation Mission Final Report*, 19/08/2022, <https://www.osce.org/files/f/documents/0/0/524385.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *OSCE Representative welcomes arrests following murder of journalist in Serbia, praises police swift action*, 20/06/2016, <http://www.osce.org/fom/247676> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *OSCE Mission to Serbia Policing* [website], s.d., <https://www.osce.org/mission-to-serbia/policing> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Republic of Serbia Presidential Election 2 april 2017 osce/odih election assessment final Report*, 08/06/2017, <https://www.osce.org/odih/elections/serbia/322171> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE/ODIHR), *Submission of Information about an OSCE participating State or Partner for Co-operation under consideration in the Universal Periodic Review Process*, 2018, <https://uprdoc.ohchr.org/uprweb/downloadfile.aspx?filename=4856&file=EnglishTranslation> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Organized crime and corruption reporting project (OCCRP), *KRIK: Serbian President's Son Again in Company of Mafia Suspects*, 11/06/2020, <https://www.occrp.org/en/daily/12518-krik-serbian-president-s-son-again-in-company-of-mafia-suspects> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Pointpulse, *Assessment of Police integrity in Serbia 2016*, 2016, <https://pointpulse.net/wp-content/uploads/2017/04/Assessment-of-Police-Integrity-in-Serbia-2016.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Praxis, *Law on free legal aid: the first year of implementation: have the goals been achieved?*, sd, https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/REPORT_LAW_ON_FREE_LEGAL_AID_THE_FIRST_YEAR.pdf [geraadpleegd op 03/08/2021]

Praxis, *NGO Praxis' Contribution to the European Commission's Serbia 2021 annual Report*, https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/NGO_Praxis_Contribution_to_the_European_Commissions_Serbia_2021_Annual_Report.pdf [geraadpleegd op 03/08/2021]

Praxis, *Overview of obstacles to exercising the right to registration in birth registry books, acquisition of citizenship and registration of permanent residence in 2021*, s.d., http://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Overview_of_obstacles_in_accessing_rights_Praxis_2021.pdf [geraadpleegd op 31/10/2022]

Presheva Jone, *Presheve, arrestohen dy police per rryshfet dhe korrupcion*, 24/07/2018 <https://www.preshevajone.com/presheve-arrestohen-dy-police-per-rryshfet-dhe-korrupcion/>, [geraadpleegd op 09/08/2018]

Preshevajone, *Presevo valley soon with passports of the Republic of Kosovo. Presevo Valley, after Catalonia, could request to join Kosovo*, 08/10/2017, <https://www.preshevajone.com/presevo-valley-soon-with-passports-of-the-republic-of-kosovo-presevo-valley-after-catalonia-could-request-to-join-kosovo/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Prishtina Insight, *Oliver Ivanovic case moves to Kosovo special Prosecution*, 8/3/2018, <https://prishtinainsight.com/oliver-ivanovic-case-moves-kosovo-special-prosecution/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Former Serbian Mayor Convicted Over Arson Attack On Journalist's Home*, 23/02/2021, <https://www.rferl.org/a/serbia-mayor-prison-arson-attack--journalist-jovanovic-simonovic-grocka/31117716.html> [geraadpleegd op 03/08/2021]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Serbia Arrests 21 Over Far-Right Attacks On Police During EuroPride March*, 10/10/2022, <https://www.rferl.org/a/serbia-arrests-far-right-attacks-europride-march/32074315.html> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Serbian Voters Approve Judiciary Constitution Changes Backed By West*, 17/01/2022, <https://www.rferl.org/a/serbia-referendum-judiciary-/31657367.html> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Serbia's Conservatives Seek Textbook Ban Over 'LGBT Ideology'*, 25/09/2022, <https://www.rferl.org/a/serbia-textbook-battle-lgbt/32051160.html> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Radio Free Europe/ Radio Liberty (RFE/RL), *Serbia's New Government To Be In Power Until Early Elections In 2022*, 20/10/2020, <https://www.rferl.org/a/serbia-new-government-power-2022-early-elections/30903718.html> [geraadpleegd op 03/08/2021]

- Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *'1 Out Of 5 Million' Serbian Protests Resume, Shine Spotlight On Plagiarism*, 29/09/2019, <https://www.rferl.org/a/out-of-5-million-serbian-protests-resume-shine-spotlight-on-plagiarism/30189355.html> [geraadpleegd op 01/07/2020]
- Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Serbia To Start EU Accession Talks In January*, 18/12/2013, <https://www.rferl.org/a/serbia-eu-accession-talks/25204157.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Serbian capital bans gay pride march*, 27/09/2013, <http://refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=526103f214&skip=0&coi=SRB&advsearch=y&process=y&allwords=&xactphrase=&atleastone=&without=&title=&monthfrom=01&yearfrom=2013&monthto=12&year=2013&coa=&language=&citation> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Thousands Protest In Kosovo Over Possible Serbia Land Swap*, 29/09/2018, <https://www.ecoi.net/en/document/1444562.html> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Thousands Rally In Belgrade In Latest Protest Targeting Vucic*, 13/04/2019, <https://www.rferl.org/a/serbia-major-protests-belgrade-vucic/29878801.html> [geraadpleegd op 01/07/2020]
- Regional anti-corruption initiative, *Legislation – Serbia anti corruption institutionale framework*, s.d., <https://rai-see.org/learning-hub/mapping-anti-corruption-in-see/serbia/legislation-serbia-anti-corruption-institutional-framework/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Regional anti-corruption initiative, *Serbia*, s.d., <https://rai-see.org/learning-hub/mapping-anti-corruption-in-see/serbia/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Regional Cooperation Council, *Declaration of Western Balkans Partners on Roma Integration within the EU Enlargement Process*, 05/07/2019, <https://www.rcc.int/docs/464/declaration-of-western-balkans-partners-on-roma-integration-within-the-eu-enlargement-process> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Regional Cooperation Council, *Roma Integration 2020, 2018 National Platform on Roma Integration in Serbia, Policy Recommendations*, <https://www.rcc.int/romaintegration2020/download/docs/2018%20National%20Platform%20Serbia.pdf/b220810648b42fd13dcafe0767303aa4.pdf>, [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Regional Cooperation Council, *Roma Integration 2020, Third National Platform on Roma Integration in Serbia*, 26/06/2018, <https://www.rcc.int/romaintegration2020/news/294/thrid-national-platform-on-roma-integration-in-serbia-belgrade-2018> [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Reporters Without Borders (RWB-RSF), *Serbia: RSF appalled by radio journalist's murder*, 20/06/2016, <https://rsf.org/en/news/serbia-rsf-appalled-radio-journalists-murder> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Republic of Serbia Protector of Citizens, *Regular Annual Report of the Protector of Citizens for 2021*, 15/03/2022, <https://www.ombudsman.org.rs/attachments/article/566/Regular%20Annual%20Report%20of%20the%20Protector%20of%20Citizens%20for%202021.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Republic of Serbia Ministry of the Interior, *Complaints and Commendations Regarding the Police*, s.d., <http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/images/Slike/pdf/Flajer%20-%20english.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Republic of Serbia Protector of Citizens, *Annual Report 2020*, 15/03/2021, <https://www.ombudsman.org.rs/attachments/article/396/Regular%20Annual%20Report%20of%20the%20Protector%20of%20Citizens%20for%202020.pdf> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Republic of Serbia, *Criminal Code*, 2019, https://www.mpravde.gov.rs/files/Criminal%20%20%20Code_2019.pdf [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Republic of Serbia Internal Affairs Sector, *About us*, s.d., http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/sukp_en.htm [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Republic of Serbia, *Law on free legal assistance*, 2019, <https://www.refworld.org/docid/60465aaa4.html> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Republic of Serbia in Refworld, *Law on Police*, 28/01/2016, <https://www.refworld.org/docid/604a23514.html> [geraadpleegd op 03/08/2021]

- Republic of Serbia, Ministry of Interior, *Bureau for complaints and grievances* [website], http://www.mup.gov.rs/cms_eng/home.nsf/MOI-BCAG.h [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Republic of Serbia, Ministry of the Interior, *Complaints and Commendations Regarding the Police*, s.d., <http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/images/Slike/pdf/Flajer%20-%20english.pdf>; [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Republic of Serbia Ministry of the Interior. Internal Affairs Division of the Police. *Complaints and commendations regarding the police. Flyer*, s.d., <http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/images/Slike/pdf/Flajer%20-%20english.pdf>
- Republic of Serbia Ombudsman of Serbia, *Regular annual report of the protector of citizens for 2016, 2017*, http://www.ombudsman.org.rs/attachments/article/134/Introduction_2016%20Annual%20Report.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Republic of Serbia Ombudsman of Serbia, *regular annual report of the protector of Citizens for 2019*, 15/03/2020, <https://www.ombudsman.org.rs/attachments/article/175/Regular%20Annual%20Report%20of%20the%20Protector%20of%20Citizens%20for%202019%20pdf.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- Republic of Serbia Ombudsman of Serbia, *Role and Function*, 27/05/2012, https://www.ombudsman.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=24 [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Republic of Serbia, *Police Law*, s.d., <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/89457/102780/F-689617511/Law%20on%20police%20-%20Serbia.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Republic of Serbia, *Special Prison Hospital and Part of the District Prison Fully Renovated*, 01/12/2018, <https://www.mpravde.gov.rs/en/vest/17915/special-prison-hospital-and-part-of-the-district-prison-fully-renovated.php>; <http://dpnsee.org/2019/12/26/visit-to-the-special-prison-hospital/> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Republic of Serbia, *The Constitution (official gazette nr.98/2006)*, <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/74694/119555/F838981147/SRB74694%20Eng.pdf> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- Republic of Serbia, *The Constitution of Serbia*, <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/74694/119555/F838981147/SRB74694%20Eng.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Republic of Serbia, *The Law on the Prohibition of Discrimination*, 26/03/2009, <http://www.minoritycentre.org/sites/default/files/antidiscrimination-law-serbia.doc> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Roma Children's Centre [website], sd, <http://romachildrenscentre.org/> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Roma Women's Centre [website], sd, <http://www.bibija.org.rs/en/about-us/60-roma-women-s-center-bibija> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- ROMACTED, *ROMACTED at a glance: Serbia*, 01/2020, <https://rm.coe.int/romacted-at-a-glance-serbia-january-2020/16809991d1> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- Secours Rouge, *Serbie ecevit piroglu toujours en greve de la faim*, 08/10/2022, <https://secoursrouge.org/serbie-ecevit-piroglu-toujours-en-greve-de-la-faim/> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Serbian Anti-Corruption Portal, s.d., <http://www.acas.rs/home-5/> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Serbian National News Agency Tanjug, *Government cannot and will not recognise Kosovo*, 10/08/2016, http://tanjug.rs/full-view_en.aspx?izb=262466 [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Sigurna Kuca [website], s.d., <http://www.sigurnakuca-beograd.com/?lang=en> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Tanjug, *Dacic: Historic event for Serbia*, 18/12/2013, <http://www.ottawa.mfa.gov.rs/archivenewstext.php?subaction=showfull&id=1387402366&ucat=129&template=Headlines&> [geraadpleegd op 09/08/2018]

The Centre for Contemporary Politics, *Small Steps and Unsolved Problems: The Report on Reforms in the Area of the Rule of Law in Serbia, October 2020 - June 2021*, 06/2021, <https://centarsavremenepolitike.rs/wp-content/uploads/2020/07/Small-Steps-and-Unsolved-Problems.pdf> [geraadpleegd op 03/08/2021]

The Council for Human Rights Bujanovic, *Non implementation of the agreement of the governments relating to the South of Serbia*, 05/2016, <http://chris-network.org/wp-content/uploads/2016/07/Nonimplementation-of-the-agreement-of-the-governments-relating-to-the-south-of-Serbia.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

The Delegation of The EU to Serbia, *Projects relevant to Roma inclusion at the local level approved*, 16/09/2016, <https://europa.rs/projects-relevant-to-roma-inclusion-at-the-local-level-approved/?lang=en> [geraadpleegd op 09/08/2018]

The Delegation of the EU to Serbia, *Projects relevant to Roma inclusion at the local level approved*, 16/09/2016, <https://europa.rs/projects-relevant-to-roma-inclusion-at-the-local-level-approved/?lang=en> [geraadpleegd op 14/08/2018]

The Guardian, *Serbs rally against shady demolitions after masked crew 'tied up witness'*, 26/05/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/normalisation-between-serbia-and-kosovo-essential-eu-warns-06-27-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

The Guardian, *Yugoslavia Tribunal Closes, leaving a powerful legacy of war crimes justice*, 20/12/2017, <https://www.theguardian.com/law/2017/dec/20/former-yugoslavia-war-crimes-tribunal-leaves-powerful-legacy-milosevic-karadzic-mladic> [geraadpleegd op 09/08/2018]

The Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Prison Reform Monitoring*, 02/2016, <https://www.helsinki.org.rs/doc/PRISON%20REFORM%20MONITORING%202015.pdf> [geraadpleegd op 03/08/2021]

The Jamestown Foundation, *NATO and EU Strive for Peace Amid Simmering Balkan Tensions*, 19/08/2022, <https://jamestown.org/program/nato-and-eu-strive-for-peace-amid-simmering-balkan-tensions/> [geraadpleegd op 31/10/2022]

Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, 2018, https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 [geraadpleegd op 09/08/2018]

Transparency International, *Country data-Serbia*, sd, <https://www.transparency.org/en/countries/serbia> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

Transparency International, *Examining State Capture, Undue Influence on Law-Making and the Judiciary in the Western Balkans and Turkey*, 2020, https://images.transparencycdn.org/images/2020_Report_ExaminingStateCapture_English.pdf [geraadpleegd op 03/08/2021]

U.S. Department of State (USDoS), *2019 Country Report on Human Right Practices – Serbia*, 11/03/2020, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/SERBIA-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

U.S. Department of State (USDoS), *Serbia 2020 Human Rights Report*, 2021, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/10/SERBIA-2020-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [geraadpleegd op 31/10/2022]

U.S. Department of State (USDoS), *Serbia 2021 Human Rights Report*, 13/04/2022, p.1, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_SERBIA-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

U.S. Department of State (USDoS), *2018 Country Report on Human Right Practices – Serbia*, 13/03/2019, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/03/SERBIA-2018-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [Geraadpleegd op 01/07/2020]

U.S. Department of State (USDoS), *Country Report on Human Rights Practices for 2016 Serbia*, 03/03/2017, <http://www.refworld.org/docid/58ec89d2a.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]

U.S. Department of State (USDoS), *2020 Report on International Religious Freedom: Serbia*, 12/05/2021, <https://www.ecoi.net/en/document/2051700.html> [geraadpleegd op 03/08/2021]

U.S. Department of State (USDoS), *Country Report on Human Rights Practices for 2017 Serbia*, 20/04/2018, <https://www.state.gov/documents/organization/277459.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

- U.S. Department of State (USDoS), *International Religions Freedom Report*, 15/08/2016, <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2016religiousfreedom/index.htm?year=2016&dlid=268864#wrapper> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- UK government, *Foreign Travel Advice Serbia*, s.d., <https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/serbia/local-laws-and-customs> [geraadpleegd op 31/10/2022]
- UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding reports on the combined second and third periodic reports of Serbia*, 29/03/2016, <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhskcAJS%2fU4wb%2bdIVicvG05RzuTASYAZzNorp2iAaj3y6TkQrv7q5h9kkjrwyN1pvCpLg4ldJnbBJkmD22%2fTfAftXOzEkJIs56bZBHS1Awj%2bujaOSGsd2tmnmCk3Gcx4OI51g%3d%3d> [geraadpleegd 09/08/2018]
- UN Gender Group in Serbia, *Gender brief for Serbia*, 6/2018, http://rs.one.un.org/content/dam/unct/serbia/docs/Publications/GB_08_03.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- UN Women, *Serbia fights to curb violence against women*, 31/10/2017, <http://eca.unwomen.org/en/news/stories/2017/10/serbia-fights-to-curb-violence-against-women> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- UN Women, *Serbia fights to curb violence against women*, 31/10/2017, <http://eca.unwomen.org/en/news/stories/2017/10/serbia-fights-to-curb-violence-against-women> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- UN Women, *Support to women in Serbia during COVID-19*, 12/05/2020, <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/multimedia/2020/05/support-to-women-in-serbia-during-covid-19> [Geraadpleegd op 01/07/2020]
- UNDP Serbia, *Renovated Social Welfare Center offers better services to vulnerable citizens and migrants*, 8/03/2017, <http://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/presscenter/articles/2017/03/08/renovated-social-welfare-center-offers-better-services-to-vulnerable-citizens-and-migrants.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- UNICEF, *Health mediators- You are not alone!*, 23/09/2020, <https://www.unicef.org/serbia/en/stories/health-mediators-you-are-not-alone> [geraadpleegd op 03/08/2021]
- US AID, *Stronger support for Serbian victims of domestic violence*, 11/2016, <https://www.usaid.gov/results-data/success-stories/stronger-support-victims-domestic-violence> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Women against Violence Europe (WAVE), *WAVE Country Report 2017*, 03/2018, http://files.wave-network.org/researchreports/WAVE_CR_2017.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Women against Violence Europe (WAVE), *WAVE Country Report 2017*, 03/2018, http://files.wave-network.org/researchreports/WAVE_CR_2017.pdf [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Women against Violence in Europe (WAVE), *Mapping of Sexual Violence services in the Western Balkans and Turkey, executive summary*, 09/2019, https://cssplatform.org/wp-content/uploads/2019/10/CSSPWAVE_SVReport190927_web.pdf [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Women against Violence in Europe (WAVE), *WAVE Country Report 2021 12/2021*, https://wave-network.org/wp-content/uploads/WAVE_Country-Report.pdf [geraadpleegd op 31/10/2022]
- Women NGO, *SEVENTH INDEPENDNET REPORT on implementation of the Law on the Prevention of Domestic Violence for the period July – December 2018*, 03/04/2019, https://www.womenngo.org.rs/images/vesti-19/Seventh_Independnet_report.pdf [Geraadpleegd op 01/07/2020]